

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
BANKININKYSTĖS IR INVESTICIJŲ KATEDRA

LINA SAKALAUŠKAITĖ

FINANSŲ INSTITUCIJŲ PRIEŽIŪRA: LIETUVOS IR
UŽSIENIO PATIRTIS

Magistro baigiamasis darbas

Vadovė
lekt. D. Zaleckienė

VILNIUS, 2009

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
BANKININKYSTĖS IR INVESTICIJŲ KATEDRA

FINANSŲ INSTITUCIJŲ PRIEŽIŪRA: LIETUVOS IR UŽSIENIO PATIRTIS

Verslo nuosavybės ekonomikos magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 62404S110

Konsultantė
doc. dr. E. Martinaitytė

Vadovė
lekt. D. Zaleckienė

Atliko
VNEmn0-00 gr. stud.
L. Sakalauskaitė

VILNIUS, 2009

TURINYS

ĮVADAS	7
1. FINANSŲ INSTITUCIJŲ PRIEŽIŪROS PAGRINDAI	9
1.1. Finansų institucijų bei jų priežiūros samprata ir poreikis	9
1.2. Lamfalussy įstatymų leidimo ir priežiūros struktūra	13
2. FINANSŲ INSTITUCIJŲ PRIEŽIŪROS MODELIAI IR KRITERIJAI.....	16
3. FINANSŲ RINKŲ PRIEŽIŪROS PATIRTIS UŽSIENYJE IR LIETUVOJE.....	23
3.1. Užsienio finansų rinkų priežiūra	24
3.1.1. Bankų ir kitų kredito įstaigų sektoriaus priežiūra	24
3.1.2. Draudimo sektoriaus priežiūra	38
3.1.3. Vertybinių popierių sektoriaus priežiūra	48
3.2. Lietuvos finansų rinkų priežiūra.....	54
3.2.1. Kredito įstaigų sektoriaus priežiūra Lietuvoje	54
3.2.2. Draudimo sektoriaus priežiūra Lietuvoje	63
3.2.3. Vertybinių popierių sektoriaus priežiūra Lietuvoje	67
4. EUROPOS SĄJUNGOS FINANSŲ RINKŲ PRIEŽIŪRA	78
4.1. Europos Sąjungos finansų rinkų priežiūros struktūra	78
4.2. Lietuvos finansų institucijų priežiūros modelis.....	88
IŠVADOS	93
LITERATŪRA.....	95
ANOTACIJA LIETUVIŲ KALBA	102
ANOTACIJA ANGLŲ KALBA.....	103
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	104
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	105
PRIEDAI.....	107

PRIEDAI

1 PRIEDAS. Likvidumo ir kredito rizikos testavimo nepalankiausiomis sąlygomis Lietuvoje rezultatai (2009).....	107
2 PRIEDAS. Europos Sąjungos valstybių finansų rinkų priežiūros struktūros (2004 m.).....	109
3 PRIEDAS. Kredito reitingų agentūrų Standard&Poor's, Moody's ir Fitch reitingų sistemos	111

LENTELĖS

1 lentelė. Pagrindiniai efektyvios bankų priežiūros principai.....	25
2 lentelė. Finansų maklerio ir valdymo įmonių pradinio kapitalo pokyčiai 2007-2008 metais	72
3 lentelė. Europos Sąjungos valstybių atskirų finansų sektorių priežiūros institucijos, CBFA ir FAC indeksai (2009 m.).....	80
4 lentelė. Europos Sąjungos valstybių finansų rinkų priežiūros struktūros (2009 m.).....	81
5 lentelė. ES valstybių BPPP, DPPP, VPPPP įgyvendinimo efektyvumo ir priežiūros konsolidacijos procesų ryšys.....	83
6 lentelė. Naujosios konsoliduotos Lietuvos priežiūros sistemos galimi privalumai ir trūkumai	90

PAVEIKSLAI

1 pav. Finansų rinkų struktūra.....	9
2 pav. Finansų rinkų priežiūros analizės ir vertinimo schema.....	11
3 pav. Lamfalussy įstatymų leidimo ir priežiūros struktūra.....	14
4 pav. Bazelio kapitalo pakankamumo reikalavimų ir priežiūros struktūra.....	29
5 pav. Mokumo vertinimo sistema Mokumas II.....	43
6 pav. Europos Sąjungos valstybių finansų rinkų priežiūros modelių paplitimas 2004 m.....	82
7 pav. Europos Sąjungos valstybių finansų rinkų priežiūros modelių paplitimas 2009 m.....	82
8 pav. Naujoji Europos finansų rinkų priežiūros sistemos struktūra.....	85
9 pav. Lietuvos bankų reitingai (ilgalaikėms paskoloms) pagal Standard&Poor's, Moody's ir Fitch (2006 m.).....	87

IVADAS

Pastarieji metai pasaulio finansų rinkose buvo įtempti ir sudėtingi, didėja įtampa finansų sektoriuje tiek vietiniu, tiek tarptautiniu mastu. Pasaulį ištikusi finansų krizė bei prasidėjęs nuosmukis sutrikdė pasitikėjimą finansų rinkomis. Taip pat atskleidė, jog jų priežiūra nebuvo pakankamai patikima, o priežiūros priemonės, skirtos finansų įstaigoms bei jų klientams apsaugoti, pasirodė neveiksmingos. Per pasaulį nusirito bankrotų banga, stipriais ir stabiliais vadinti bankai susidūrė su rimtais finansiniais sunkumais, jų gelbėjimo veiksmai sukėlė visuomenės susirūpinimą. Tokioje situacijoje ypatingą reikšmę įgijo finansinio stabilumo, efektyvios finansų rinkų priežiūros klausimas.

Užsienio mokslinėje literatūroje yra paskelbta nemažai darbų finansų rinkų priežiūros klausimais, Lietuvos – kiek mažiau. Įvairių publikacijų pateikia Europos ir pasaulio finansų įstaigų priežiūros komitetai, organizacijos, valstybių centriniai bankai bei kitos priežiūros tarnybos; priimta daug finansų institucijų veiklą ir jų priežiūrą reglamentuojančių teisės aktų. Taigi yra nemažai informacijos nagrinėjama tematika, tačiau, įvertinant tai, kad analizuojama tema apima labai plačią sritį, pateikiami atskiri dokumentai, kurių neužtenka norint įvertinti bendrą pasaulio finansų rinkų priežiūros patirtį.

Tyrimo problema. Efektyvi finansų įstaigų priežiūra yra viena pagrindinių finansinį stabilumą užtikrinančių priemonių. Nuo to, kaip veiksmingai yra atliekama priežiūra, žymia dalimi priklauso finansų sistemos stabilumas. Tai susiję reiškiniai, pastaraisiais metais patirtas nestabilumas finansų rinkose parodo, jog priežiūros sistemoje esama ydų, todėl ją reikia tobulinti.

Efektyvios finansų rinkų priežiūros klausimas yra sudėtingas. Pasaulyje taikomi įvairūs finansų institucijų priežiūros metodai, priemonės ir modeliai, tačiau nėra vienareikšmiško atsakymo, kuris jų yra geriausias bei tinkamiausias.

Efektyvios finansų rinkų priežiūros struktūros pasirinkimo ir įgyvendinimo klausimas aktualus ir Lietuvai, ir kitoms pasaulio šalims. Svarbu, jog būtų pasirinkta efektyvią finansų įstaigų priežiūrą užtikrinanti priežiūros sistema.

Lietuvoje veikia trys priežiūros institucijos: Lietuvos bankas, Draudimo priežiūros komisija ir Vertybinių popierių komisija; taigi skirtingus finansų sektorius prižiūri atskiros institucijos. Svarbus klausimas, ar tai efektyvi priežiūra ir ar tai yra tinkamiausias šaliai priežiūros modelis.

Darbo tyrimo objektas – Lietuvos ir pasaulio finansų rinkų priežiūros reglamentavimas, metodai, priemonės, modeliai, savybės ir ypatumai, efektyvios finansų sektoriaus priežiūros prielaidos.

Darbo tikslas – išanalizuoti ir įvertinti pasaulio ir Lietuvos finansų rinkų priežiūros patirtį ir pateikti Lietuvos finansų institucijų priežiūros tobulinimo perspektyvas.

Darbo tikslui pasiekti keliami tokie **uždaviniai**:

1. Pateikti finansų rinkų priežiūros sampratą ir apibūdinti svarbą;
2. Išanalizuoti pagrindinius priežiūros modelius, apibūdinti jų privalumus, trūkumus bei taikymo ypatybes;
3. Aptarti pasaulio finansų rinkų priežiūrą, ypatingą dėmesį skiriant Europos Sąjungos priežiūrai;
4. Įvertinti finansų institucijų priežiūrą Lietuvoje, pateikti siūlymus jos tobulinimui.

Tyrimo metodai.

Taikant *aprašomąjį / deskriptyvinį metodą* apžvelgiami finansų institucijų priežiūros Lietuvoje ir pasaulyje metodai, priemonės, priežiūros modeliai;

Taikant *sisteminį metodą* aptariamos priežiūrą reglamentuojančių teisės aktų nuostatos;

Taikant *lyginamąjį metodą* apžvelgiamos priežiūros skirtingose šalyse bei regionuose bendros nuostatos, skirtumai, ypatumai;

Taikant *analitinį-kritinį metodą* įvertinami Lietuvos ir pasaulio finansų institucijų priežiūros veiklos teigiami bei neigiami aspektai, tobulinimo galimybės.

Taikant *statistinės analizės metodą* tikrinama finansų sektoriaus konsolidavimo įtaka priežiūros efektyvumui.

Darbe daugiausia dėmesio skiriama finansų rinkų priežiūros klausimams globalizacijos ir finansinio sunkmečio akivaizdoje, reglamentavimui, praktiniams aspektams, modeliams bei priežiūros struktūroms, jų taikymui, efektyviausios paieškai. Apžvelgiama Lietuvos ir kitų pasaulio valstybių patirtis.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro keturi skyriai:

Pirmajame skyriuje apžvelgiami finansų institucijų priežiūros pagrindai: samprata, reikšmė, teisinis reglamentavimas, naujoji teisės aktų leidybos ir priežiūros struktūra Lamfalussy.

Antrajame skyriuje analizuojami pagrindiniai finansų rinkų priežiūros modeliai, jų privalumai, trūkumai, paplitimas, taikymo ypatybės, taip pat aptariami pagrindiniai priežiūros kriterijai.

Trečiajame skyriuje analizuojama Lietuvos ir pasaulio patirtis prižiūrint finansų rinkas, išskiriant tris pagrindinius finansų sektorius – bankų, draudimo ir vertybinių popierių.

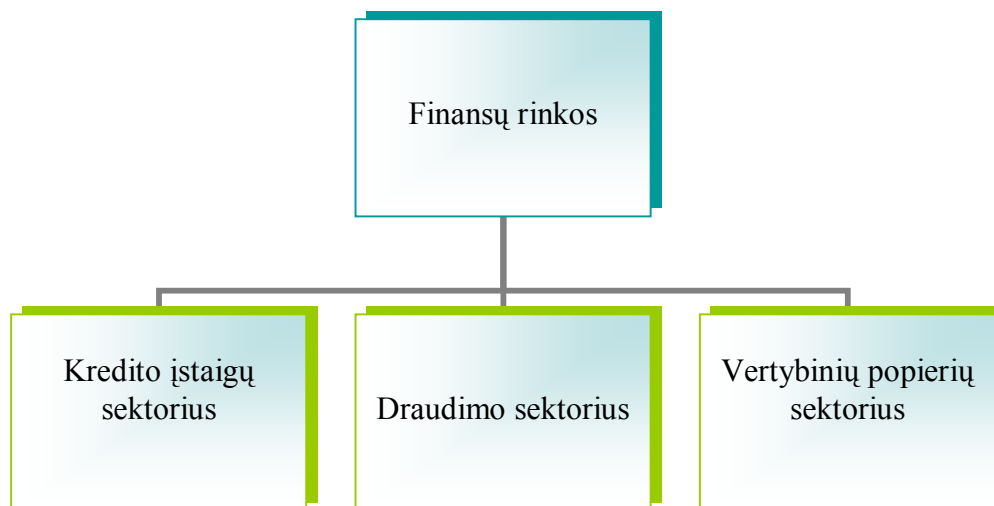
Ketvirtajame skyriuje atliekamas tyrimas siekiant nustatyti, įvertinti ir susisteminti Europos Sąjungos finansų rinkos priežiūros patirtį, nustatyti finansų sektoriaus konsolidavimo įtaką priežiūros efektyvumui. Apžvelgiamos ateities perspektyvos finansų rinkų priežiūros srityje ir pateikiamos Lietuvos finansų sektoriaus priežiūros sistemos tobulinimo galimybės remiantis užsienio patirtimi.

1. FINANSŲ INSTITUCIJŲ PRIEŽIŪROS PAGRINDAI

1.1. Finansų institucijų bei jų priežiūros samprata ir poreikis

Finansų institucijos – tai finansų įmonės arba kredito įstaigos, kurios veikia kaip finansiniai tarpininkai ir verčiasi finansinių paslaugų teikimu. Atsižvelgiant į teikiamų paslaugų pobūdį ir institucijos paskirtį yra gana plati finansų institucijų įvairovė: *komerciniai bankai* priima terminuotus indėlius; *draudimo įmonės* prisiima draudimo riziką ir saugo rinkos dalyvius nuo neigiamų atsitiktinių įvykių pasekmių; *valdymo įmonės ir investiciniai bankai* išleidžia vertybinius popierius ir užsiima tarpininkavimu bei prekyvimu vertybinių popierių rinkose; *savidraudos draugijos ir kredito unijos* apjungia bendrasavininkų finansines lėšas ir jas investuoja į diversifikuotą investicijų portfelį arba naudoja savidraudos tikslais; *pensijų fondai* užtikrina finansinių lėšų kaupimą senatvės pensijai; *investiciniai fondai* pritraukia laisvas subjektų lėšas ir, siekiant maksimalios gražos fondų dalyviams, jas investuoja į vertybinių popierių rinkas (Linartas, 2002).

Taigi finansų rinkas sudaro įvairių tipų finansų institucijos, kurios skiriasi veikla, paskirtimi ir teikiamų paslaugų pobūdžiu. 1 paveiksle pavaizduota finansų rinkų struktūra.

1 pav. Finansų rinkų struktūra

Atsižvelgiant į finansų institucijų skirtumus išskiriamos trys pagrindinės finansų rinkų dalys – kredito įstaigų sektorius, draudimo sektorius ir vertybinių popierių sektorius. Šių sektorių priežiūra skiriasi, todėl bus analizuojama atskirai.

Sėkmingai atlikti savo misiją finansų institucijos gali tiktai naudodamos ištobulintą finansų priemonių rinkinį su būdinga funkcinė įvairove. Be priemonių, laiduojančių vertės išsaugojimą, pelningumą, likvidumą, atsiranda vis daugiau priemonių apsaugai nuo rizikos ar atsitiktinumų. Akivaizdu, jog finansų institucijų veikla yra išties sudėtinga ir apima daug aspektų, turi didžiulę įtaką visai finansų sistemai, nuo jos priklauso indėlininkų bei investuotojų pasitikėjimas. Jų teikiamos paslaugos taip pat reikšmingai įtakoja valstybės ekonominę situaciją. Dėl šių priežasčių finansų įstaigoms yra keliami griežti reikalavimai ir jų veikla turi būti nuolat prižiūrima.

Visgi esama argumentų ir prieš finansų rinkų priežiūrą bei reguliavimą, tokių kaip papildomos išlaidos sistemos išlaikymui ir pan. Mokslininkai Howells ir Bain (2007) įvardina tokius argumentus prieš reguliavimą bei priežiūrą:

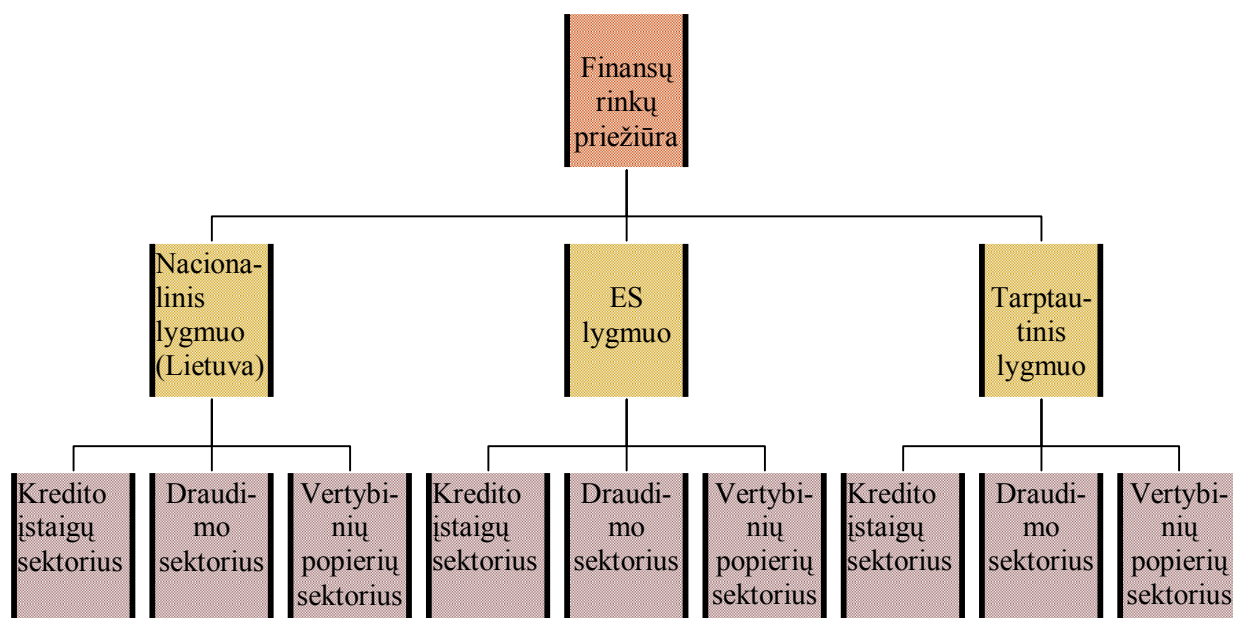
1. Didesnė finansų sistemos prisiimamos rizikos grėsmė. Teigiama, jog finansų institucijos, žinodamos, kad prirėkus bus išgelbėtos nuo žlugimo, vykdydamos skolinimo ir kreditavimo politiką ir siekdamos didesnių įplaukų, prisiima didesnę riziką. Atitinkamai elgiasi ir jų klientai – jausdamiesi apsaugoti nuo rizikos nebijo ir yra linkę prisiimti didesnę riziką. Taigi didėja prisiimamos rizikos laipsnis visos finansų sistemos mastu, ji visa darosi rizikingesnė.
2. Monopolijų ir kartelinių susitarimų palaikymas. Šis požiūris grindžiamas teiginiu, jog reguliavimas nulemia didesnius įėjimo į rinką ir pasitraukimo iš jos kaštus, o tai padeda monopolijoms ir karteliams išlaikyti tvirtas ir stabilias pozicijas.
3. Apribojamas įėjimas į rinką, t.y. užkertamas kelias, neįleidžiami nauji dalyviai, kurių pasirodymas rinkoje stiprintų konkurenciją, priverstų esamus dalyvius susirūpinti veiklos efektyvumu ar mažinti kainas. Taigi teigiama, jog varžoma, slopinama konkurencija, mažinamas finansų rinkų efektyvumas.
4. Užkertamas kelias įstaigų susijungimui, tačiau leidžiama mažoms, neveiksmingoms įstaigoms toliau veikti rinkoje. Išsakomas požiūris, jog priežiūros ir reguliavimo atsisakymas skatintų efektyvius įmonių susijungimus, kurie leistų pasiekti masinės gamybos ekonominius privalumus.

Abejotina, jog šie argumentai yra pakankamai pagrįsti. Autorės manymu, priežiūra nesiekia riboti konkurencijos, nurodytas problemas galima spręsti būtent priežiūros taisyklėmis, kurios numato reikalavimus veiklai pradėti ir licencijai gauti, taisykles ir procedūras dėl prisiimamos rizikos nustatymo ir valdymo. Taip pat Howells ir Bain (2007) pripažįsta, jog nei vienas iš minėtųjų teiginių nepateikia pakankamai rimtų argumentų bei priežasčių prieš priežiūrą: netgi pripažinus, jog priežiūra riboja konkurenciją, akivaizdu, jog tai būtų ne vienintelis veiksnys finansų rinkose, turintis tokį poveikį, be to, nėra jokios garantijos, kad priežiūros masto mažinimas ar jos naikinimas skatintų

didesnį konkurencingumą; keliamas klausimas, ar galimi privalumai (žemesnės kainos ar kiti) atsvertų tikėtinus nereguliuojamų, neprižiūrimų rinkų padarinius – sumažėjusį finansų rinkų stabilumą, klientų patiriamus nuostolius ir mažėjančio pasitikėjimo riziką.

Taigi argumentai prieš finansų rinkų priežiūrą įvardinami kaip nepakankamai pagrįsti, tačiau sutariama, jog į išvardintus aspektus dera atsižvelgti sprendžiant priežiūros masto ir modelio (žr. 2 skyrių) pasirinkimo klausimą.

Finansų institucijų priežiūrą atlieka valstybių priežiūros institucijos, taip pat yra nacionalinių priežiūros bei kitų institucijų organizacijos ir komitetai, kurie atlieka daugiau nei vienos valstybės finansų rinkas apimančią priežiūrą. Šiame darbe finansų institucijų patirties analizė ir vertinimas atliekamas išskiriant tris *priežiūros lygmenis* – nacionalinį, Europos Sąjungos (ES) ir tarptautinį, ir tris finansų sektorius – kredito įstaigų, draudimo ir vertybinių popierių:

2 pav. **Finansų rinkų priežiūros analizės ir vertinimo schema**

Taigi darbe analizuojama Lietuvos, Europos Sąjungos ir pasaulio kredito įstaigų, draudimo įmonių ir vertybinių popierių rinkos dalyvių priežiūros patirtis.

Pirminė priežiūros institucijų užduotis – užtikrinti stabilią finansų institucijų veiklą, nes tai yra pirmas žingsnis link visos finansų sistemos stabilumo. Turimas omenyje tarptautinių ir Europos Sąjungos teisės aktų priežiūros srityje nuostatų perkėlimas į nacionalinę teisę ir nuoseklus jų įgyvendinimas, priemonės krizės atveju, investuotojų apsaugos, sąžiningos rinkų veiklos bei jų vientisumo užtikrinimas, užkirstas kelias manipuliavimui rinka.

Pagrindiniai finansų rinkų priežiūros tikslai yra:

1. Vartotojų interesų apsauga. Anot Daliaus ir Vismanto Raškinių (2002), kalbama apie du pagrindinius aspektus – apsaugą nuo galimų nuostolių finansų įstaigai susidūrus su finansiniais sunkumais ar bankrutavus ir tinkamą finansų įstaigos darbo su klientais užtikrinimą. Kadangi yra du priežiūros objektai – finansų įstaigos finansinė situacija ir jos vartotojų interesų apsauga – reikalingos dvi priežiūros rūšys: riziką ribojantis reguliavimas ir elgesio su vartotojais priežiūra.
2. Finansų rinkų stabilumas bei patikimumas. Šiam tikslui užtikrinti taikoma sisteminė priežiūra ir riziką ribojantis reguliavimas. Pastaraisiais dešimtmečiais finansų rinkas ištinka vis sudėtingesnės finansų krizės, kurios paliečia net ir išsivysčiusias pasaulio šalis. Todėl finansų sektoriaus stabilumo klausimas tampa nuolatiniu rūpesčiu. Kropas (2005) teigia, jog stabilios finansų sistemos sąvoka apima keturias pagrindines sritis: tai įstatyminė bazė, nuolatinė finansų rinkų priežiūra, krizių valdymo tvarkos bei indėlių draudimo sistema.

Finansų įstaigų priežiūrą sudaro veiklos reglamentavimas, monitoringas, kontrolė, poveikio priemonių taikymas. Reglamentavimas – tai priežiūros pamatas. Turi būti nustatomos konkrečios taisyklės ir reikalavimai tiek finansų institucijų veiklai, tiek jų priežiūrai, numatytos ir taikomos atitinkamos poveikio priemonės. Galima kalbėti apie reglamentavimą nacionaliniu, ES ir tarptautiniu lygmeniu.

Atsižvelgiant į globalizacijos ir finansų rinkų integracijos procesus, taip pat didėjantį skaičių finansų konglomeratų, būtina tobulinti priežiūros teisinį reglamentavimą. Pokyčius finansų rinkose neišvengiamai turi lydėti priežiūros teisinio reglamentavimo pokyčiai. Dėl besikeičiančių sąlygų didžiausias dėmesys yra ir turi būti skiriamas priežiūros taisyklių ir reikalavimų harmonizavimui, siekiant sugriežtinti ir suvienodinti priežiūros sąlygas regioniniu, ES ir tarptautiniu lygmeniu. Jau yra padaryta didelė pažanga integruojant nacionalines finansų rinkas ir tobulinant jų priežiūrą; šiam tikslui priimama daugybė bankų, draudimo, vertybinių popierių, o pastaruoju metu ir finansų konglomeratų veiklą reglamentuojančių direktyvų ir kitų teisės aktų. Galima įvardinti keletą svarbesnių (Casu et al., 2006), tai: 1993 metais priimta *Antroji bankų veiklos koordinavimo direktyva* (angl. Second Banking Co-ordination Directive), kuri yra ypatinga tuo, jog numato vienus svarbiausių bankų veiklos principų: 1. Bendros licencijos Europos Sąjungoje principą, pagal kurį vienoje iš Sąjungos narių gauta veiklos licencija yra pripažįstama kitose Sąjungos valstybėse; 2. Kilmės šalies priežiūros institucijos atsakomybę už banko operacijas bei veiklą visoje Europos Sąjungoje. Minėta direktyva taip pat numato minimalius kapitalo, reikalingo licencijai gauti, finansų apskaitos, vidinės kontrolės ir kitus

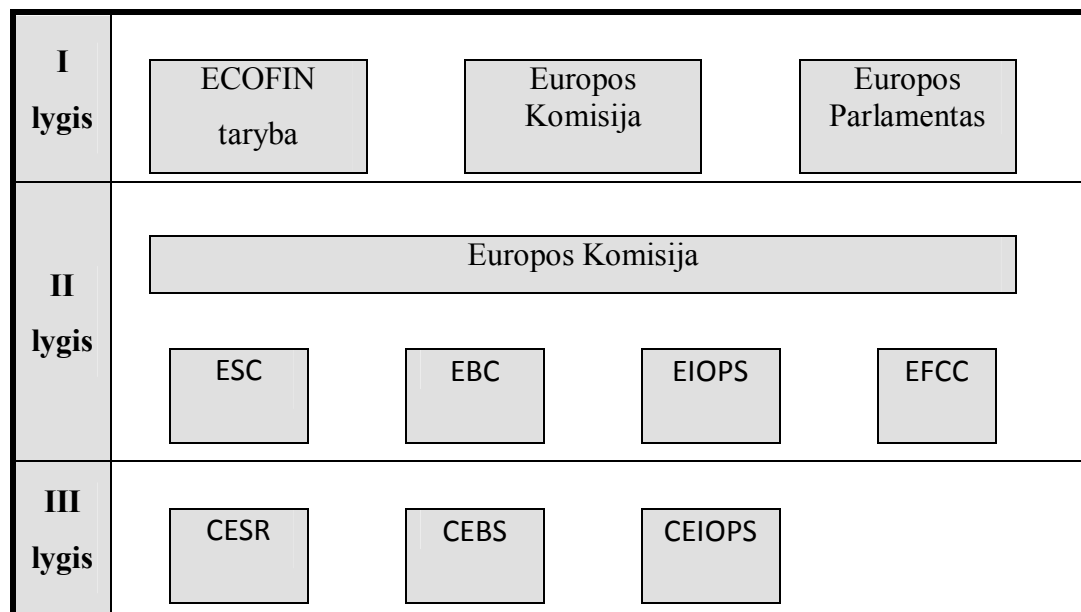
reikalavimus; *Kapitalo pakankamumo direktyva* (angl. Capital Requirements Directive), pagal kurią numatoma nauja tarptautinė bankų kapitalo pakankamumo sistema Bazelis II; *Investavimo paslaugų direktyva*, kuri numato investicinių įmonių ir vertybinių popierių rinkos Europos Sąjungoje teisinius rėmus, suteikdama investavimo paslaugų bendrą leidimą, t.y. vienoje iš Europos Sąjungos šalių suteikta veiklos licencija yra pripažįstama kitose Sąjungos narėse ir suteikia leidimą veikti jų rinkose; *Skaidrumo direktyva* skirta suvienodinti informacijos reikalavimus kapitalo rinkose; „*Mokumas II*“ *direktyva*, suvienodinanti reikalavimus draudimo įmonių mokumui ir priežiūrai; *Finansinių konglomeratų direktyva*, kuri numato atitinkamai suvienodintas konglomeratų, kurių kiekis ir reikšmė pastaraisiais metais didėja, priežiūros taisykles bei kitas. Šios direktyvos yra svarbios tuo, jog jos yra finansų rinkų priežiūros pagrindas, numato priežiūros taisykles ir suvienodina skirtingus šalių reikalavimus finansų institucijų priežiūrai, kelias šalis apimančių finansinių grupių ir konglomeratų priežiūros taisykles. Kredito įstaigų, draudimo įmonių ir vertybinių popierių rinkos dalyvių priežiūra reglamentuojančių įstatymų, direktyvų bei kitų teisės aktų nacionaliniu, ES ir tarptautiniu mastu yra daug ir įvairių, todėl kiekvieno finansų sektoriaus teisinis reglamentavimas šiame darbe bus aptariamasis plačiau trečiame skyriuje.

Naujas iššūkis teisinio reglamentavimo srityje yra susijęs su Lamfalussy įstatymų leidimo ir priežiūros procesu, pagal kurį numatoma nauja priežiūros bei direktyvų priėmimo tvarka. Ši procesą dera aptarti nuodugniau.

1.2. Lamfalussy įstatymų leidimo ir priežiūros struktūra

Atsižvelgiant į staigius pokyčius finansų rinkose bei siekiant pritaikyti šių rinkų priežiūros procesą prie Europos Sąjungos plėtros, Ekonomikos ir finansų reikalų (ECOFIN) taryba nurodė Europos Komisijai (EK) bei Ekonomikos ir finansų komitetui peržiūrėti Sąjungos finansų sektoriaus priežiūros struktūrą. Sprendimas – 2001 metais Lamfalussy sudaryta nauja komitetų struktūra vertybinių popierių rinkos priežiūrai (Elgar, 2005).

Pirminis modelio tikslas – patobulinti Europos Sąjungos vertybinių popierių rinkos priežiūros efektyvumą. Netrukus buvo nuspręsta šią struktūrą taikyti visam Sąjungos finansų sektoriui – bankams, draudimui, finansiniams konglomeratams. Lamfalussy modelio tikslas – tobulinti Europos įstatymų leidybos procesą, t.y. padaryti operatyvesnį ir lankstesnį, užtikrinti finansų rinkų skaidrumą, atskaitomybę, priežiūros institucijų bendradarbiavimą, skatinti priežiūros konvergenciją. Šio modelio struktūra pavaizduota 3 paveiksle.

Čia: ESC – Europos vertybinių popierių komitetas;

CESR – Europos vertybinių popierių priežiūros institucijų komitetas;

EBC – Europos bankų komitetas;

CEBS – Europos bankų priežiūros institucijų komitetas, šiame komitete dalyvauja nacionalinių centrinių bankų atstovai;

EIOPS – Europos draudimo ir profesinių pensijų komitetas;

CEIOPS – Europos draudimo ir profesinių pensijų priežiūros institucijų komitetas;

EFCC – Europos finansinių konglomeratų komitetas.

3 pav. Lamfalussy įstatymų leidimo ir priežiūros struktūra

Šaltinis: adaptuota pagal Casu et al., 2006, p. 178; Elgar, 2005, p. 386

Tai nauja įstatymų leidimo proceso ir priežiūros struktūra, kurią sudaro trys lygiai:

I lygis – „sprendimus ir Europos Sąjungos teisės aktus priimančios institucijos“ (Kropas, 2005, p. 260).

II lygis. Reguliavimo komitetai. Komisija, padedama Europos Vertybinių popierių komiteto, Europos bankininkystės komiteto, Europos draudimo ir profesinių pensijų komiteto ir Europos finansinių konglomeratų komiteto, ruošia ir tobulina technines įgyvendinimo priemones. Komitetuose vyksta balsavimas dėl Europos Komisijos pasiūlytų techninių įgyvendinimo priemonių.

III lygis. Įvairių sektorių priežiūros struktūros. Įgyvendinimo priemonių tobulinimo klausimais Komisiją konsultuoja vertybinių popierių rinkos, bankų, draudimo ir profesinių pensijų veiklos priežiūros ekspertų komitetai. Šie komitetai taip pat rūpinasi nuolatinio teisės aktų įgyvendinimu, informacijos priežiūros tematika skleidimu, priežiūros praktikos vienodinimu (Casu et al., 2006).

Toliau Komisija, bendradarbiaudama su valstybėmis-narėmis, III lygio priežiūros ekspertais ir privačiojo sektoriaus atstovais, rūpinasi ir prižiūri, kad teisės aktų nuostatos būtų tinkamai ir nuosekliai įgyvendinamos (Casu et al., 2006).

Naujų komitetų paskirtis – supaprastinti teisės aktų parengimo procesą ir skatinti priežiūros konvergenciją. Pagrindiniai elementai yra aiškiai apibrėžti mandatai ir tikslinė skirtingų šalių narystė. Šios priemonės didina Europos Sąjungoje veikiančių finansų institucijų priežiūros veiksmingumą (Elgar, 2005).

Kropas (2005) pastebi naujosios struktūros trūkumus:

- Ji pernelyg didelė. Šis aspektas siejamas su nerimu, jog itin didelė struktūra taps gremėzdiška ir nelanksti.
- Sprendžiant komitetų sudarymo klausimus, lemiamas veiksnys yra ne priežiūros efektyvumo užtikrinimo prioritetai, o valstybių ir jų institucijų noras išsaugoti įtaką.

Atsižvelgiant į pateiktus argumentus siūloma daugiau dėmesio skirti finansų rinkų teisės ir priežiūros sistemos sąnaudų bei efektyvumo, taip pat Bendrijos priežiūros institucijų centralizavimo tikslingumo klausimui.

Apibendrinant, apžvelgta finansų institucijų veiklos specifika ir jos poveikis finansų sistemai ir visai valstybės ekonomikai leidžia daryti išvadas, jog šių institucijų priežiūra yra būtina. Tai viena iš esminių priemonių, padedančių užtikrinti finansų rinkų stabilumą ir vartotojų interesų apsaugą. Pastaraisiais metais pasaulį sudrebinsusi finansų krizė akivaizdžiai parodė, jog būtina stiprinti finansų rinkų priežiūrą. Finansų įstaigų veiklos reglamentavimas – vienas pagrindinių priežiūros elementų. Siekiant patobulinti Europos įstatymų leidybos ir priežiūros procesą, patvirtinta Aleksandro Lamfalusio pasiūlyta struktūra, kuria tikimasi teisės aktų parengimo procesą padaryti paprastesnį, lankstesnį ir operatyvesnį, skatinti priežiūros konvergenciją bei priežiūros procese dalyvaujančių institucijų bendradarbiavimą. Tačiau nėra garantijų, jog ši nauja struktūra išspręs teisės aktų leidybos ir priežiūros problemas, todėl priežiūros institucijų centralizavimo tikslingumo, sąnaudų, efektyvumo ir kitiems aspektams taip pat reikėtų skirti pakankamai dėmesio.

2. PRIEŽIŪROS MODELIAI IR KRITERIJAI

Finansų rinką sudaro trys pagrindiniai elementai: bankinė rinka, kurią sudaro centriniai bankai, komerciniai bankai, kredito unijos, lizingo bei faktoringo įmonės; draudimo rinka – draudimo bei perdraudimo įmonės, draudimo tarpininkai ir vertybinių popierių rinka, kuriai priskiriamos valdymo įmonės, vertybinių popierių biržos, depozitoriumai, investiciniai fondai.

Apžvelgus studijuotą literatūrą finansų rinkų priežiūros tematika galima teigti, jog daugelis autorių kaip vieną svarbiausių ir problematiškiausių klausimų iškelia priežiūros modelio pasirinkimą ir centrinio banko vaidmenį priežiūros procese. Finansų rinkų priežiūros struktūras nagrinėja užsienio ir Lietuvos mokslininkai: Aran ir Patel (veikale „Global financial markets revolution: the future of exchanges and global capital markets“), Masciandro („Handbook of central banking and financial authorities in Europe: new architectures in the supervision of financial markets“), Čihak ir Podpiera (moksliniame straipsnyje „Is One Watchdog Better Than Three? International Experience with Integrated Financial Sector Supervision“), Žilinskas („Finansų rinkų priežiūros konsolidacija ir galima jos įtaka draudimo priežiūros veiklai“), Raškinis D. ir Raškinis V. („Finansų įstaigų priežiūra: tendencijos ir alternatyvos“) ir kiti. Pastaruoju metu „finansų priežiūros institucijų veiklos reglamentavimo pokyčiai daugiausia nukreipiami į tinkamo priežiūros institucijos administracinio organizacinio modelio paiešką“ (Žilinskas, 2008, p. 114). Nuo modelio pasirinkimo labai priklauso priežiūros efektyvumas, todėl juos reikia aptarti plačiau.

Pasaulyje paplitę priežiūros modeliai

Analizuojant pasaulio finansų rinkų priežiūrą, pastebima gausi priežiūros modelių ir įvairių jų modifikacijų įvairovė. Visų pirma reikia atkreipti dėmesį, jog keičiasi finansų rinkų pobūdis, o tai lemia pokyčius priežiūros srityje. Vykstant globalizacijos procesams didėja finansų sektoriaus integracija, populiarėja išvestinių finansinių priemonių taikymas. Šie pokyčiai įtakoja griežtesnės finansų institucijų veiklos priežiūros poreikį. Pastaraisiais metais palaipsniui kinta finansų rinkų priežiūros tendencijos: daugėja valstybių, kurios anksčiau vyravusias specializuotas už vieną iš pagrindinių finansų rinkos sektorių (bankai, draudimas ir vertybinių popierių rinka) atsakingas priežiūros tarnybas keičia konsoliduotomis, už viso finansų sektoriaus priežiūrą atsakingomis institucijomis.

Skirtingi autoriai, nagrinėdami finansų rinkų priežiūrą, pateikia savo esme panašius, tačiau pagal pasirinktus klasifikavimo požymius kiek skirtingus priežiūros modelius. Autorės manymu, geriausiai atskleidžianti priežiūros esmę yra Aran ir Patel (2006) pateikiama klasifikacija:

1. Institucinė priežiūra.
2. Priežiūra pagal tikslus / tikslinė priežiūra.
3. Funkcinė priežiūra.
4. Bendra, arba konsoliduota, priežiūra.

Pastaraisiais metais pasaulyje įvyko daug svarbių ekonominių pokyčių – globalizacija, finansų rinkų integracija bei kiti, – kurie nulėmė **konsoliduotos priežiūros modelio** populiarėjimą įvairiose pasaulio valstybėse. Pagal šį modelį priežiūrą atlieka viena priežiūros institucija. Pastebima tendencija konsoliduoti finansų rinkų priežiūrą, taigi vis didesnę reikšmę įgyja bendra visų finansų institucijų priežiūros sistema. Šio modelio esmė yra vienintelė priežiūros institucija, atsakinga už visų finansų sektorių, t.y. bankininkystės, vertybinių popierių bei draudimo, priežiūrą, įtraukiant stabilumą, skaidrumą bei investuotojų apsaugą. Žilinskas (2008) pateikia konsoliduotos finansų rinkų priežiūros apibrėžimą – tai „valstybės vykdoma administracinės priežiūros organizacinė forma, kai bankų, draudimo ir vertybinių popierių rinkų priežiūrą atlieka viena institucija“ (p. 118). Norvegija bei Singapūras yra pirmosios valstybės, kurios pasirinko ir pritaikė konsoliduotos priežiūros modelį (Čihak, Podpiera, 2009). Vėliau vienokia ar kitokia forma, apie kurias bus kalbama vėliau, modelį perėmė kitos valstybės, visą finansų rinkų priežiūrą pavesdamos vienai institucijai. Ši tendencija plinta tiek Europoje, tiek kitose pasaulio dalyse (Azijoje, Afrikoje, Lotynų Amerikoje).

Kiekviena valstybė turi savitų finansų rinkų ypatumų, todėl, diegdama bendros finansų rinkų priežiūros modelį, jį modifikuoja atsižvelgiant į konkrečias sąlygas. Taigi, kaip minėta, šis priežiūros modelis turi įvairių formų, arba atmainų. Pagal konsolidavimo apimtį Žilinskas (2008) išskiria institucijas, kurias:

- Prižiūri bankų, draudimo ir vertybinių popierių rinkas
- Prižiūri ne visas, o tam tikrą dalį finansų rinkų – bankų ir draudimo rinkas arba bankų ir vertybinių popierių rinkas ir pan.
- Institucijas, kuriose įsteigiamas specialus už finansų rinkų priežiūrą atsakingas ir joms pavaldus administracinis padalinys.

Pagal priežiūros institucijos kompetencijos ribas galimi tokie modeliai:

- Riziką ribojantis reguliavimas ir veiklos priežiūra – vienos institucijos atsakomybė
- Riziką ribojantis reguliavimas ir veiklos priežiūra – skirtingų institucijų atsakomybė.

Šie procesai negali būti vertinami vienareikšmiai, nes iki šiol nėra pakankamai teorinių argumentų, kuriais remiantis būtų galima teigti, kad konsoliduota finansų rinkų priežiūra pranašesnė negu specializuotos finansų priežiūros institucijos. Šiuo metu galima vertinti tik tam tikrų valstybių pasiektus finansų rinkų priežiūros veiklos konsolidavimo teigiamus ar neigiamus rezultatus (Žilinskas, 2008, p. 115).

Bendra finansų sektoriaus priežiūros institucija paprastai steigiama siekiant sumažinti kaštus ir padidinti priežiūros efektyvumą.

Apibendrinant studijuotą literatūrą (Aran, Patel (2006), Žilinskas (2008), D. Raškinis, V. Raškinis (2002), Bundesverband deutscher Banken (BdB) (2006)) galima paminėti daugiau bendros priežiūros institucijos privalumų bei trūkumų. Privalumai:

1. Galimybė išvengti priežiūros institucijų funkcijų dubliavimo. Taip pat aiški atsakomybė, nes yra aiškus už finansų rinkų veiklos priežiūrą atsakingas subjektas.
2. Apjungiamos visų finansų sektorių priežiūros specialistų žinios, sudarant galimybes dalytis patirtimi.
3. Priežiūros institucijos veiklą reglamentuotų vienas pagrindinis teisės aktas, tokiu būdu būtų išvengta painiavos dėl reglamentavimo ir padidintas aiškumas.
4. Galimybė geriau pritaikyti priežiūros procesą prie kintančių sąlygų finansų rinkose, šioms rinkos transformuojantis ir suartėjant, taip pat bankų, vertybinių popierių ir draudimo paslaugų integracijos.
5. Galima efektyvesnė finansinių paslaugų priežiūra, didėjant pastarųjų įvairovei, šioms paslaugoms panašėjant, taip pat finansų rinkose pasirodant naujiems produktams ir paslaugoms, mat šių teisiniame reglamentavime pasirodo spragų.
6. Vertinama sisteminė visų finansų sektorių, o ne tik kiekvieno atskirai, rizika.
7. Išnyksta konkurencija tarp skirtingus finansų sektorius prižiūrinčių institucijų.
8. Lengvesnė daugiafunkcinių grupių bei finansų konglomeratų, kurių pastaruoju metu daugėja, priežiūra. Pastarųjų priežiūrai reikalingas glaudus visų finansų rinkų priežiūros institucijų bendradarbiavimas, operatyvus keitimasis informacija.

Deja, negalima neatsižvelgti į trūkumus arba grėsmes, kurių taip pat yra nemažai:

1. Bankų, draudimo ir vertybinių popierių institucijų veikla skiriasi iš esmės, todėl, atsižvelgiant į šių sektorių specifiką, skiriasi priežiūros metodai. Dėl šios priežasties vienas svarbiausių trūkumų yra tas, jog bendrai priežiūros institucijai gali būti sunkiau taikyti skirtingiems sektoriams tinkamus skirtingus priežiūros metodus nei specializuotoms institucijoms.
2. Organizaciniai priežiūros pokyčiai, nerimas dėl būsimosios finansų institucijų priežiūros mastų, metodų ir pan. gali įtakoti įtampą bei nepasitikėjimą finansų sektoriuje.
3. Taip pat baiminamasi, jog, suteikus vienai institucijai visos finansų rinkos priežiūros įgaliojimus, ji gali tapti pernelyg galinga ir dėl to nelanksti bei nepakankamai efektyvi.
4. „Finansų įstaigų, ypač bankų, riziką ribojančio reguliavimo ir sisteminės priežiūros funkcijų atskyrimas nuo centrinio banko mažins pastarojo galimybes operatyviai reaguoti atliekant paskutinio skolintojo funkciją“ (D. Raškiniš, V. Raškiniš, 2002, p. 53).
5. Jei vidinė institucijos struktūra nėra pakankamai gerai koordinuojama, kyla lėto sprendimų priėmimo grėsmė.
6. Kadangi atsižvelgiant į prižiūrimų finansų rinkų specifiką priežiūros institucijų tikslai skiriasi, tam tikrais atvejais priežiūros institucija gali susidurti su spaudimu vykdyti prieštarigus priežiūros tikslus.

Dalies įvardintų grėsmių bei trūkumų galima išvengti patobulinus vidinę priežiūros institucijos struktūrą. Tai apima aiškiai apibrėžtus tikslus, funkcijas, atsakomybės ribas.

Taikymo ypatumai. Norint efektyvios priežiūros pagal konsoliduotos priežiūros modelį, visų pirma būtina veiksminga vidinė priežiūros institucijos struktūra. Galima įvardinti tam tikrus bendrąjį priežiūros modelį įsivedusių valstybių dėsningumus. Anot Žilinsko (2008), šį modelį adaptuoja valstybės:

- Kurių finansų rinkos nėra didelės;
- Kontinentinės teisės sistemos valstybės;
- Kuriose centriniam bankui nebuvo pavesta visų finansų rinkų priežiūra;
- Kuriose daugėja finansų konglomeratų bei finansų institucijų grupių.

Visos valstybės susiduria su optimalaus finansų rinkų priežiūros modelio paieškos problemomis. Sudėtinga kažkurį vieną įvertinti kaip tinkamiausią, tačiau vis daugiau šalių jungia priežiūros institucijas į vieną finansų sektoriaus priežiūrą atliekančią instituciją. Pagrindinės priežastys –

siekimas išvengti kelių priežiūros institucijų funkcijų dubliavimo ir sumažinti priežiūros kaštus. Tai ypač aktualu vykstant rinkų integracijai, nes padeda užtikrinti aiškesnę ir efektyvesnę priežiūrą.

Alternatyvūs modeliai. Verta atkreipti dėmesį, jog konsoliduotos finansų rinkų priežiūros modelis populiarėja ir daugėja šią priežiūros sistemą pasirenkančių šalių, tačiau tai nėra vienintelė alternatyva siekiant efektyvios finansų rinkų priežiūros (Žilinskas, 2008), yra daug alternatyvų (Aran, Patel, 2006):

Institucinė priežiūra. Pagal šį modelį yra trys priežiūros institucijos, kurios prižiūri pagrindinius finansų rinkų segmentus – atitinkamai bankus, draudimo kompanijas, finansų tarpininkavimą bei savitarpio fondų veiklą. Priežiūra vykdoma atliekant: 1. „Įėjimo į rinką kontrolę“, t.y. ši funkcija vykdoma išduodant veiklos leidimus, licencijas, registravimo procedūras; 2. Nuolatinę veiklos priežiūrą, patikrinimus, pažeidėjams taikant sankcijas; 3. „Išėjimo iš rinkos“ kontrolę, tai reiškia, jog priežiūros institucijos yra įgaliotos sustabdyti arba panaikinti suteiktus leidimus bei licencijas. Šio modelio privalumai: kiekviena finansų institucija turi vieną prižiūrinčią instituciją, tai suteikia galimybę išvengti priežiūros funkcijų dubliavimo, sumažinti priežiūros kaštus. Taip pat galima pasiekti efektyvesnę priežiūros veiklą, kadangi vykdant priežiūros funkcijas yra atsižvelgiama į visus veiklos aspektus ir į visus priežiūros tikslus. Modelio trūkumai susiję su tuo, jog nyksta ribos tarp įvairių finansų institucijų, darosi sudėtinga nustatyti, kuriai kategorijai (bankai, draudimas ir pan.) priklauso konkretus subjektas bei kuriam finansų sektoriui pagal vykdomą veiklą reikėtų priskirti tam tikras finansų institucijų grupes. Atsiranda panašių, analogiškų finansų / tarpininkavimo sistemų, atspindinčių atitinkamų priežiūros institucijų įvairovę, skirtingumą, kūrimosi riziką. Taigi priežiūros steigimo būdas gali tapti daugiau destabilizuojantis faktorius. Taip pat gali daugėti finansų konglomeratų.

Tikslinė priežiūra. Modelis paremtas pagrindiniais priežiūros tikslais, t.y. finansų rinkų stabilumas, skaidrumas ir investuotojų apsauga. Pagal šį modelį visos ir kiekviena finansų institucija bei rinkos pavaldžios daugiau nei vienai priežiūros institucijai, nepriklausomai nuo institucijų teisinio statuso, funkcijų ir veiklos pobūdžio. Taigi priežiūros institucijų funkcijos bei atsakomybė yra padalinta pagal priežiūros tikslus: viena institucija turi prižiūrėti visų finansų rinkų stabilumą ir institucijų mokumą, kita yra atsakinga už rinkų skaidrumą, taigi jos priežiūra nukreipta ginti vartotojų interesus, trečioji tarnyba privalo užtikrinti finansų institucijų ir visos finansų rinkos konkurencingumą. Šis modelis pasižymi atitinkamais taikymo ypatumais: tinkamas integruotose rinkose, kur gausus operatorių skaičius veikia gausybėje skirtingų sektorių, tačiau nė vienas iš jų nereikalauja didesnio masto priežiūros. Pagrindinis privalumas – vienoda skirtingų priežiūros subjektų, užsiimančių ta pačia veikla, priežiūra. Kita vertus, tai pakankamai brangus priežiūros modelis, be to, gali kilti problemų dėl kiekvieno subjekto atsakomybės kelioms priežiūros institucijoms arba priešingai – tam tikrais atvejais gali būti sunku nustatyti atsakomybės ribas.

Funkcinė priežiūra. Modelio esmė – priežiūros institucijų atsakomybės ribų paskirstymas pagal prižiūrimų institucijų veiklos sritis. Priežiūra atitinkamai institucijai priskiriama pagal teikiamų finansinių paslaugų bei produktų pobūdį, nepriklausomai nuo finansų institucijos priskyrimo atitinkamam finansų sektoriui. Šis modelis tinkamiausias integruotų, pažangių finansų rinkų priežiūrai, tačiau tai netinkamas priežiūros būdas pasireiškus finansinio stabilumo problemoms. Pagrindinis privalumas yra priežiūros institucijų specializacija, vienodų priežiūros taisyklių taikymas tokia pat veikla užsiimančioms finansų institucijoms, net jei jos teisiniu požiūriu priklauso skirtingoms kategorijoms. Neigiami aspektai yra galimai perdėtas kompetencijų atskyrimas tarp priežiūros institucijų, be to, kyla grėsmė, jog ne visada gali būti įvertinta, jog nesėkmės atveju priežasties reikia ieškoti ne finansinėje veikloje bei teikiamose paslaugose, o pačioje institucijoje. Vykdamt priežiūrą pagal institucijų funkcijas pačių institucijų vaidmuo gali būti ne visuomet adekvačiai įvertintas.

Apibendrinant, universalus ir visoms finansų rinkoms tinkamiausio modelio nėra. Kiekvienas iš jų turi tam tikrų privalumų bei trūkumų. Jo pasirinkimas labiausiai priklauso nuo kiekvienoje šalyje susiklosčiusių sąlygų bei aplinkybių. Sprendžiant finansų rinkų priežiūros modelio pasirinkimo problemą, reikia kiekvieną galimą variantą apsvarstyti konkrečiame istoriniame ir nacionalinės finansų sistemos kontekste (Elgar, 2005). Pasak Žilinsko (2008), „didžiausias dėmesys turi būti skiriamas: teisinės aplinkos analizei, socialiniams ir ekonominiams pokyčiams, politinei aplinkai, finansų rinkų mastui, finansinių paslaugų teikimo istorinei raidai ir tradicijoms, rinkos dalyvių nuomonei ir kt.“ (p. 125).

Priežiūros kriterijai

Nepriklausomai nuo pasirinkto priežiūros modelio priežiūra turi atitikti pagrindinius kriterijus, arba priežiūrai keliamus reikalavimus:

- Užtikrinti finansų sistemos stabilumą ir klientų interesų apsaugą. Šis reikalavimas plačiau aptartas pirmame skyriuje (žr. 1.1. poskyrį).
- Efektyvumas, produktyvumas. Priežiūros aparatui išlaikyti skiriami kaštai pastaraisiais metais stipriai didėja, tad svarbi sąlyga, keliamą priežiūrai, yra minimalūs išlaikymo kaštai. Kelių šalių finansų rinkas apimančių institucijų veikla neturi būti varžoma nepagrįstai didelėmis išlaidomis, privaloma išvengti priežiūros institucijų funkcijų dubliavimo. Taip pat vykstant dinamiškam finansų sektoriaus vystimuisi priežiūra turi būti vykdoma atsižvelgiant į finansų rinkų sąlygas, orientuotis į praktinius klausimus ir būti lanksti.
- Visoms finansų institucijoms turi būti užtikrinama vienoda priežiūra analogiškais sąlygomis, aplinkybėmis. Šis reikalavimas privalo būti įgyvendintas tiek nacionaliniu

lygmeniu, tiek tarp Europos Sąjungos valstybių, tiek, kiek tai įmanoma, su kitomis rinkomis už Europos Sąjungos ribų (ypatingai su svarbiausiomis pasaulio rinkomis, t.y. Jungtinėmis Amerikos Valstijomis, Japonija, Šveicarija, Kinija ir kitomis). Turi būti užtikrintos tinkamos konkuravimo sąlygos, pageidaujama priežiūros procesą organizuoti taip, kad konkurencija būtų skatinama, o ne iškraipoma ar slopinama.

- Priežiūros veikla turi būti skaidri ir suprantama. Sutinkama, jog politinė priežiūra yra neišvengiama, nors priežiūros institucijos turi turėti galimybes nepriklausomai vykdyti savo priežiūros funkcijas įstatymo nustatytose ribose. Būtina priežiūros sąlyga – skaidrūs ir suprantami priežiūros institucijų veiksmai (BdB, 2006).

Apibendrinant, finansų rinkų priežiūra pasižymi gausia priežiūros modelių ir įvairių jų formų bei modifikacijų įvairove. Pasirinkimus lemia konkrečios šalies tradicijos, teisinė bazė, istorinės aplinkybės, ekonominės sąlygos, valstybės politika ir kt. Pastaraisiais metais Europoje ir pasaulyje vyksta spartūs globalizacijos bei integracijos procesai, tad pastebima tendencija konsoliduoti finansų rinkų priežiūrą. Ši priežiūros sistema, kaip ir visos kitos, pasižymi svariais teigiamais bei neigiamais aspektais. Taigi kiekviena valstybė turi pasirinkti tinkamiausią variantą remiantis aukščiau išvardintais kriterijais. Svarbu atkreipti dėmesį, jog, siekiant užtikrinti efektyvesnę priežiūrą, ne visuomet yra būtina keisti priežiūros modelį. Tai galima įgyvendinti patobulinus teisinį priežiūros reglamentavimą, aiškiai apibrėžus priežiūros institucijų funkcijas bei atsakomybę ir pan. Be to, nepriklausomai nuo pasirinktos priežiūros struktūros, priežiūra turi atitikti pagrindinius jai keliamus reikalavimus.

3. FINANSŲ RINKŲ PRIEŽIŪROS PATIRTIS UŽSIENYJE IR LIETUVOJE

2007 metų vasarą prasidėję neramumai finansų rinkose tapo akstinu imtis priemonių siekiant sustiprinti finansų sistemą nacionaliniu ir tarptautiniu lygmeniu. Finansų rinkų priežiūra – tai viena iš sričių, kurią pirmiausia reikia tobulinti. Tarptautiniu lygmeniu atsako į šį iššūkį ėmėsi Finansinio stabilumo forumas (angl. Financial Stability Forum), 2008 metų balandžio mėn. išspausdinęs pranešimą dėl rinkos stiprinimo ir institucinio atkūrimo (angl. Report on Enhancing Market and Institutional Resilience). Pranešime nurodomos rekomendacijos priežiūros institucijoms ir centriniams bankams. Ši ataskaita tapo tarptautiniu etalonu, gairėmis, nurodančiomis, nuo ko pradėti proceso tobulinimą. Išskiriamos penkios pagrindinės sritys: stiprinti finansų sektoriaus kapitalo bazę, likvidumą, rizikos valdymo procesus ir kokybę; užtikrinti rinkų skaidrumą, tobulinti vertinimą; peržiūrėti kredito reitingų paskirtį bei taikymą; stiprinti būtinybės reaguoti į supančias rizikas reikšmę ir sudaryti priežiūros institucijoms atitinkamas galimybes to imtis; sudaryti tvirtą pagrindą, t.y. veiksmų planus užkirsti kelią finansų sistemoms neramumams (European Central Bank (ECB), 2009). Europos lygmeniu veiksmų imtasi, kuomet ECOFIN taryba sudarė veiksmų programą finansų sektoriui stiprinti. Ši programa paruošta 2007 metų pabaigoje, peržiūrėta ir atnaujinta 2008 metų gegužės mėn. Minėtoje programoje iškeliami tokie pagrindiniai tikslai: stiprinti skaidrumą investuotojų, rinkų ir prižiūrėtojų atžvilgiu; tobulinti vertinimo standartus, įtraukiant nelikvidų turtą; griežtinti riziką ribojančias taisykles ir stiprinti rizikos valdymą; tobulinti finansų rinkų veiklą, įtraukiant kredito reitingų agentūras (ECB, 2009).

Apibendrinant galima teigti, jog Europos ir tarptautiniu lygmeniu taikytinos priemonės sutampa, t.y. nurodytuose dokumentuose minimi analogiški tikslai ir užduotys. Išskiriamos tokios pagrindinės tobulintinos priežiūros sritys: kapitalo bazė, rizikos valdymas, likvidumas, skaidrumas, vertinimo procedūros, rizikos ribojimu pagrįsta priežiūra. Joms finansų rinkų stiprinimo ir priežiūros proceso tobulinimo procese skirtinas didžiausias dėmesys tiek Europos, tiek tarptautiniu lygmeniu. Finansinio stabilumo forumo ir ECOFIN tarybos programų ir rekomendacijų įgyvendinimas – priežiūros tarnybų užduotis. Joms priskirta atsakomybė imtis veiksmų, kad minėtos programos būtų įgyvendintos suderintai, kokybiškai ir laiku. Pabrėžiama tarptautinio bendradarbiavimo, įgyvendinant finansų sektoriaus tobulinimo planus, reikšmė.

3.1. Užsienio finansų rinkų priežiūra

3.1.1. Bankų ir kitų kredito įstaigų sektoriaus priežiūra

Bankai yra pagrindinis finansinių tarpininkų jungiamasis elementas. Kai kuriose šalyse jie ne tik kontroliuoja didžiąją ūkio ekonomikos dalį, nuo jų priklauso ištisų regionų bei įmonių vystimasis, jie kuria ir plėtoja pelno didinimo galimybes. Pirmieji modernūs bankai atsirado XV amžiaus pradžioje Italijoje, 1406 m. įsteigus Banco di San Giorgio; kai kurie jų, kaip 1472 m. atsiradęs Sienos bankas Monte dei Paschi, gyvuoja ir šiandien (Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas, 2009). Bankai, apimdami vis naujas valstybes, vykdydami susijungimus, perimdami naujas veiklas ir pan., aktyviai plečiasi tarptautiniu mastu. Tokiomis aplinkybės atsiranda daug naujų klientų įvairiose valstybėse, kurie tikisi kokybiškų paslaugų savo šalyse. Bankininkystės sektorius yra jautresnis nei kitos ūkinės veiklos sritys, tai sąlygoja didesnę rūpestį šiuo sektoriumi bei jo priežiūra.

Anot Howells ir Bain (2007), visų pirma poreikis prižiūrėti finansų rinkas kyla dėl asimetriškos informacijos, t.y. dėl finansų institucijų klientų menkesnio informuotumo. Toliau pereinant prie bankų priežiūros, jos poreikį stiprina susirūpinimas dėl galimų banko finansinių sunkumų ar žlugimo padarinių. Visuotinai pripažįstama, jog bankų nesėkmės turi žlugdančius padarinius visai ekonomikai. Bankų priežiūros tikslai įvairiose šalyse gali skirtis, tačiau yra keletas universalių, būdingų visoms šalims. Bankų priežiūros pagrindiniai tikslai:

- Užtikrinti stabilią bankų, o kartu ir viso bankininkystės sektoriaus, veiklą;
- Apsaugoti indėlininkų interesus.

Paprastai bankų veiklos priežiūra apima itin plačią sritį. Pagrindinės funkcijos yra užtikrinti kapitalo pakankumą, likvidumą, indėlių apsaugą, įėjimo į rinką procedūras ir apribojimus, leistiną veiklą, didelių paskolų priežiūrą, tinkamą vadovybę, atitinkamus apribojimus kontrolei, akcininkams, vidinius patikrinimus, auditą ir pan. (Fight, 2003). Taigi bankų priežiūros tikslai yra:

- Stiprinti bankų sistemą – skatinti efektyvios ir konkurencingos bankų sistemos, kuri teikia kokybiškas paslaugas rinkai už priimtina kainą, vystimąsi;
- Stiprinti finansų sektoriaus stabilumą. Svarbu, jog būtų užtikrinamas ne vien stabilumas, bet taip pat pasitikėjimas finansų sistema;
- Užtikrinti tinkamą rizikos vertinimą ir valdymą, bankų sistemos kapitalo pakankumą;

- Skatinti skaidrią bankų veiklą, tinkamą valdymą;
- Saugoti bankų veiklą nuo išorinių šokų poveikio (Mykolo Romerio universiteto Bankininkystės ir investicijų katedra (MRU), 2007).

Siekiant efektyvios bankų veiklos priežiūros ir priežiūros tikslų įgyvendinimo, taip pat būtinos tam tikros sąlygos: aiškus atsakomybės, tikslų ir funkcijų nustatymas tarp priežiūrą vykdančių subjektų; priežiūros vykdytojų veiklos nepriklausomybė nustatytų funkcijų ribose; pakankami, adekvatūs finansiniai ištekliai; tinkama teisinė bazė, apimanti nuostatas dėl bankų licencijavimo ir nuolatinės priežiūros; įgaliojimai prižiūrėti bankų veiklą, įtraukiant teisės aktų vykdymo priežiūrą; sąlygos prižiūrėtojams dalintis jų funkcijoms atlikti reikalinga informacija bei užtikrinti šios informacijos konfidencialumą; teisinė pačių prižiūrėtojų apsauga (Fight, 2003).

Efektyvios bankų priežiūros principai

Problemos bei nesklandumai vienos šalies bankų sistemoje gali kelti grėsmę efektyviai finansų sektoriaus veiklai ir finansiniam stabilumui tarptautiniu mastu. Todėl Bazelio bankų priežiūros komitetas (BBPK), siekdamas suvienodinti bankų priežiūros politiką skirtingose šalyse ir užtikrinti jos efektyvumą, priėmė dokumentą, kuriame nurodyti pagrindiniai efektyvios bankų priežiūros principai (angl. Core Principles for Effective Banking Supervision). Šį dokumentą sudaro 25 principai, kuriuos galima sugrupuoti į septynias kategorijas. Principai pateikiami pirmoje lentelėje.

1 lentelė. Pagrindiniai efektyvios bankų priežiūros principai

I kategorija (1 principas). Tikslai, nepriklausomumas, galios, skaidrumas ir bendradarbiavimas	• Aiškios atsakomybės ribos, įgaliojimai, tikslai; • Nepriklausomumas vykdant įgaliojimus, skaidrūs procesai; • Tinkamas valdymas, adekvatūs finansiniai ištekliai; • Veiklos atskaitomybė; • Tinkamas teisinis pagrindas, įstatymo numatyta prižiūrėtojų apsauga; • Veikianti bendradarbiavimo ir keitimosi informacija sistema.
II kategorija (2 – 5 principai). Licencijavimas ir struktūra	• Licencijuotų institucijų leistina veikla aiškiai apibrėžta; • Priežiūros institucijos įgaliojimai nustatyti reikalavimus veiklos licencijai gauti ir atmesti šių reikalavimų neatitinkančius prašymus; • Į licencijavimo procesą turi būti įtrauktas banko ir jo grupės savininkų struktūros ir valdymo, strateginių ir veiklos planų, vidinės kontrolės ir rizikos valdymo sistemos, finansinės būklės, ypatingą dėmesį skiriant kapitalo bazei, įvertinimas; • Jei numatomas savininkas yra užsienio bankas, turi būti gautas kilmės šalies priežiūros tarnybų leidimas; • Priežiūros institucijos įgaliojimai prižiūrėti pagrindinius banko įsigijimus

	ir investicijas, tame tarpe tarptautinių operacijų steigimą, taip pat, ar korporacinė struktūra neskatina pernelyg didelės rizikos, nemažina priežiūros efektyvumo.
III kategorija (6 – 18 principai). Riziką ribojanti priežiūra	• Kapitalo pakankamumas: minimalūs reikalavimai kapitalui, kad būtų padengta prisiimama rizika, apibrėžti kapitalo komponentai; • Priežiūros tarnybos turi užtikrinti, jog bankai ir bankų grupės turi visapusiškai, išsamiai rizikos valdymo procesus nustatyti, įvertinti, stebėti, kontroliuoti ir mažinti svarbiausias rizikas, t.y. kredito, šalies, rinkos, likvidumo, operacinę, palūkanų normas, bei jų poveikį, nustatyti kapitalo poreikį atsižvelgiant į šių rizikų profilį; • Bankų teikiamų paskolų ir investicijų kokybės, jų valdymo įvertinimas, priežiūra; • Atitinkamos probleminių aktyvų valdymo, atsargų ir rezervų įvertinimo politikos ir procesų nustatymas ir laikymasis; • Tvarka ir procedūros, užtikrinančios tinkamą portfelio koncentracijos valdymą; • Apribotas skolinimas susijusioms šalims, efektyvi ir nuolatinė iš jo kylančios rizikos bei nurašymų priežiūra; • Reikalavimas bankams turėti likvidumo valdymo strategiją, likvidumo problemų valdymo planus nenumatytiems atvejams; • Vidinė kontrolė ir auditas, aiškus įgaliojimų ir atsakomybės delegavimas; • Etikos ir profesinius standartus atitinkančios elgesio su klientais taisyklės.
IV kategorija (19 – 21 principai). Nuolatinės bankų priežiūros metodai	• Priežiūros tarnybos privalo gerai išmanyti bankų ir jų grupių operacijas, gerai suprasti bankinę sistemą, jos veiklos principus, orientuojantis į bankų sistemos stabilumą, teisingumą ir stabilumą; • Išorinė ir vidinė priežiūra, reguliarus bendravimas su bankų vadovybe; • Priežiūros institucijos turi kaupti, analizuoti bei tikrinti bankų pateikiamas ataskaitas ir statistinius duomenis atliekant vidinius patikrinimus ir pasitelkiant kviestinius ekspertus.
V kategorija (22 principas). Finansinės apskaitos ir atskleidimo reikalavimai	• Bankų naudojama apskaita turi būti suderinta su tarptautinėmis apskaitos taisyklėmis bei standartais; • Bankai turi reguliariai pateikti teisingą ir pakankamą informaciją apie finansinę situaciją ir pelningumą.
VI kategorija (23 principas). Korekciniai prižiūrėtojų įgaliojimai	• Priežiūros institucijų įgaliojimai ir priemonės laiku imtis koreguojamų veiksmų; • Įgaliojimai panaikinti banko licenciją ar rekomenduoti tai padaryti.
VII kategorija (24 – 25 principai). Konsoliduota bankų priežiūra	• Bankų grupių priežiūra konsoliduotais pagrindais, taikant riziką ribojančias normas visai grupei. • Priežiūros institucijų bendradarbiavimas ir keitimasis aktualia informacija; • Užsienio bankų vietinės operacijos turi būti tvarkomos pagal tuos pačius standartus, kurių turi laikytis vietinės institucijos.

Komitetas tikisi, jog šių principų įgyvendinimas šalyse būtų reikšmingas žingsnis link finansinio stabilumo jose ir tarptautiniu mastu, o taip pat tolesnio efektyvios bankų priežiūros vystymo pagrindas. Pažymėtina, jog nuoseklus principų įgyvendinimas turėtų stiprinti finansinį stabilumą, tačiau neužtikrina, kad bankai nepatirs nesėkmių, argumentuojant tuo, jog rinkos ekonomikoje tai yra natūralus reiškinys, dalis rizikos prisiėmimo. BBPK įsipareigoja kartu su kitomis priežiūros institucijomis remti ir skatinti principų įgyvendinimą nacionaliniu lygmeniu, bendradarbiauti su Tarptautiniu valiutos fondu, Pasaulio banku stebint ir tobulinant standartus bei jų įgyvendinimo procesą (BBPK, 1997).

Bazelio bankų komitetas išdėsto principus, kuriuos įgyvendinus tikimasi geresnės bankų priežiūros kokybės ir tvirtesnio finansinio stabilumo. Nurodomi tik bendrieji principai, priežiūros institucijos pačios turi spręsti, kokiais būdais ir priemonėmis tai įgyvendinti. Svarbiausia – kad būtų pasiekti pagrindiniai tikslai, nedetalizuojant priemonių. Sutinkama, jog šie principai yra reikšmingi ir pažangūs, tačiau, autorės nuomone, trūksta konkretizavimo ir detalizavimo. Kita vertus, sudaromos galimybės prisitaikyti prie individualių ir specifinių kiekvienos šalies sąlygų, principus išplėsti ir, pritaikant prie konkrečių aplinkybių ir sąlygų, pasiekti maksimaliai efektyvią bankų priežiūros sistemą.

Iš aukščiau nurodytų tikslų išplaukia **bankų priežiūros kriterijai**: *kapitalo pakankamumas; rizikos valdymas; likvidumas; indėlių garantijos; turto sudėtis ir kokybė; kiti finansiniai veiklos rodikliai – apyvarta, pelnas ir kt.; banko vadovybė ir įvaizdis bei kt.* Pastarųjų metų neramumai finansų rinkose parodė, jog finansų institucijų veikla ir jos priežiūra yra tobulintina. Pakankamas kapitalas, likvidumas ir tinkamas rizikos valdymas – pamatiniai efektyvios bankų veiklos elementai, todėl jų priežiūrai turi būti skiriama ypatinga reikšmė. Taigi priežiūros institucijos ėmėsi įstatymo leidybos iniciatyvų, siekdamos peržiūrėti ir patobulinti šių riziką ribojančių rodiklių priežiūros reglamentavimą.

Kapitalas. Finansų sektoriuje, ypatingai bankų veikloje, kapitalas yra vienas pagrindinių priežiūros elementų. Pakankamas bankų kapitalas yra būtina sąlyga norint užtikrinti investuotojų apsaugą ir pasitikėjimą jo veikla bei atliekamomis operacijomis. Tai bankų ilgalaikio stabilumo ir sėkmingos plėtros pamatas. Fight (2003) išskiria pagrindines priežastis, kodėl bankai privalo turėti pakankamą kapitalą: padengti kredito nuostolius, užtikrinti indėlininkų ir kreditorių apsaugą, patenkinti priežiūros institucijų reikalavimus, skirtus apsaugoti bankų sistemos stabilumą, padengti nuostolius patyrus nenumatytų sukrėtimų, išsaugoti operacinį lankstumą. Dėl šių priežasčių kapitalo pakankamumas užima svarbią vietą priežiūros sistemoje. Banko turimas kapitalo dydis turi užtikrinti nuolatinės bankų operacijas, nuolatinę veiklą; šis dydis priklauso nuo banko prisiimamų ar jo veiklą įtakančių rizikų lygio. Kapitalo pakankamumas skaičiuojamas remiantis šiais santykiais: kapitalas / turtas; kapitalas / techniniai rezervai; I lygio kapitalas / turtas (MRU, 2007). Komercinių bankų

kapitalą sudaro nuosavas ir skolintas kapitalas. Nuosavo kapitalo sudėties pagrindiniai straipsniai: įstatinis kapitalas, atsargos kapitalas, privalomasis, turto perkainojimo ir kiti rezervai, privilegijuotosios akcijos su kaupiamuoju dividendu, nepaskirstytas pelnas arba nuostolis.

Kapitalo pakankamumo reikalavimų reglamentavimo raida: 1970 m. G10 šalių centriniai bankai įkūrė *Bankų priežiūros komitetą* (angl. Committee on Banking Regulations and Supervisory Practices), kurio vienas pagrindinių tikslų buvo kapitalo pakankamumo priežiūra; 1988 m. *Pirmoji Bazelio kapitalo sutartis Basel I*. Šis susitarimas skirtas G10 šalių bankams, kurie veikia tarptautinėje arenoje, tačiau prie jo prisijungė daugiau nei šimtas kitų pasaulio valstybių, siekdamos suvienodinti ir suderinti bankų veiklos riziką ribojančius normatyvus (Karpavičienė et al, 2004). Sutarties tikslas – nustatyti bendrą kapitalo pakankamumo apskaičiavimo metodiką ir minimalius kapitalo standartus. 1988 metų kapitalo sutartimi nustatytas minimalus tarptautinis 8 proc. kapitalo rodiklis. Pagal Basel I susitarimą dėmesys skiriamas su paskolomis susijusiai rizikai, ignoruojant kitas rizikų rūšis. Tai buvo vienas esminių ir labiausiai kritikuojamų sutarties trūkumų. Iš tiesų šis dokumentas yra itin reikšmingas bankų kapitalo reikalavimų srityje, padėjęs kapitalo reguliavimo pagrindus daugelyje valstybių; tačiau netrukus ėmė ryškėti jo spragos. Visų pirma – jau minėtas svarbių bankų veiklos rizikų ignoravimas. Kitas neigiamas aspektas – rizikos koeficientai nepakankamai tiksliai atspindi rizikas, susijusias su turtu (pvz. paskolų rizikingumas) (Casu et al., 2006). Taigi galima teigti, jog kapitalo dydis, apskaičiuotas pagal Basel I metodikas, nėra pakankamai geras kapitalo pakankamumo rodiklis, ypač vykstant spartiems pokyčiams finansų rinkose, bankų veiklai tampa vis sudėtingesne, daugėjant naujų finansinių priemonių. Atsižvelgiant į nurodytus trūkumus ir pokyčius imta taisyti silpnąsias dokumento puses, jį tobulinti; priimti nauji, bankų veiklos specifiką geriau atspindintys dokumentai. 1996 m. 1988 metų Kapitalo sutarties papildymas, *Pagrindiniai efektyvios bankų priežiūros principai*. Šio dokumento esmė – poreikis nustatyti, prižiūrėti ir kontroliuoti bankų rizikas, bankų rizikos valdymo sistemos atitikimas pagrindiniams šių principų reikalavimams (Karpavičienė et al., 2004). Esminė sutarties naujovė – bankams suteikta galimybė taikyti vidinius rizikos vertinimo ir valdymo modelius. Tai svarbus pokytis, leidžiantis geriau nustatyti, įvertinti ir valdyti visas rizikas, įvertinti tam tikras specifines sąlygas, veiklos ypatumus. 1999 m. *Naujoji Bazel II kapitalo pakankamumo struktūra*, paremta trijų ramsčių sistema, t.y. minimalūs kapitalo reikalavimai, priežiūros proceso peržiūra ir atskleidimo reikalavimai. Vienas svarbiausių dokumentų, reglamentuojančių bankų sistemos kapitalo pakankamumo reikalavimus, yra *Bazelio kapitalo pakankamumo direktyva*. Šis dokumentas bankų priežiūros srityje turi didžiulę reikšmę, todėl jį dera aptarti plačiau.

Bazelis II susitarimas – tai „Bazelio bankų priežiūros komiteto sudarytos tarptautinės rekomendacijos dėl bankininkystės įstatymų ir reglamentų taikymų. "Basel" II susitarimas nustato tarptautinius kapitalo panaudojimo standartus, padedančius valdyti bankų finansinę ir operacinę rizikas

ir taip užtikrinančius teisingą konkurenciją tarp tarptautiniu mastu aktyvių bankų“ (AB bankas „Snoras“, 2007). Taigi kapitalo srityje svarbiausias dokumentas yra Bazelis II tarptautiniu mastu taikomi kapitalo reikalavimai ir šio dokumento pagrindu priimta Kapitalo pakankamumo direktyva. **Kapitalo pakankamumo direktyva** reguliuoja bankų ir kitų finansinių institucijų kapitalo pakankamumą. Dokumente numatomos galimybės bankams pasirinkti kapitalo reikalavimų įgyvendinimo metodus. Direktyva paremta principu, jog mažesnei rizikai padengti reikalingas mažesnis kapitalo kiekis, ir atvirkščiai. Naujoje kapitalo sutartyje bandoma aprėpti pagrindines bankų veiklą įtakojančias rizikas, įvertinti naujų finansinių priemonių riziką. Joje pateikiama „lankstesnė, daugiau rizikų apimanti ir tikslesnius rizikų vertinimo būdus taikanti kapitalo pakankamumo skaičiavimo metodika“, „suteikiama rizikos vertinimo metodų pasirinkimo laisvė“ (Karpavičienė et al., 2004). Naujoji kapitalo pakankamumo reikalavimų ir priežiūros struktūra pateikiama 4 paveiksle.

Šia kapitalo sutartimi įtvirtinta trijų ramsčių sistema: minimalaus kapitalo reikalavimai, priežiūros tikrinimo procesas ir rinkos disciplinos bei atskleidimo reikalavimai.

1 ramstis	2 ramstis	3 ramstis
Minimalaus kapitalo reikalavimai	Priežiūros tikrinimo procesas	Rinkos drausmė Atskleidimo reikalavimai
Minimalaus kapitalo reikalavimų apskaičiavimas, įvertinant rizikas: • kredito; • rinkos; • operacinę.	Bankų priežiūros principai.	Kapitalo pakankamumas; Rizikų atskleidimas; Rizikos valdymo sistema.
KAPITALO PAKANKAMUMO DIREKTYVA		

4 pav. Bazelio kapitalo pakankamumo reikalavimų ir priežiūros struktūra

Šaltinis: adaptuota pagal Kane, 2007, p. 41; Casu et al., 2006, p. 187

1. *Minimalaus kapitalo reikalavimai.* Šioje grupėje itin svarbūs elementai yra vidiniai rizikos vertinimo modeliai bei išorinės reitingavimo agentūros. Senoji kapitalo skaičiavimo tvarka nėra pašalinama, ji tiesiog patobulinta tam tikrais pakeitimais. Visų pirma, senoji tvarka daug kritikos susilaukė dėl turtui taikomos rizikos koeficientų formulės, kadangi šių koeficientų kategorijos tik apytiksliai padeda įvertinti rizikingumą. Neadekvatus ir nepilnavertis rizikos vertinimas skaičiuojant kapitalą paskatino rizikingesnes paskolas su didesnėmis palūkanų normomis, kadangi nebuvo didesnės kapitalo bazės reikalavimo (Casu et al., 2006). Akivaizdu, jog tai ydinga praktika, kurią reikėjo

tobulinti įvedant kriterijus, padedančius tiksliau įvertinti rizikas ir apskaičiuoti joms padengti reikalingą kapitalo bazę. Taigi pagal naująją tvarką įvedami labiau su skolininko finansine situacija susiję rizikos koeficientai, t.y. geriau ją atspindintys. Naująja sutartimi nėra siūloma keisti 8 proc. minimalaus kapitalo reikalavimą, tačiau siekiama tiksliau įvertinti visas pagrindines rizikas, kurioms padengti bankas privalo turėti pakankamą kapitalą. Įtraukiamos pagrindinės bankų rizikos – kredito, rinkos ir operacinė. Kredito rizika susijusi su skolininko įsipareigojimų nevykdymu, operacinė – su galimomis sistemos nesėkmėmis, rinkos – su galimu investicijų nuvertėjimu dėl rinkos kainų pokyčių. Pagal naujosios sutarties reikalavimus, lyginant su senaisiais, rinkos rizikos vertinimo metodai išliko nepakitę, kredito rizikos – patobulinti ir labiau kompleksiniai, pateikti detalūs operacinės rizikos vertinimo metodai. Didžiausi pokyčiai susiję su kapitalo poreikio apskaičiavimu kredito rizikai padengti (Casu et al., 2006). Šios rizikos vertinimui “galima naudoti standartinius metodus (artimus naudojamiems Bazelis I sutartyje, tik taikomus platesniam rizikų spektrui), kurie pagrįsti rizikos koeficientų nustatymu atskiroms turto/pajamų straipsnių grupėms ir vidinių reitingų metodus, kurie leidžia pačiam bankui įvertinti pagrindinius kintamuosius, susijusius su patiriama rizika” (Karpavičienė et al., 2004). Kapitalo poreikis, apskaičiuotas pagal senąją ir naująją metodiką gali skirtis, nes antruoju atveju rizikingai veiklai reikalaujama didesnė kapitalo bazė, ir atvirkščiai. Bazelis I sutartyje į tai neatsižvelgta.

2. *Priežiūros tikrinimo procesas.* Tikslas – gerokai paspartinti priežiūros tikrinimo, informacijos mainų ir dialogo tarp bankų ir jų prižiūrėtojų procesus (BdB, 2006). Šioje grupėje numatomi bankų priežiūros principai: banko kapitalo būklė turi atitikti banko rizikos valdymo strategiją; galimybė reikalauti didesnio kapitalo nei sutartyje numatytas minimumas, didesnis kapitalas reikalingas silpnesnėms ir rizikingesnėms institucijoms; išankstinė priežiūros institucijų intervencija tuo atveju, jei kapitalo valdymo strategija tinkamai neapsaugo nuo rizikos (Karpavičienė et al., 2004); vidinių vertinimo metodų skatinimas (Casu et al., 2006). Principų tikslas – užtikrinti, jog bankų kapitalo dydis atitiktų bendrą rizikos profilį. Priežiūros institucijos turi būti pakankamai kompetentingos kokybiškai ir profesionaliai įvertinti kiekvieno banko galimybes nustatyti, įvertinti ir valdyti rizikas, įvertinti kapitalo poreikį šioms rizikoms padengti (Casu et al., 2006).

3. *Informacijos atkleidimas, rinkos drausmė.* Numatyti kiekybiniai ir kokybiniai su bankų veikla susijusios informacijos atskleidimo reikalavimai, kad “rinkos dalyviai galėtų efektyviai įvertinti situaciją, susijusią su banko prisiimamu rizikos lygiu ir kapitalo pakankamumu” (Karpavičienė et al., 2004). Siekiama užtikrinti efektyvią rinkos discipliną nustatant aukštus informacijos, susijusios su bankų kapitalu, atskleidimo reikalavimus. Atskleidimo reikalavimai apima informacijos apie rizikas atskleidimą, kapitalo pakankamumą ir rizikos valdymo technikas. Iš bankų reikalaujama laiku pateikti patikimą informaciją, kuri padėtų rinkos dalyviams įvertinti rizikas ir priimti teisingus sprendimus. Dar

vienas privalumas – suvienodinus atskleidimo reikalavimus finansinių ataskaitų ir pranešimų informacijai, sudaromos galimybės pagal tam tikrus kriterijus sulyginti ir vertinti finansų institucijas. Taip pat priežiūros institucijoms ir finansų analitikams užtikrinama kokybiška informacija institucijų veiklai įvertinti (Casu et al., 2006).

Apibendrinant, pagal pirmąjį sutarties ramstį nustatomos taisyklės ir reikalavimai įvertinti rizikas ir atitinkamai pagal jas apskaičiuoti kapitalo poreikį. Kad sistema veiktų efektyviai, būtina priežiūra (antrasis ramstis) ir rinkos drausmė bei skaidrumas, paremtas tinkamu informacijos atskleidimu (trečiasis ramstis). Bazelis II – tai didžiulis paskatinimas bankams tobulinti jų rizikos valdymo sistemas. Vidinės bankų rizikos vertinimo ir valdymo sistemos – esminis Bazelis II sutarties elementas. Bankai gali patys pasirinkti, kokį metodą naudoti: standartizuotą, pagal kurį reikalavimus kapitalui ir toliau nustato nacionalinės priežiūros institucijos arba patvirtintą vidinių reitingų sistemą, paremtą institucijos patirtimi. Pastarasis metodas yra brangesnis, kadangi jį naudojant surinkti ir apdoroti žymiai daugiau finansinės informacijos, o tai sąlygoja atitinkamai didesnes laiko ir lėšų sąnaudas. Nepaisant to, jog pagal šį metodą rizikos yra įvertinamos tiksliau nei standartiniu būdu, tai sąlygoja tikslesnį ir, tikėtina, mažesnę reikalaujamo kapitalo dydį. Dėl šios priežasties vidinių reitingų sistema yra patrauklus pasirinkimas bankams – ji leidžia efektyviau naudoti kapitalą ir tokiu būdu įgyti konkurencinį pranašumą (Cameron, 2004). Vienas pagrindinių skundų iš bankų pusės – per dideli atskleidimo reikalavimai, t.y. reikalaujama atskleisti pernelyg daug informacijos, o tai žymiai apsunkina ataskaitų ir pranešimų rengimą (Cameron, 2004). Pagal naująsias taisykles pripažįstamas ir skatinamas vidinių reitingų metodų taikymas, nauji priežiūros standartai ir pan., kas pareikalaus nemenkų lėšų. Tai galima vertinti kaip silpnąją naujosios sutarties pusę. Tačiau buvo akivaizdu, jog sistemą reformuoti yra būtina. Bazelis II sutartis ir jos pagrindu priimta kapitalo pakankamumo direktyva – tai patirties ir didelių pastangų patobulinti finansų sistemos veikimą ir jo priežiūrą rezultatas, iš kurio tikimasi reikšmingo poveikio, todėl investicijos turėtų atsipirkti. Kitas diskutuotinas klausimas – praktinis nuostatų įgyvendinimas nacionaliniu lygmeniu. Kapitalo pakankamumo direktyvoje yra palikta daug laisvės interpretavimui, daug pasirinkimo galimybių valstybėms. Taigi kyla grėsmė, jog priežiūros institucijos nesusitars dėl bendrų standartų, praktika, reikalavimai ir taisyklės skirtingose valstybėse bus skirtingos. Siekiant to išvengti pageidaujama, jog trečio lygio priemonės pagal Lamfalussy struktūrą (žr. 3 pav.) būtų suformuluotos taip, kad visose valstybėse narėse jos būtų interpretuojamos ir įgyvendinamos nuosekliai.

Apibendrinant, pirminėje kapitalo pakankamumo sutartyje Bazelis I numatyti tik minimalaus kapitalo reikalavimai, neįtraukiamos esminės rizikos, su kuriomis susiduria bankai. Šiuolaikinėje bankininkystėje toks kapitalo skaičiavimas nėra patikimas. Naujasis susitarimas apima kapitalo pakankamumo, rizikų, įtraukiant pagrindines rizikas, valdymo, priežiūros proceso bei informacijos

atskleidimo, siekiant užtikrinti rinkos drausmę, reikalavimus. Esminis skirtumas, jog naujoji kapitalo sutartis įtraukia platesnį rizikų spektrą, numato galimybę bankams taikyti vidinių reitingų metodus.

Kapitalo pakankamumas yra itin svarbus bankų priežiūros elementas, tačiau ne vienintelis. Bankų rizikos valdymas, likvidumas, indėlių garantijos, turto sudėtis ir kokybė, kiti finansiniai veiklos rodikliai, tokie kaip apyvarta, pelnas ir kt., banko vadovybė ir banko įvaizdis – taip pat svarbūs bankų priežiūros elementai. **Likvidumas** – vienas pagrindinių bankų patikimumo vertinimo ir priežiūros kriterijų. Likvidumo rodiklis skaičiuojamas remiantis šiais santykiais: likvidus turtas / įsipareigojimai; likvidus turtas / einamieji įsipareigojimai; finansavimo spraga (paskolos – indėliai / indėliai); įsipareigojimų trukmė (MRU, 2007).

Bazelio bankų priežiūros komitetas (BBPK) 2008 metų rugsėjo mėn. priėmė dokumentą „*Likvidumo rizikos valdymo ir priežiūros principai*“ (angl. Principles for Sound Liquidity Risk Management and Supervision). Dokumento tikslas – įgyvendinus numatytus principus patobulinti bankų rizikos valdymo standartus, stiprinti sistemos atsparumą užsitęsusiems likvidumo sukrėtimams, pagerinti kelias valstybes apimančių bankų grupių likvidumo priežiūrą (ECB, 2009). Principai apima bendrus likvidumo rizikos valdymo ir priežiūros aspektus, likvidumo rizikos nustatymo ir įvertinimo reikalavimus, atskleidimo reikalavimus, priežiūros institucijų vaidmenį likvidumo rizikos vertinimo, valdymo bei priežiūros kontekste (BBPK, 2008). Atitinkamas dokumentas Europos Sąjungos mastu – tai *Europos bankų priežiūros komiteto trisdešimties rekomendacijų rinkinys finansų institucijoms ir jų priežiūros tarnyboms dėl likvidumo rizikos valdymo* (angl. CEBS’s technical advice on liquidity risk management (second part)). 18 rekomendacijų yra skirta užtikrinti tinkamą Europos Sąjungos kredito institucijų ir investicinių įmonių likvidumo rizikos valdymą tiek įprastinėmis sąlygomis, tiek neramumų finansų rinkose laikotarpiais. Jos paremtos kapitalo diversifikavimu, atitinkamais likvidumo rezervais, sudėtingais testais nepalankiomis sąlygomis, nuolat tikrinamais ir tobulinamais specialiuju atidėjinių nenumatytoms išlaidoms planais bei schemomis (ECB, 2009). Kitos rekomendacijos reglamentuoja likvidumo rizikos priežiūrą. Nurodoma įvertinti, ar reikalavimai priežiūroms institucijoms nesikerta su vidiniais šių institucijų procesais ir metodologijomis. Taip pat pabrėžiama priežiūros institucijų veiksmų atliekant funkcijas derinimo svarba, skatinamas kolegijų steigimas ir užduočių delegavimas (ECB, 2009; Committee of European Banking Supervisors, 2008). Bazelio bankų priežiūros komiteto ir Europos bankų priežiūros komiteto priimti dokumentai dėl likvidumo, taip pat likvidumo rizikos valdymo kredito institucijose tobulinimo yra suderinti, svarbus yra priežiūros institucijų bendradarbiavimas (ECB, 2009). Viena iš skatinamų bendradarbiavimo formų – priežiūros institucijų kolegijos, taip pat veiksmų koordinavimas, užduočių delegavimas. Priežiūros institucijų kolegijos (angl. The Colleges of Supervisors) – tai nuolatinės, tačiau lanksčios struktūros, sudaromos siekiant efektyvaus bendradarbiavimo ir veiksmų koordinavimo tarp institucijų, atsakingų už ir įtrauktų į

skirtingų tarptautinių finansinių grupių grandžių priežiūrą. Kolegijos veiklai pirmininkauja ir kontroliuoja grupės priežiūrėtojas (angl. Group Supervisor). Jei kolegijos neturi sprendimų priėmimo galios, jos atlieka priežiūros veiksmų koordinavimo ir bendradarbiavimo skatinimo vaidmenį. Priežiūros kolegijų funkcijos apima reguliarius informacijos mainus, bendro supratimo apie grupės ar institucijos rizikos profilio vystymą, prioritetus ir priežiūros planų įtvirtinimą, jungtinius patikrinimus, svarbiausių sprendimų koordinavimą (MoU, 2007). Įvardintos iniciatyvos paskatino tolesnius veiksmus bankų likvidumo tobulinimo srityje. Bankų priežiūros komitetas paruošė pranešimą dėl Europos Sąjungos bankų likvidumo testavimo nepalankiausiomis sąlygomis ir specialiųjų fondų schemų, pateikdama Europos Sąjungos bankų praktikos šioje srityje tipologiją. Europos Komisija pasiūlė kelis Kapitalo pakankamumo direktyvos pakeitimus dėl likvidumo rizikos valdymo politikos bei sistemos, testavimo nepalankiausiomis sąlygomis praktikos ir tarptautinių likvidumo perkėlimų sąlygų, leistino rizikos lygio nustatymo tobulinimo (ECB, 2009).

Rizikos valdymas. Rizikos valdymas – taip pat vienas svarbiausių bankų veiklos aspektų. Svarbu pastebėti, jog didelių finansinių institucijų žlugimai dažniausiai grindžiami rizikos valdymo trūkumais (ECB, 2009).

Globalizacijos, integracijos ir informacinių technologijų raidos procesų pasėkoje finansų rinkos tampa labiau atviros, tuo pačiu stiprėja konkurencija finansų sektoriuje, o tai, siekiant trumpalaikio ekonominio efekto, gali bankus paskatinti priimti rizikingus sprendimus. Rizikos įvertinimo ir valdymo problema yra itin aktuali bankinės sistemos stabilumui bei patikimumui. Efektyviam bankų rizikos valdymui didelę reikšmę turi Bazelio bankų priežiūros komiteto dokumentuose užfiksuoti reikalavimai (Karpavičienė et al., 2004). Dar vienas svarbus dokumentas rizikos valdymo srityje – Visuotiniai pripažinti rizikos principai (angl. Generally Accepted Risk Principles), padedantys susidaryti išsamų sisteminį vaizdą ir įvertinti finansų institucijos būklę. Principus sudaro penkios dalys, arba kategorijos:

1. Rizikos valdymo strategija. Esminis principas yra sugebėti įvertinti banko rizikos valdymo kultūrą ir rizikos monitoringo profesionalumą. Tai susiję su dviem aspektais: rizikos organizavimu/struktūra ir kapitalo paskirstymu. Šiems veiksniams turi būti skiriamas pakankamas dėmesys.
2. Rizikos valdymo funkcijos, t.y. atitinkama ir nuo marketingo tikslų nepriklausoma ir kompetentinga organizacinė struktūra, užtikrinanti nepriklausomą ir kokybišką rizikos vertinimą.
3. Rizikos valdymas, ataskaitos ir kontrolė. Svarbiausias yra kokybiškas rinkos, kredito ir likvidumo rizikos įvertinimas ir kontrolė.

4. Operacinė kontrolė. Aiškios atsakomybės ribos, apimančios licencijavimą, operacijų ataskaitų rengimą ir pan.
5. Rizikos valdymo sistemos. Būtinios rizikos monitoringo ir ataskaitų sistemos. Rizikos valdymo sistemos tikslas yra užtikrinti rizikos valdymo, informacijos perdavimo, ir kitų funkcijų kontrolę (Fight, 2003).

Ypatingas dėmesys turi būti skiriamas už kelias valstybes apimančių bankų grupių veiklos priežiūrą atsakingų institucijų bendradarbiavimui, indėlių draudimo sistemai, todėl CEBS skatina labiau integruotą ir rizikos valdymu paremtą priežiūrą (BdB, 2006).

Kiti kriterijai. *Indėlių garantijos.* BBPK 2009 m. patvirtino pagrindinius efektyvios indėlių draudimo sistemos principus (angl. Core Principles for Effective Deposit Insurance Systems), dokumentas taip pat apima indėlių tikslus bei efektyvaus indėlių draudimo esmines sąlygas. Kiti bankų veiklos ir patikimo vertinimo bei priežiūros rodikliai: *turto sudėtis ir kokybė*, turto kokybei įvertinti taikomi tokie rodikliai: nuosavybė / turtas, neveiksnios paskolos / visos paskolos, atskirų sektorių paskolos / visos paskolos, neveiksnios paskolos / akcinis kapitalas ir rezervai, kiti finansiniai veiklos rodikliai – apyvarta, pelnas ir kt.; banko vadovybė ir įvaizdis; valdybos įvertinimas: turtas / darbuotojų skaičius, kokybiniai rodikliai; rinkos rizikai jautrumas: atvirosios pozicijos dydis užsienio valiuta; bankininkystės sektoriaus išsivystymas: bankų turtas / BVP, indėliai / BVP, bankų skaičius / gyventojų skaičius (MRU, 2007).

Bankų priežiūros metodai

Nuolatinės bankų priežiūros metodai. Efektyvią bankų priežiūros sistemą turi sudaryti du vienas kitą papildantys metodai:

1. *Dokumentinė bankų priežiūra, kuri analizuotų ir vertintų bankų veiklą bei finansinę būklę pagal periodiškai bankų teikiamas finansines ir priežiūrai skirtas ataskaitas;*
2. *Bankų inspektavimas, kurio metu būtų tikrinama bankų veikla pačiuose bankuose (Vaškelaitis, 2003, p. 229).*

Svarbu, jog bankų veiklos priežiūra būtų vykdoma kompleksiškai, t.y. apimtų tiek statistinių ataskaitų nagrinėjimą, tiek analizavimą iš šalies bei patikrinimus vietoje, tiek susitikimus ir svarbių klausimų aptarimus (Vaškelaitis, 2003). Nagrinėjant statistines ataskaitas dėmesys yra kreipiamas į svarbiausius finansinius rodiklius, apibūdinančius banko veiklą: kapitalo pakankumą, likvidumą, rezervus abejotinoms paskoloms, rizikos laipsnį bei kitus. Kitas metodas – banko veiklos analizavimas iš šalies – apima statistinių ataskaitų analizę ir nuolatinius pasitarimus su banko vadovybe. Tai yra

svarbus šio metodo privalumas – galima sekti banko veiklą, laiku užkirsti kelią neigiamoms tendencijoms. Patikrinimas vietoje yra kitas etapas po analizės iš šalies ir pastarosios rezultatų patikrinimas. Šio metodo privalumas yra galimybė sekti banko veiklą, laiku užkirsti kelią neigiamoms tendencijoms. Patikrinimas vietoje yra kitas etapas po analizės iš šalies ir pastarosios rezultatų patikrinimas. Šio metodo privalumas yra galimybė įvertinti kiekybinius parametrus bei tokius, kuriuos yra sunku nustatyti viena pagal ataskaitas, neapsilankius tikrinamoje įstaigoje. Tikrinamas kapitalo adekvatumas, likvidumas, aktyvų bei pajamų kokybė, vidaus kontrolės mechanizmas, finansinės ataskaitos, jų bei kitų duomenų tikslumas ir pan. Dar vienas svarbus aspektas – reguliarūs susitikimai bei svarbių klausimų aptarimai su banko vadovais. Tačiau šio metodo efektyvumui daug įtakos turi vadovybės nusiteikimas ir noras bendradarbiauti.

Bankų grupių priežiūra

Vienas esminių iššūkių prižiūrėtojams – tai finansų rinkų globalizacija, bankų veiklos masto ir vaidmens pokyčiai, finansų grupių priežiūra. Finansų rinkų integracijos ir globalizacijos procesai nulėmė, jog bankai tampa vis labiau priklausomi vieni nuo kitų, vieno banko žlugimas gali sąlygoti kitų bankų ir apskritai viso finansų sektoriaus nesklandumus. Vienas reikšmingiausių trūkumų priežiūros srityje yra tai, jog priežiūra pirmiausia orientuojama į individualias finansų institucijas, o ne bankų grupes ir tarptautinį bendradarbiavimą. Pastarasis, plintant tarptautinių bankų grupių skaičiui ir reikšmei, tampa itin svarbus ir neišvengiamas; todėl turi būti skatinamas ir stiprinamas. Europos Sąjungos siekis suformuoti labiau integruotą finansų rinką remiasi skirtingų šalių priežiūros taisyklių, reikalavimų ir praktikos harmonizavimu, t.y. visos valstybės turi aiškiai sutarti dėl bendrų reikalavimų ir įstatymų nuostatų (Howells, Bain, 2007). Pasak Howells ir Bain (2007), iki Vieningojo Europos akto (angl. Single European Act) 1986 m. buvo dvi esminės Europos Sąjungos bankų veiklą reglamentuojančios direktyvos: „*the First Banking Directive on Co-ordination of Regulations Governing Credit Institutions of 1977*“ ir „*1983 Directive on the Supervision of Credit Institutions on a Consolidated Basis*“. Pirmoji direktyva (1977) numato reikalavimą įkurti bankų ir kitų kredito institucijų, kurios priima indėlius ir skolina pinigus, licencijavimo ir priežiūros sistemas. Direktyva paremta priimančios šalies principu (angl. host country principle), pagal kurį veiklos licenciją gavusi institucija gali vykdyti veiklą kitose Sąjungos valstybėse, jeigu atitinka sąlygas ir priežiūrą, taikomą vietiniams bankams. Tai reiškia, jog, nepaisant kilmės šalies sąlygų, reikalavimų bei ypatumų, priimančioje šalyje bankui leidžiama tik tai, kas leidžiama vietiniams bankams, ir taikomi tie patys reikalavimai bei priežiūros kriterijai. Antroji direktyva (1983) įtvirtino principą, pagal kurį bankų veikla turi būti prižiūrima remiantis jų tarptautine veikla. Kapitalo reikalavimai buvo suderinti su tarptautiniu balansu, siekiant užkirsti kelią bankams išvengti kapitalo reikalavimų vykdant veiklą per menkiau reguliuojamus finansų centrus. Po Vieningojo Europos akto priimta *Antroji bankinio*

bendradarbiavimo direktyva (angl. Second Banking Co-ordination Directive) (1989), paremta kilmės šalies priežiūros ir bendro pripažinimo strategija, t.y. bankams suteikta teisė įkurti padalinius ir teikti finansines paslaugas visoje Europos Sąjungos teritorijoje remiantis kilmės valstybės priežiūros institucijų suteikta veiklos licencija. Siekiant išvengti interpretavimo nesklandumų nurodytas konkretus bankų veiklų sąrašas, kurioms taikomos šios direktyvos nuostatos; įtvirtinama bankų teisė vykdyti visas įvardintas veiklas priimančioje valstybėje net ir tuo atveju, jei vietiniams bankams ši veikla yra uždrausta valstybės įstatymais. Bankams suteikta teisė dalyvauti vertybinių popierių rinkoje tiesiogiai arba per padalinius. Numatytos taisyklės dėl informacijos mainų tarp kilmės ir priimančios valstybės priežiūros institucijų. Taip pat suderinti minimalūs standartai dėl licencijavimo ir riziką ribojančios priežiūros, įtvirtinti minimalūs nuosavo kapitalo dydžio reikalavimai (Howells, Bain, 2007; European Commission, 1989). Šios ir kitos direktyvos – tai Europos Sąjungos pastangos siekiant suvienodinti reikalavimus skirtingų šalių bankų veiklai ir jos priežiūrai bei priežiūros praktiką. Howells ir Bain (2007) tvirtina, jog nesuderinus reikalavimų didėja tikimybė, jog griežčiau prižiūrimų rinkų institucijos praras konkurencinį pranašumą prieš kitus rinkos dalyvius, daugės firmų, perkeliančių veiklą į palankesnes veiklos reikalavimų ir priežiūros prasme rinkas, o tai gali skatinti sisteminės rizikos padidėjimą. Dėl įvardintų priežasčių yra svarbu suderinti skirtingų šalių priežiūros reikalavimus, nustatyti bendrus principus.

Bankų grupių, jų filialų, atstovybių, įsteigtų kitose šalyse, priežiūra yra svarbus aspektas. Didelis finansų sektoriaus jautrumas politinei aplinkai ir sprendimams nulėmė nacionalinių institucijų poreikį prižiūrėti visų tos šalies rinkoje veikiančių institucijų bei padalinių riziką ribojančius standartus, nepriklausomai nuo to, kokia yra kilmės šalis. Romos sutartimi priežiūros funkcija priskirta toms šalims; šiai nuostatai pritarė valstybių vyriausybės ir priežiūros institucijos (Howells, Bain, 2007). Tačiau tai sąlygojo neigiamą vietinių institucijų tendenciją riboti konkurenciją tarp vietinių ir užsienio institucijų, stengiantis apsaugoti savo rinkos dalyvių interesus. Pagal šiuolaikinės bankininkystės teisę priežiūra vykdoma dviem lygiais: individualių bankų ir bankų grupių. Tai sąlygoja prieštarigus reikalavimus kelias valstybes apimančių bankų grupių veiklai, apsunkintą bendradarbiavimą su visomis skirtingomis į priežiūrą įtrauktomis institucijomis, brangiai kainuojantį priežiūros funkcijų dubliavimąsi. Didžiuliai su banko veikla susiję duomenų srautai, galimybė valdyti kapitalą bei priimti strateginius sprendimus grupės lygmeniu – šios aplinkybės iliustruoja, jog šiuolaikinės sudėtingos ir kompleksiškos bankų grupės neturėtų būtų vertinamos žvelgiant tik iš nacionalinės perspektyvos (solo priežiūra). Vienas iš sprendimų – Kapitalo pakankamumo direktyvos 129 straipsnis, kuriama nurodoma motininės kompanijos priežiūros institucijos atsakomybė už visos bankų grupės vidinių reitingų sistemas. Taip pat reikalavimas atsižvelgti ir įtraukti į priežiūros procesą padalinių priežiūros institucijas. Tik tuo atveju, jei nepavyksta pasiekti konsensuso, galutinį sprendimą priima konsoliduota priežiūra (BdB, 2006). Visgi ilguoju laikotarpiu dvilypės priežiūros (solo ir grupės lygmeniu) sistema,

kuri yra paplitusi ir plačiai taikoma dėl istorinių aplinkybių, tačiau nebetinkanti šiuolaikinėmis sąlygomis, turėtų būti palaipsniui panaikinta, keičiant ją konsoliduota priežiūra. Konsoliduota priežiūra – tai sprendimas siekiant efektyvesnės tarptautinių bankų grupių priežiūros, sudarantis galimybę išvengti priežiūros funkcijų dubliavimo, o kartu ir dvigubų išlaidų, taip pat apsunkinto veiksmų derinimo proceso bei sudaryti bankų grupėms „vienos stotelės“ (angl. one-stop) priežiūrą. Iš pradžių Europos Sąjungoje, o vėliau, tikėtina, tarptautiniu mastu. Taip pat svarbu aktyviai įtraukti priežiūros institucijas į sritis, kuriose veikia svarbūs grupės filialai. Apsikeitimas informacija naudojant tokias priemones kaip dvišaliai susitarimai ar priežiūros institucijų kolegijos pagerina prižiūrėtojų sprendimų kokybę ir padidina jų pripažinimą. Minimalūs reikalavimai gali būti skirtingai interpretuojami bei papildomi nacionaliniu lygmeniu įvairiomis taisyklėmis, todėl siekiant priežiūros harmonizavimo dar vienas svarbus aspektas – tolesnis priežiūros teisės principų ir reikalavimų derinimas. Sėkmingai konsoliduotos priežiūros veiklai būtinos sąlygos yra priežiūros institucijų bendradarbiavimas ir informacijos mainai, taip pat praktinis esminių teisinių aspektų išaiškinimas, pvz. konsoliduotos priežiūros institucijų išleisčių administracinių aktų taikymo ribos teritorijos prasme ir pan., atsakomybė už prižiūrėtojų veiksmų nesklaidumą (BdB, 2006; Žilinskas, 2008; Aran, Patel, 2006).

Apibendrinant, galima išskirti teisinius ir institucinius bankų priežiūros pagrindus. Tai kreditinės ir finansinės veiklos, jos vadybos bei audito skaidrumas; likvidumo, kapitalo pakankamumo ir kitų rodiklių palaikymas; indėlių draudimas; bankinės priežiūros mechanizmai; Bazelio reguliavimo principai, jų vaidmuo bankų struktūrinei plėtrai ir stabilumui; konsoliduota bankų priežiūra.

Remiantis visuotinai pripažintais pagrindiniais bankų veiklos principais Tieman ir Cihak (2008) išskiria tokias svarbiausias **problemines ir tobulintinas bankų priežiūros sritis**: kitų rūšių rizikos priežiūra; paskolos susijusiems asmenims; pinigų „plovimas“, priežiūros tikslai, autonomija, įgaliojimai ir resursai; korekcinės priemonės ir konsoliduota priežiūra. Bankų priežiūra turi užtikrinti, jog bankai turi išsamius rizikos valdymo procesus identifikuoti, įvertinti, monitoringuoti ir kontroliuoti visas esmines rizikas bei turėti pakankamą kapitalą joms padengti. Daugelyje šalių iškyla problemų vykdant šią funkciją ir ji geriausiu atveju tik dalinai įgyvendinama todėl, kad šiose valstybėse trūksta konkrečių taisyklių dėl palūkanų normos, operacinės ir kitų rizikų valdymo, arba jos yra nepakankamos. Didelė problema, jog nėra teisiškai uždrausta susijusiems šalims teikti kreditus palankesnėmis sąlygomis, nėra aiškiai nustatytų limitų, kuriuos viršijančios paskolos susijusiems asmenims turi būti patvirtintos valdybos. Taip pat būtina stiprinti ir skatinti vidinius inspektavimus, kurie šiuo metu yra gana retai vykdomi. Pagrindinis trūkumas, susijęs su politiniu kišimusi į kasdienę priežiūrą, yra biudžetinės nepriklausomybės trūkumas; taip pat būtina stiprinti teisinę priežiūros institucijų apsaugą. Esminės problemos, susijusios su priežiūros institucijų pareiga laiku imtis korekcinę priemonių, kuomet bankas nevykdo riziką ribojančių reikalavimų, juos pažeidžia ar kyla

grėsmė indėlininkų interesų saugumui, yra ribotos galimybės nušalinti tam tikrus asmenis, teisinių “skubių korekcinių planų” procedūrų trūkumas, įgaliojimų uždrausti mokėti dividendus trūkumas. Itin svarbu stiprinti priežiūros bei kitų institucijų bendradarbiavimą, veiksmų koordinavimą. Nacionalinių finansų rinkų integracija yra pirmas žingsnis link bendros finansinių paslaugų rinkos suformavimo. Siekiant šio tikslo svarbios užduotys yra prisitaikyti ir patenkinti dinamiškus klientų poreikius, sukurti tokią aplinką, kurioje visoms institucijoms galiotų vienodos sąlygos ir taisyklės, skatinti konkurenciją ir efektyvumą (BdB, 2006).

3.1.2. Draudimo sektoriaus priežiūra

Draudimu galima vadinti apsisaugojimą nuo turto nuostolių, mokant draudimo įmonei išankstines įmokas, draudimo įmonė prisiima išipareigojimą atsitiktinio įvykio atveju išmokėti apdraustajam iš anksto sutartą nuostolių padengimo sumą.

Draudimas yra sudėtinga finansinių paslaugų sistema ir efektyviai jos veiklai būtinas tinkamas teisinis reglamentavimas bei veiklos priežiūra. Pagrindiniai motyvai, kodėl reikalinga priežiūra, yra efektyvi, patikima ir stabili finansų rinka bei vartotojų interesų apsauga. Draudimo rinkos priežiūra nėra atliekama visose valstybėse, tačiau dauguma ekspertų sutaria, jog draudimo veiklos sektorius yra labai svarbi visos finansų rinkos dalis, todėl, siekiant užtikrinti efektyvų bei stabilų jo funkcionavimą, priežiūra yra reikalinga.

Draudimo rinkos priežiūros ir teisinio reglamentavimo ypatumai

Draudimo sektorius daugelyje valstybių ilgą laiką pasižymėjo vietinių įmonių apsauga nuo konkurencijos iš užsienio (išimtis – didelių ir tarptautinių rizikų supamas perdraudimas) ir gyvybės bei ne gyvybės draudimo rūšių atskyrimu (Howells, Bain, 2007). Šios nuostatos atsispindėjo draudimo veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose:

1973 m. Pirmoji ne gyvybės draudimo direktyva (angl. First Non-Life Insurance Directive) ir 1979 m. Pirmoji gyvybės draudimo direktyva (angl. First Life Insurance Directive). Abu dokumentai paremti priimančios šalies priežiūros principu. Direktyvos suteikia teisę veikti kitose Europos Sąjungos šalyse, tačiau kelios valstybės stipriai priešinosi pastangoms atverti draudimo rinką konkurentams. Todėl taisyklių reglamentavimo Sąjungos mastu harmonizavimas vyko lėtai. 1986 m. Europos teisingumo teismas priėmė sprendimą, jog draudimo įmonėms primesti apribojimai yra iš dalies neteisėti. Ypatingai buvo kritikuojamas praktika reikalauti įsteigimo ir vietinės licencijos tam, kad įmonė galėtų dalyvauti didelių rizikų už kilmės šalies ribų bendradraudimo veikloje. Taiga ėmė ryškėti poreikis į draudimo veiklą reglamentuojančias direktyvas įtraukti kilmės šalies priežiūros

principą. 1986 m. Europos teisingumo teismo sprendimu atskirtas didelių rizikų, mažų komercinių rizikų ir asmeninis draudimas. Kadangi kilmės šalies priežiūros principas buvo pritaikytas tik pastarajai kategorijai, Komisija jautėsi galinti pritaikyti šį principą remdamasi teiginiu, jog didelės įmonės ir už didelių rizikų draudimą atsakingi asmenys turi geresnes galimybes gauti ir įvertinti informaciją apie draudikus nei vidutinis klientas. Taigi dar vienas esminis draudimo rinkos reglamentavimo požymis istoriniame kontekste – didelės ir mažos rizikos atskyrimas.

Ne gyvybės draudimo paslaugų laisvių ir teisių direktyva (angl. Freedom of Services Directive for Non-Life Insurance). Pagal šio dokumento nuostatas šalies, kurioje yra draudėjas, priežiūros institucijos prižiūri mažos rizikos veiklą, o didelių rizikų veiklos priežiūra priskiriama šalies, kurioje draudimo įmonė buvo licencijuota, priežiūros institucijoms.

Antroji gyvybės draudimo direktyva (angl. Second Life Assurance Directive). Ši direktyva nustato kilmės šalies priežiūros principą su išimtimi dėl tarptautinių draudimo liudijimų, kurių iniciatorius yra poliso savininkas, o ne įmonė – tokiu atveju taikomas kilmės šalies priežiūros principas. Tai reiškia, jeigu klientas pageidauja tarptautinio poliso, jis turi žinoti apie priežiūros skirtumus tarp jo buveinės valstybės ir šalies, kuri suteikė draudimo įmonei veiklos licenciją.

1994 m. Trečioji ne gyvybės draudimo direktyva (angl. Third Non-Life Insurance Directive) ir Trečioji gyvybės draudimo direktyva (angl. Third Life Assurance Directive). Pagal šiuos dokumentus pripažintas bendras veiklos leidimas ir kilmės šalies priežiūros santvarka. Nepaisant to, jog nustatyta kilmės šalies priežiūra, priimančios valstybės institucijos taip pat išsaugojo vaidmenį priežiūros procese. Taip pat reikalaujama, kad vietinės taisyklės nebūtų naudojamos prieš užsienio konkurentus diskriminacijos tikslais (Howells, Bain, 2007).

Draudimo rinkos priežiūros ypatumai. Draudimo rinkos priežiūra atliekama ne visose valstybėse, taigi yra šios rinkos priežiūros šalininkų bei priešininkų. Sutinku su A. Lezgovko ir P. Lastausko (2008) moksliniame straipsnyje “Draudimo verslo plėtra: teoriniai aspektai ir rinkos plėtros prielaidos” išreikšta nuomone, jog draudimo priežiūros sistema kuriama visų pirma siekiant užtikrinti: 1. Sąžiningą draudikų elgesį su klientais bei finansinių sandorių skaidrumą 2. Pakankamus finansinius išteklius draudimo išmokoms padengti. Tai apima veiklos priežiūrą ir mokumo priežiūrą. Iš tiesų sėkminga draudimo sektoriaus plėtra galima tik užtikrinus jos dalyvių, t.y. draudikų, veiklos tęstinumą ir mokumą. Nemokus draudikas įvykus draudimui įvykiui negalės draudėjui išmokėti draudimo išmokos, o tai pakerta pasitikėjimą draudimu bei paties draudimo esmę. Taip pat verta atkreipti dėmesį į kitą su pagrindiniais priežiūros tikslais susijusį aspektą. Lezgovko ir Lastauskas (2008) išreiškia nuomonę, jog draudimo priežiūros sistema kuriama visų pirma siekiant užtikrinti: 1. Veiklos priežiūrą, t.y. sąžiningą draudikų elgesį su klientais bei finansinių sandorių skaidrumą 2. Mokumo priežiūrą, t.y. pakankamus finansinius išteklius draudimo išmokoms padengti. Klausimas, ar šias abi priežiūros rūšis turėtų atlikti viena, ar skirtingos priežiūros tarnybos, taip pat yra diskusijų objektas, mat mokumo

priežiūros ir veiklos priežiūros interesai gali nesutapti. Autorės manymu, netikslinga būtų ryškinti takoskyrą tarp šių priežiūrų; jas apjungiantis bendras priežiūros modelis užtikrintų nuoseklumą ir efektyvesnę priežiūrą.

Draudimas – tai sudėtinga ir komplikuoata veikla, pasižyminti priešingais draudiko ir draudėjo interesais: draudėjas siekia gauti kuo didesnę išmoką, o draudikas – priešingai. Pastarasis stengiasi sukurti įvairių apribojimų ir esant galimybei stengiasi sumažinti išmokamą draudimo išmoką arba rasti priežasčių jos nemokėti. Dar vienas šios rinkos išskirtinumas, jog draudimo išmoka mokama įvykus draudimui įvykiui, t.y. dažniausiai galima tik prognozuoti, ar jis įvyks.

Dėl tokios sudėtingos draudimo rinkos specifikos manau, jog jos priežiūra yra būtina, kad būtų užtikrinta paslaugų vartotojų interesų apsauga, draudimo įmonių mokumas ir veiklos tęstinumas, o kartu viso finansų sektoriaus patikimumas ir stabilumas. Draudimo rinkos priežiūra iš kitų finansų sektoriaus grupių priežiūros išsiskiria priežiūros objektu – tai yra mokumas. Priežiūra siekiama užtikrinti, kad draudimo įmonės būtų pajėgios įvykdyti savo įsipareigojimus klientams išmokėti draudimo išmokas.

Kad draudimo rinka sėkmingai funkcionuotų, reikalinga kompleksinė jos priežiūra, kuri apima įvairius priežiūros būdus, priemones bei metodus, taip pat priežiūros principus. Lezgovko ir Lastauskas (2008) išskiria tokius **priežiūros metodus ir priemones**:

Finansinės būklės analizė. Efektyviai priežiūrai visų pirma yra būtina draudiko finansinės būklės analizė. Analizuojami įvairūs finansiniai rodikliai (kapitalo pakankamumas bei kiti), kurie padeda įvertinti esamą finansinę situaciją ir atlikti ilgesnį ar trumpesnį laikotarpį apimančias prognozes. Tam tikri rodikliai, arba finansiniai indeksai, gali padėti prognozuoti artėjančias finansines problemas ar nemokumą. Vienas iš populiariausių – tai daugelyje šalių naudojami ankstyvo perspėjimo indeksai. Tai tik baziniai indikatoriai, nes šalys pasižymi skirtingais draudimo rinkos ir jos priežiūros ypatumais, tačiau mokslinėje literatūroje teigiama, jog šie indeksai atskleidžia 95 procentus atvejų likus metams iki nemokumo.

Inspektavimas vietoje. Kitas ne mažiau svarbus metodas, taikomas daugelyje šalių – inspektavimas vietoje. Šis metodas pasižymi tokiais privalumais: geriau įsigilinama į draudiko veiklos specifiką, galima laiku aptikti teisinės bazės trūkumus bei mokumo problemas, kapitalo trūkumą. Iš anksto nustatčius nesklandumus, juos galima taisyti be išvengiant rimtesnių nesklandumų. Be to, inspektavimo metu gauta informacija gali būti naudinga atliekant kitus patikrinimus. Inspektavimo procesas atitinka bankų inspektavimą būstinėje. Jo metu gilinamasi į konkretaus tikrinamo draudiko veiklos specifiką, finansinę situaciją, teisinę bazę, vidines sistemas, aptariamąs problemas ir ieškoma jų sprendimo būdų. Atlikus inspektavimą parengiama ataskaita, prireikus taikomos atitinkamos poveikio priemonės. Vienas svarbiausių tyrimo vietoje aspektų yra kapitalo atitikimo reikalavimams patikrinimas, kad esant jo nepakankamumui šis trūkumas būtų kuo skubiau ištaisytas. Pažymėtina, jog

kapitalo pakankamumo nustatymas darosi vis sudėtingesnis, didžiausias dėmesys kreipiamas į išpareigojimų nevykdymo riziką ir su turtu susijusius pavojus, tokius kaip jo pervertinimas. Rizikos yra skirstomos į skirtingus lygius su skirtingais svoriais, o tai taip pat apsunkina kapitalo reikalavimų atitikimo tikrinimą.

Vidinė kontrolė. Svarbu yra užtikrinti ir vidinis institucijos finansinės situacijos monitoringas ir kontrolė. Šioje srityje esminis vaidmuo tenka vidaus auditui.

Kitas svarbus kompleksinės priežiūros elementas yra bendri **priežiūros principai**. Tarptautinė draudimo priežiūros institucijų asociacija (angl. International Association of Insurers Supervisors) nustatė pagrindinius draudimo veiklos principus ir metodologiją (angl. Insurance core principles and methodology). Dokumentą sudaro trys dalys: esminiai efektyvią draudimo sektoriaus priežiūrą užtikrinantys principai, kiekvieną principą pagrindžiantis paaiškinimas ir detalizavimas, išsamaus ir nuoseklaus vertinimo kriterijai. Principai sugrupuoti ir apima šias kategorijas:

Efektvios draudimo priežiūros sąlygos: tinkama politinė, teisinė ir institucinė priežiūros bazė; gerai išvystyta finansų rinkos infrastruktūra; efektyvus finansų sektorius; priežiūros sistema; aiškiai apibrėžti pagrindiniai tikslai; reikiamus įgaliojimus, teisinę apsaugą, finansinius išteklius, taip pat nepriklausomumą funkcijų ribose turinti bei konfidencialumo standartus vykdanti priežiūros institucija, kurią sudaro profesionalų komanda; skaidriai ir atskaitingai vykstantis priežiūros procesas; priežiūros institucijų bendradarbiavimas ir konfidencialumo reikalavimus atitinkantys informacijos mainai;

Priežiūros vientisumas: licencijavimas, reikalavimai veiklos licencijai gauti yra aiškūs, objektyvūs ir vieši; kompetentingas, kvalifikuotas ir patyręs personalas, kokybiškai atliekantis priežiūros funkcijas; tinkama korporacinio valdymo struktūra, saugomos visų susijusių šalių teisės; priežiūros institucijos reikalauja draudikus turėti veiksmingas vidines kontrolės sistemas;

Nuolatinė priežiūra: pageidautina, kad prižiūrėtojai atliktų visų veiksmų, kurie gali įtakoti draudikų ir draudimo rinkos veiklą, monitoringą ir analizę; priežiūros institucija gauna visą reikiamą informaciją, atlieka kiekvieno draudiko ir draudimo rinkos monitoringą ir būklės įvertinimą; prižiūrėtojai periodiškai atlieka draudimo įmonių patikrinimus ir tikrina draudimo veiklą, jos atitikimą teisės aktams bei priežiūros institucijų reikalavimams; prevencinės ir korekcinės priemonės turi būti laiku, tinkamos ir būtinos, norint pasiekti priežiūros tikslus; aptikusi pažeidimų, priežiūros institucija nurodo juos ištaisyti, o prareikus skiria aiškiais, objektyviais ir viešais kriterijais paremtas sankcijas; atitinkamos likvidavimo ir išėjimo iš rinkos tvarka ir procedūros, likviduojant draudimo įmonę teisinė sistema turi suteikti apsaugą draudėjams; prižiūrėtojai atlieka priežiūrą įmonės ir jų grupės mastu;

Riziką ribojantys reikalavimai: efektyvi draudimo įmonių rizikos vertinimo ir valdymo sistema; priežiūros institucija prižiūri techninių atidėjinių pakankamumą ir prireikus nurodo juos padidinti; priežiūros institucija prižiūri, kad draudimo įmonė atitiktų investicinės veiklos standartus (investavimo politika, rizikos valdymas ir kt.); mokumo ir kapitalo pakankamumo reikalavimai ir priežiūra, priežiūros institucijos pareiga yra prižiūrėti, kad draudiko kapitalas būtų pakankamas padengti nenumatytus nuostolius;

Rinkos ir klientai: priežiūros institucija nustato reikalavimus tarpininkavimo veiklai; priežiūros institucija nustato minimalius elgesio su klientais reikalavimus, ypatingas dėmesys skiriamas tinkamam klientų informavimui, t.y. informacija turi būti suteikiama laiku, išsami ir aktuali; tinkamas ir laiku informacijos atskleidimas rinkai, skaidrumas, tarpininkai turi gauti reikiamą informaciją, kad galėtų susidaryti vaizdą apie draudikų veiklą, finansinę situaciją ir juos supančias rizikas; prižiūrėtojų pareiga yra pasirūpinti, kad draudikai ir tarpininkai imtųsi visų priemonių apsisaugoti nuo sukčiavimo, jo atvejus atskleisti ir ištaisyti;

Efektvios priemonės kovai su pinigų plovimu, terorizmo finansavimu (International Association of Insurance Supervisors (IAOIS), 2003).

Apibendrinant, konkrečiais, išsamiais ir detalizuotais priežiūros principais bei metodais siekiama užtikrinti efektyvią draudimo rinkos priežiūrą. Siekiama, kad principai būtų taikomi tarptautiniu mastu ir kuo daugiau pasaulio valstybių juos vykdytų. Principai apima svarbiausias priežiūros sritis – reikalavimus priežiūros institucijai, nuolatinę priežiūrą, riziką ribojančius reikalavimus, klientų apsaugą ir kt., skatina prižiūrėtojų bendradarbiavimą. Taip galima pasiekti kelis privalumus: spartesnę ir efektyvesnę draudimo rinkų priežiūros harmonizavimą, patobulinti draudimo sektoriaus priežiūrą tiek valstybės, tiek tarptautiniu lygmeniu.

Mokumo vertinimo sistema „Mokumas II“

Europos Sąjungos teritorijoje jau kelis dešimtmečius taikoma mokumo vertinimo sistema Mokumas I, kuri yra ganėtinai paprasta, lengvai suprantama ir ilgą laiką buvo vertinama kaip pakankamai veiksminga. Deja, keičiantis sąlygoms finansų rinkose, ėmė ryškėti šios sistemos trūkumai, kurie išryškino poreikį modernizuoti draudimo įmonių vertinimo metodiką. Mokumo reikalavimai, nustatyti programos Mokumas I, jau nebeatitinka pasikeitusių šių dienų sąlygų bei poreikių, nėra atsižvelgiama į pastaraisiais metais finansų sektoriuje įvykusias inovacijas. Pagrindiniai šios sistemos trūkumai šių dienų sąlygomis yra:

1. Nedaug reikalavimų, susijusių su rizikos valdymu, neįvertinama įmonę supanti rizika – rinkos, kredito, likvidumo, operacinė. Nepakanka su rizikos valdymu ir valdymo sistema susijusių kokybinių reikalavimų, nėra reikalavimo priežiūros institucijoms periodiškai juos peržiūrėti.

2. Nepakankama finansų institucijų grupių priežiūra. Plinta grupių struktūros centralizavimo tendencija, todėl priežiūra pagal Mokumas I sistemą, pagal kurią daugiausia dėmesio skiriama juridiniams asmenims, nebeatitinka realios finansinių grupių struktūros.
3. Pernelyg didelė veiklos laisvė pildyti ar koreguoti reikalavimus nacionaliniame lygmenyje. Pagal Mokumas I projektą nustatyti būtini standartai, kuriuos valstybės gali pildyti nacionalinio lygio taisyklėmis. Papildomos taisyklės iškreipia bendrosios draudimo rinkos veikimą, priežiūra pasižymi dideliais vykdymo skirtumais, didėja draudikų ir draudėjų išlaidos, slopinama konkurencija.
4. Nediferencijuojamos draudimo rinkos;
5. Nepakankamai orientuojamasi į ateitį (Buškevičiūtė, Leškevičiūtė, 2008; Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisija (DPK), 2008; Linartas, 2006; Europos bendrijų komisija (EBK), 2007).

Apibendrinant, kapitalo nustatymo sistema Mokumas I yra statiška, neatsižvelgiama į visas supančias rizikas, rizikos valdymo kokybę. Šie trūkumai išryškėjo šiuolaikinės dinamiškos draudimo rinkos sąlygomis ir paskatino ieškoti tinkamesnių priemonių draudimo sektoriaus vertinimui. Alternatyva tapo Europos Komisijos ir Europos draudimo ir profesinių pensijų priežiūros institucijų komiteto parengta naujų, prie šių dienų aktualijų ir poreikių pritaikytų, draudimo ir perdraudimo įmonių mokumo reikalavimų sistema Mokumas II (žr. 5 pav.).

1 pakopa	2 pakopa	3 pakopa
Kiekybiniai reikalavimai	Kokybiniai reikalavimai	Atskleidimo reikalavimai
Nuosavas kapitalas; Techniniai atidėjimai; Reikalavimai kapitalui; Turto vertinimas; Rizikos rūšys; Rizikos prielaidos ir matai; Rizikų priklausomybė; Skaičiavimo formulės; Vidinių modelių naudojimas.	Vidinė kontrolė; Rizikos valdymas; Korporatyvinis valdymas; Scenarijų analizė; Stress-testai; Reikalavimų kapitalui koregavimas.	Nacionaliniai apskaitos principai; Tarptautiniai apskaitos standartai; Informacijos atskleidimas priežiūros institucijoms; Viešas informacijos atskleidimas; Skaidrumas.
MOKUMAS II		

5 pav. Mokumo vertinimo sistema Mokumas II

Projekto tikslas – Europos draudimo sektoriaus priežiūros sistema, kuri:

1. Suteiktų priežiūros institucijoms įrankius patikimai įvertinti draudimo įmonės mokumą (tiek kiekybine, tiek kokybine prasme).
2. Skatintų efektyviai valdyti draudimo riziką draudimo įmonės viduje;
3. Atsižvelgtų kapitalo vertinimo sistemas, naudojamas kituose finansų sektoriuose, ypatingą dėmesį skiriant bankų sistemoje taikomiems reikalavimams Bazelis II (DPK, 2008).

Mokumo II modelio pirmtakas yra bankų priežiūros sistema Basel II, kuria remiantis pritaikyta trijų atramų sistema, t.y. kokybiniai, kiekybiniai ir atskleidimo reikalavimai:

Kiekybiniai reikalavimai. Pagal šiuos reikalavimus nustatomi finansiniai ištekliai (nuosavas kapitalas, techniniai atidėjiniai), kuriuos atitinkantis draudikas ar perdraudikas yra mokus. Draudimo įmonės ir toliau turės formuoti išsipareigojimą klientams dydį atitinkančius techninius atidėjinius, tačiau atsiranda papildomi reikalavimai kapitalui, jis turi padengti: 1. Minimalaus kapitalo reikalavimus ir 2. Mokumo kapitalo reikalavimus. Remiantis jais nustatoma tikimybė, kad įmonė per artimiausius metus nebankrutuos: jei įmonė atitinka mokumo kapitalo reikalavimus, tikimybė, kad ji metus tęs veiklą, yra 99,5 proc., ir atitinkamai 80 – 90 proc. dėl minimalaus kapitalo reikalavimų. Mokumo kapitalo reikalavimo formulė dar nėra galutinai sudaryta, tačiau jau nustatyti jos elementai – rizikos. Šią formulę numatoma galimybė skaičiuoti pagal standartinę formą arba priežiūros institucijos patvirtintą vidinį modelį.

Kokybiniai reikalavimai. Šie reikalavimai apibrėžia priežiūros kontrolės sistemą. Draudimo įmonės pačios formuoja rizikos vertinimo ir valdymo principus. Priežiūros institucijos tampa atsakingos už įmonių rizikos valdymo kokybę, turės prižiūrėti, kad ši sistema efektyviai funkcionuotų, laiku pastebėti padidėjusios rizikos įmones ir imtis priemonių, kad pastarosios rizikai minimizuoti skirtų didesnę mokumo kapitalą. Taiga keičiantis draudimo įmonių mokumo reikalavimams, keičiasi ir priežiūros institucijų funkcijos bei atsakomybė.

Atskleidimo reikalavimai. Pagal atskleidimo reikalavimus draudimo bei perdraudimo įmonės privalo viešai skelbti informaciją apie savo veiklą, finansinę atskaitomybę ir mokumo rodiklius. Šie reikalavimai sudaro galimybes pagal atitinkamus kriterijus palyginti skirtingus draudikus (European Commission (EK), 2009; DPK, 2008; Lezgovko, Lastauskas, 2008; Linartas, 2006).

Apibendrinant galima įvardinti esminius naujos sistemos principus:

1. Svarbiausias vertinime yra kapitalo pakankamumo reikalavimas, kuris vertinamas kaip mokumo garantas. Išskiriami mokumo ir minimalaus kapitalo reikalavimai. Svarbi projekto Mokumas II naujovė yra numatyta galimybė draudimo įmonei pačiai įvertinti kapitalo poreikį.

2. Draudimo įmonės valdymas ir vertinimas pagrįstas rizikos vertinimu bei valdymu, įtraukiamos visos draudimo įmonę supančios ir jos veiklą įtakojančios rizikos – draudimo, kredito, operacinė ir rinkos.
3. Taisyklių, reikalavimų ir principų suvienodinimas, harmonizavimas Europos mastu.
4. Informacijos atskleidimas pagal tarptautinius apskaitos standartus. Pagal informacijos atskleidimo reikalavimus informacija privalo būti tinkamai atskleidžiama vartotojui, draudikai privalo teikti informaciją apie savo veiklą; taip užtikrinamas draudimo rinkos skaidrumas.
5. Didesnis dėmesys įmonių grupės priežiūrai. Priežiūros institucijos turės orientuotis ne tiek į atskiros įmonės, kiek į įmonių grupės stabilumo vertinimą, vertinant pagrindinę įmonę kartu su visomis antrinėmis; numatyta vertinti grupės riziką (DPK, 2008; Linartas, 2006).

Keičiantis draudimo bei perdraudimo įmonių reikalavimams, šių įmonių priežiūros tarnybų laukia nauji iššūkiai. Priežiūra, grįsta atitikimo reikalavimams ir kapitalo kontrole, keisis į rizikos ir rizikos valdymo sistemos vertinimu grįstą priežiūrą. Remiantis Mokumas II modeliu priežiūros institucijos tampa atsakingos už tai, kad laiku nustatytų padidėjusią draudimo įmonių riziką ir imtųsi priemonių, kad šiai rizikai sumažinti būtų skirtas didesnis mokumo kapitalas. Tikimasi projektą Mokumas II pilnai įgyvendinti 2012 metais. Anot Buškevičiūtės ir Leškevičiūtės (2008), šis projektas orientuotas į visuminiu rizikų valdymu grįstos sistemos sukūrimą.

Draudimo veiklos rizikos valdymas. Projektas Mokumas II numato galimybę draudimo įmonei pačiai įvertinti kapitalo poreikį. Tam reikia itin tiksliai nustatyti supančias ir veiklą įtakojančias ar galinčias įtakoti rizikas. Tai aktualu tiek pačioms draudimo bei perdraudimo įmonėms, tiek jas prižiūrinčioms institucijoms, kurios taip pat turės stebėti ir vertinti rizikas, rizikos valdymo sistemas įmonėse, laiku nustatyti padidėjusios rizikos įmones. Draudimo veiklos rizika – tai nepageidaujamo draudiminio įvykio tikimybė (Buškevičiūtė, Leškevičiūtė, 2008). Draudikas siūlo draudėjui rizikos prisiėmimo paslaugą. Ta rizika gali realizuotis arba ne. Tai be abejojimo svarbi rizika, ir ji privalo būti tinkamai įvertinta, tačiau draudimo įmonę supa ir įtakoja ir kitos, ne mažiau svarbios rizikos rūšys, kurioms iki šios buvo skiriama per mažai dėmesio. Ankstesnė vertinimo sistema Mokumas I įtraukė tik draudimo riziką, o dabar numatyta būtinybė atsižvelgti į visas rizikos rūšis – draudimo, kredito, rinkos, operacinę. Iš tiesų visos šios rizikos, arba grėsmės, yra svarbios draudimo įmonės veiklai, todėl tik tinkamai įvertinus ir valdant jas visas galima adekvačiai įvertinti draudimo įmonės rizikingumą ir išvengti klaidų. Labai svarbus aspektas – realiai prisiimama rizika. Rizikingesnei sutarčiai turi būti paskirtas didesnis kapitalo atidėjiny, kadangi standartinio atidėjinio išmokai gali neužtekti. Mokumo kapitalas gali būti vertinamas taikant nustatytą formulę arba priežiūros institucijos patvirtintą vidinį rizikos valdymo modelį. Natūralu, jog skirtingais metodais apskaičiuotas kapitalo poreikis gali skirtis. Standartinės formulės trūkumas, jog sudėtinga tinkamai įvertinti į vieną formulę įtraukti visų skirtingų draudimo ir perdraudimo įmonių visų rizikų tikimybes, tačiau pagal šią formulę apskaičiuotas

mokumo kapitalas turėtų būti didesnis nei pagal vidinį modelį, be to, ji neišvengiama smulkesnėms draudimo įmonėms, neturinčioms pakankamai išteklių įdiegti vidinį rizikos vertinimo ir valdymo metodą. Bet kuriuo atveju tiek į standartinę formulę, tiek į vidinius rizikos valdymo modelius privalo būti įtraukiamos ir įvertinamos visos supančios rizikos: draudimo (pvz. neteisingų techninių atidėjinių įtaka), kredito (klientų įsipareigojimų nevykdymas), rinkos (pokyčiai finansinių priemonių rinkoje), operacinė (išaugusios sąnaudos) (Buškevičiūtė, Leškevičiūtė, 2008).

Apibendrinant, siekiama skatinti draudimo įmonių tinkamą rizikos vertinimą ir valdymą: iš efektyviai supančias rizikas valdančių įmonių bus reikalaujama mažesnio kapitalo. Kokybiškas įmonės valdymas sąlygoja efektyvesnę įmonės, o kartu visos draudimo rinkos veiklą, taip pat efektyvesnę priežiūrą. Iš tiesų dėl draudimo sektoriaus specifikos labai svarbu yra realiai įvertinti supančias rizikas, jų pagrindu nustatyti kapitalo poreikį ir užtikrinti pakankamą mokumo lygį. Šis rodiklis turėtų garantuoti, kad jo reikalavimus atitinkanti draudimo įmonė dar kurį laiką bus moki ir vykdys veiklą. Taip pat rizikų ir mokumo nuolatinis stebėjimas bei priežiūra sudaro sąlygas tinkamu laiku pastebėti nesklaidumus ir užkirsti jiems kelią, kol įmonė nesusidūrė su rimtais finansiniais sunkumais. Tokiomis priemonėmis išties galima užtikrinti draudimo sektoriaus saugumą, efektyvumą, stabilumą ir draudėjų pasitikėjimą.

Ateities iššūkiai

Draudimo rinkoje vyksta svarbūs pokyčiai: spartėja globalizacijos, integracijos, evoliucijos tempai, auga konkurencija, daugėja sudėtingų išvestinių finansinių priemonių, didelių ir įtakingų įmonių grupių, didėja visų rizikų vertinimo ir valdymo reikšmė, klientų apsaugos, paslaugų kokybės ir informacijos atskleidimo reikalavimai. Dėl šių priežasčių vis sudėtingesnė darosi draudimo rinkos priežiūra. Neatidėliotiną jos tobulinimo būtinybę įrodė pastaraisiais metais pasaulio finansų rinkas sukrėtęs nuosmukis. Iš kilo poreikis adekvačiai įvertinti rinkų sąlygas ir imtis konkrečių bei skubių priemonių stiprinti jų priežiūrą, pritaikyti prie dinamiškos aplinkos, užtikrinti finansinį stabilumą, užkirsti kelią galimoms finansų krizėms ateityje. Tiek Europos Sąjungos, tiek tarptautiniu lygmeniu ieškoma sprendimo ir priemonių, kaip sustiprinti draudimo rinkos priežiūrą: priimamos naujos taisyklės bei reikalavimai, peržiūrima teisinė bazė, priimami nauji teisės aktai, koreguojamos priežiūrinės struktūros.

Tarptautinė draudimo priežiūros institucijų asociacija (IAOIS) ėmėsi veiksmų tarptautiniu mastu ir paskelbė pagrindinius draudimo veiklos priežiūros principus ir metodologiją. Principai apima pagrindines priežiūros sritis, tad juos įgyvendinus tikėtinas ženklus priežiūros proceso sustiprinimas. Būtinai institucijų bendradarbiavimo, klientų interesų apsaugos, riziką ribojančių reikalavimų stiprinimas ir pan. Siekiama, kad kuo daugiau valstybių vykdytų šiuos principus. Tai siejama su viltimi suvienodinti priežiūros procesą tarptautiniu mastu, patobulinti tiek kiekvienos valstybės, tiek įmonių

grupių, tiek bendros pasaulio draudimo rinkos priežiūros veiklą, sustiprinti bendradarbiavimą ir informacijos mainus, klientų apsaugą ir kt.

Viena iš esminių iniciatyvų Europos Sąjungos lygmeniu – Europos Komisijos parengtas projektas Mokumas II. Šia reguliavimo priemone Europa ruošiasi atremti draudimo rinkos ateities iššūkius (Linartas, 2007). Projekto įgyvendinimas – viena svarbiausių užduočių draudimo įmonėms bei jų priežiūrą atliekančioms institucijoms ateinančiais metais ir, manoma, ilguoju laikotarpiu. Tikimasi, jog įgyvendinus Europos Sąjungos projektą Mokumas II bus pasiekta nauja vartotojų saugumo užtikrinimo, kapitalo paskirstymo, rizikos valdymo, o kartu visos draudimo rinkos priežiūros kokybė. Projektui ruošiasi visų Europos Sąjungos valstybių draudimo, perdraudimo įmonės bei jų priežiūros institucijos. Mokumas II pagrindu kuriamas Europos Sąjungos draudimo rinkos priežiūros mechanizmo teisinis reglamentavimas. Svarbu tai, jog reikalavimai derinami visoje Sąjungos teritorijoje, taigi draudimo įmonių veiklos ir priežiūros sąlygos bus vienodos. Tai sudarys sąlygas stiprinti konkurencingumą, iš tiesų turėdama tobulėjimą skatinantį draudimo priežiūros mechanizmą, Europos Sąjungos draudimo rinka gali žymiai sustiprėti ir tapti gerokai konkurencingesnė.

Įvardintos tik kelios iniciatyvos. IAOIS, EK ir kitos institucijos remiasi geriausia pasaulyje sukaupta praktika, siekdama draudimo rinkos priežiūros procesą padaryti efektyvų, užtikrinti sklandžią šio sektoriaus veiklą ir stabilumą. Nauji priežiūros reikalavimai ir naujos struktūros ateityje pakeis dabartinėje rinkoje taikomus vertinimo ir priežiūros būdus. Taigi procesas skatina tobulėti tiek draudimo įmones, tiek jų priežiūrėtojus, nes yra akivaizdu, jog ateityje draudimo rinkoje laukia daug naujovių (Linartas, 2008).

Apibendrinant, aptarti pagrindiniai draudimo rinkos priežiūros aspektai: teisinio reglamentavimo raida, šios rinkos priežiūros ypatumai, metodai, principai bei reikalavimai efektyviai priežiūros veiklai, įvertinami ateities iššūkiai. Išskiriamas projektas Mokumas II ir rizikos vertinimas, nes tai yra strateginės sritys šiuolaikinėmis sąlygomis, ir tikėtina, ateities perspektyvoje. Europos Komisijos parengtas projektas Mokumas II – naujoji draudimo rinkos priežiūros ir reikalavimų struktūra, kuria tikimasi pasiekti geresnę priežiūros kokybę ir priežiūros proceso harmonizavimą. Reikalavimų ir praktikos suvienodinimas tarp skirtingų šalių bei bendradarbiavimo tarp draudimo ir kitų sektorių priežiūros bei kitų institucijų ir draudimo įmonių įvairiose šalyse skatinimas yra itin svarbūs elementai.

3.1.3. Vertybinių popierių rinkos priežiūra

Teisinis vertybinių popierių rinkos priežiūros reglamentavimas. Anot Howells ir Bain (2007), pastangos suvienodinti skirtingą atskirų šalių reglamentavimą datuojamos nuo 1970 metų:

1979 m. Direktyva, derinanti vertybinių popierių įtraukimo į biržos oficialųjį prekybos sąrašą sąlygas (angl. Directive Co-ordinating the Conditions for the Admission of Securities to Official Stock Exchange Listing). Nustatytos minimalios sąlygos vertybinių popierių leidėjams (emitentams), suteikiant galimybę šalims nustatyti griežtesnius reikalavimus. Šios sąlygos apima minimalią emisijos kainą, įmonės veiklos laikotarpį, laisvą cirkuliaciją, tinkamą paskirstymą bei platinimą, investuotojų informavimą.

1980 ir 1982 m. priimtos dar trys direktyvos. Visų keturių dokumentų tikslas – palengvinti įmonėms listinguoti akcijas ar didinti kapitalą kitose Sąjungos fondų biržose; užtikrinti reikiamos informacijos pateikimą investuotojams. Pastaroji apima stambiausių kompanijų akcininkų atskleidimą, informacijos pateikimą prospektuose, vidinius sandėrius.

1985 ir 1988 m. priimtos direktyvos dėl kolektyvinio investavimo, reglamentuojančios minimalaus derinimo principus, bendrą pripažinimą, bendrą veiklos leidimą, kilmės valstybės priežiūrą. Pripažįstamas leidimas vienoje valstybėje narėje patvirtintomis investavimo priemonėmis prekiauti kitose Sąjungos šalyse be papildomų leidimų ar licencijų, jei atitinka priimančioje šalyje galiojančius investuotojų apsaugos reikalavimus.

1992 m. priimta Investicinių paslaugų direktyva (angl. Investment Services Directive). Itin svarbi direktyvos nuostata dėl bendro veiklos leidimo išplėtimo įtraukiant ir nebankines investicines įmones. Iki šios direktyvos bendras veiklos leidimas galiojo tik vertybinių popierių operacijas vykdančioms bankams, taip suteikiant jiems konkurencinį pranašumą. Direktyva taip pat panaikino barjerus tarptautinėms vertybinių popierių paslaugoms bei steigti filialus visoms įmonėms visoje Sąjungos teritorijoje, liberalizavo taisykles dėl įėjimo į fondų biržas.

1993 m. Kapitalo pakankamumo direktyva (angl. Capital Adequacy Directive). Iki šios direktyvos kapitalo pakankamumo nuostatos galiojo tik vertybinių popierių veikla užsiimantiems bankams, o nebankiniams vertybinių popierių rinkos dalyviams negaliojo. Ši probleminė situacija ištaisyta priėmus Kapitalo pakankamumo direktyvą, kurios nuostatos vienodai taikomos investicinėms įmonėms ir bankų vykdomai vertybinių popierių veiklai.

Pagrindiniai priežiūros principai

Išskiriami trys pagrindiniai vertybinių popierių rinkos priežiūros tikslai:

- Investuotojų apsauga;

- Sąžininga, efektyvi ir skaidri vertybinių popierių rinkos veikla;
- Sisteminės rizikos minimizavimas IOSCO, 2003.

Šiems tikslams įgyvendinti IOSCO (2003) patvirtino pagrindinius priežiūros standartus (angl. Objectives and Principles of Securities Regulation); juos sudaro 30 principų, kurie apima:

Priežiūros institucijų statuso bei veiklos esminius aspektus: aiškiai ir konkrečiai apibrėžta prižiūrėtojų atsakomybė; atskaitomybė, nepriklausomumas funkcijų ribose; adekvačios galios, pakankami finansiniai ištekliai; aiškūs ir nuoseklūs priežiūros procesai; aukšti prižiūrėtojų profesiniai, konfidencialumo saugojimo standartai; prižiūrėtojų įgaliojimus atlikti patikrinimus, tyrimus ir kitas priežiūros funkcijas, prireikus taikyti poveikio priemones bei sankcijas;

Bendradarbiavimą priežiūros srityje: leidimas dalintis vieša ir nevieša informacija su vietinėmis ir užsienio kolegomis; veiksmingi informacijos mainų mechanizmai; bendradarbiavimas su užsienio priežiūros institucijomis;

Reikalavimus dėl emitentų veiklos: laiku, pilnas ir tikslus finansinės informacijos atskleidimas; sąžiningas, teisingas ir nešališkas elgesys su vertybinių popierių savininkais; apskaitos ir audito standartai turi būti aukštos kokybės ir atitikti tarptautinius reikalavimus;

Tarpininkavimo veiklą: prižiūrėtojai turi nustatyti minimalius standartus dėl veiklos pradėjimo; riziką ribojantys reikalavimai, atspindintys prisiimtą riziką; veikla turi atitikti vidinės organizacijos ir veiklos standartus, užtikrinti klientų interesų apsaugą, tinkamą rizikos valdymą; procedūros ištikus galimiams rinkos sukrėtimams;

Reikalavimus kolektyvinio investavimo schemoms ir kt.

Principai, arba reikalavimai, turi būti teisiškai įtvirtinti ir praktiškai įgyvendinti, tuomet tikimasi pasiekti efektyvią vertybinių popierių rinkos veiklą bei jos priežiūrą. Yra priimta jų įgyvendinimo įvertinimo metodologija (angl. Methodology for Assessing Implementation of the IOSCO Objectives and Principles of Securities Regulation), detalizuojantys teisės aktai. Metodologijoje kiekvienas principas išaiškinamas ir detalizuojamas, nurodomi dalinio ir pilno įgyvendinimo kriterijai (IOSCO, 2003).

Pasak Diplock (2008), aukščiau aptarti principai yra visų vertybinių popierių rinkų etalonas, o tarpusavio supratimo Memorandumas dėl konsultacijų, bendradarbiavimo ir informacijos mainų (angl. Multilateral Memorandum of Understanding Concerning Consultation and Cooperation and Exchange of Information) – tai tarptautinio bendradarbiavimo stiprinimo priemonė, skatinanti prižiūrėtojus

dalintis informacija. Memorandumas apima svarbiausius savitarpio pagalbos teikimo ir informacijos mainų, įtraukiant konfidencialumo reikalavimus, aspektus (CESR, 2002).

Teisinis vertybinių popierių rinkos veiklos ir jos priežiūros reglamentavimas bei detalūs efektyvios priežiūros reikalavimai – tai priežiūros veiklos pagrindas. Pažymėtina, jog juose akcentuojama tarptautinio ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo reikšmė. Todėl manoma, jog išsamiai apibrėžus reikalavimus, užtikrinus patikimą teisinio reguliavimo bazę bei sustiprinus priežiūros institucijų bendradarbiavimą priežiūrą galima patobulinti.

Tarptautinis bendradarbiavimas vertybinių popierių priežiūros srityje

Vykstant rinkų integracijai, plečiantis rinkai bei siūlomų finansinių produktų įvairovei, būtinas atskirų valstybių veiksmų vertybinių popierių rinkos priežiūros srityje reguliavimas, priežiūros tarnybų veiksmų derinimas bei bendradarbiavimas. Todėl kalbant apie šio sektoriaus priežiūrą pasaulio mastu, vis didesnę reikšmę įgyja regioninės bei tarptautinės priežiūros institucijų organizacijos bei komitetai, tai Europos vertybinių popierių rinkų reguliavimo institucijų komitetas, Tarptautinė vertybinių popierių komisijų organizacija bei kitos.

Europos vertybinių popierių rinkų priežiūros institucijų komitetas (angl. Committee of European Securities Regulators (CESR)). Šis komitetas yra nepriklausoma Europos Sąjungos institucija. Svarbiausi komiteto tikslai yra patobulinti Europos vertybinių popierių rinkas prižiūrinčių institucijų veiksmų derinimą, bendradarbiavimą; pagalba ir konsultacijų teikimas EK, ypatingai ruošiant ir įgyvendinant vertybinių popierių rinkos priežiūros priemones; užtikrinti nuoseklų ir nuolatinį Bendruomenės teisės aktų, susijusių su priežiūra, įgyvendinimą ir vykdymą (CESR, 2008). 2008 metais šis komitetas didžiausią dėmesį skyrė finansų krizei ir finansinių priemonių rinkos priežiūros konvergencijai (VPK, 2008).

Pagrindinis minėtos komisijos vaidmuo apima šias užduotis:

1. Teikti patarimus ir konsultacijas EK vertybinių popierių rinkos politikos klausimais – tiek Komisijos prašymu, tiek savo iniciatyva.
2. Pagalba EK ruošiant naujas direktyvas bei įgyvendinimo priemones.
3. Spartinti nuoseklus ir laiku atliekamo kasdienio teisės aktų įgyvendinimo procesus.
4. Stiprinti Sąjungos valstybių vertybinių popierių rinkos priežiūros institucijų bendradarbiavimą, naudojant priežiūros institucijų kolegijas savanorišką priežiūros funkcijų delegavimą ir pan.
5. Stiprinti bendradarbiavimą su kitais trečiojo lygio komitetais pagal Lamfalussy struktūrą (žr. 1.2 poskyrį).

6. Stiprinti dialogą ir bendradarbiavimą su Europos Sąjungai nepriklausančių valstybių priežiūros tarnybomis, skatinant informacijos mainus, naudingos praktikos aptarimą, priežiūros konvergencijos procesus, bendrą priežiūros režimų pripažinimą.
7. Stebėti ir vertinti finansų rinkų evoliuciją, pasaulines vertybinių popierių rinkos priežiūros tendencijas bei jų įtaką Europos finansinių paslaugų rinkai ir stabilumui; pateikti apibendrintas ataskaitas atitinkamoms Sąjungos institucijoms (CESR, 2008).

Komitetas taip pat atlieka reikšmingą vaidmenį įgyvendinant Lamfalussy procesą, ypačingai antro bei trečio lygio priemonės, t.y. vykdo techninius reikalavimus ir sudaro sąlygas numatytiems vertybinių popierių tikslams teisės aktų leidybos srityje pasiekti bei dirba siekiant užtikrinti priežiūros institucijų suderintą priemonių įgyvendinimą (VPK, 2008). Itin pabrėžiamas aiškus ir aktyvus CESR vaidmuo užtikrinant vieningą ir nuoseklų Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimą (III lygis pagal Lamfalussy). Komitetas leidžia ir nustato administracinius nurodymus, interpretavimo rekomendacijas, aiškinamąsias gaires, bendrus standartus; siekdamas patobulinti įgyvendinimo procesą ir padaryti jį nuoseklesnį, įvairiais aspektais pateikia priežiūros praktikos palyginimus (CESR, 2008).

Tarptautinė vertybinių popierių komisijų organizacija (angl. International Organization of Securities Commissions (IOSCO)). Tai tarptautinė organizacija, vienijanti vertybinių popierių rinkų priežiūros institucijas pasauliniu mastu.

Komisijos valstybių narių pagrindinės funkcijos yra:

1. Bendradarbiauti siekiant užtikrinti aukštus priežiūros standartus, teisingą, efektyvią bei patikimą vertybinių popierių rinką.
2. Dalintis informacija bei praktine patirtimi siekiant skatinti vietinių rinkų vystimąsi.
3. Suvienyti pastangas siekiant sukurti tarptautinių vertybinių popierių operacijų bei sandorių standartus ir efektyvią priežiūros sistemą.
4. Teikti savitarpio pagalbą diegiant standartus rinkų vientisumui užtikrinti bei kovoti su pažeidimais (IOSCO, 2008).

Ši organizacija patvirtino pagrindinius vertybinių popierių rinkos efektyvios priežiūros standartus, jų įgyvendinimo metodologiją ir imasi kitų priemonių priežiūrai stiprinti tarptautiniu mastu.

Akivaizdu, jog stiprėjant bendradarbiavimo, veiksmų koordinavimo ir informacijos mainų tarp priežiūros institucijų poreikiui šias institucijas vienijančių organizacijų ir komitetų vaidmuo darosi lemiamas. Vertybinių popierių rinkos priežiūros srityje šį vaidmenį geriausiai atlieka CESR (Europos Sąjungos lygmeniu) ir IOSCO (tarptautiniu lygmeniu).

Vertybinių popierių rinkos priežiūros įvertinimas

Iš esmės visa reikiama reguliavimo bazė sudaryta: priimtos vertybinių popierių rinkos veiklą ir jos priežiūrą reglamentuojančios direktyvos, sudarytas Europos ir tarptautinis priežiūros institucijų organizacijų ir komitetų tinklas, skatinantis bendrus priežiūros principus ir bendradarbiavimą, priimti tarptautiniai priežiūros principai bei juos detalizuojantys teisės aktai. Tačiau priežiūros tobulinimo procesai vyksta lėtai. Pastarųjų metų neramumai finansų rinkose išryškino priežiūros nepakankamumą ir efektyvumo stoką.

Pripažįstama, jog vertybinių popierių rinkos priežiūra turi daug trūkumų. Šis klausimas iškeltas neseniai vykusioje konferencijoje esminiais vertybinių popierių rinkos priežiūros klausimais.

2009 metų vasario 23 d. Paryžiuje vyko Europos vertybinių popierių rinkos priežiūros institucijų komiteto organizuota konferencija „Rengiantis ateičiai: kas laukia vertybinių popierių reguliavimo srityje?“. Konferencijos tikslas – aptarti situaciją vertybinių popierių rinkose ir nutarti, kokių priemonių reikia imtis tokiu sudėtingu finansų rinkoms laikotarpiu vertybinių popierių rinkų reguliavimo srityje šių rinkų priežiūros tarnyboms, suvienodinti reguliuotojų praktiką jų praktiką Europos Sąjungos mastu. Savo nuomones bei siūlymus išsakė Europos vertybinių popierių rinkos priežiūros institucijų komiteto nariai, Europos centrinio banko pirmininkas bei kiti pranešėjai (CESR, 2009).

Apibendrinant konferencijos dalyvių pranešimus galima daryti tokias išvadas apie Europos vertybinių popierių rinkos priežiūrą:

1. Rinka kenčia dėl bendradarbiavimo priežiūros srityje trūkumo, nes kiekviena šalis rūpinasi savo interesais, nepaisydama bendros rinkos problemų bei poreikių. Ateityje numatoma nacionalines sienas peržengianti priežiūra, nauja bendradarbiavimo schema.
2. Kita problema yra žymūs skirtumai priežiūros srityje tarp valstybių narių, iš dalies tai sąlygoja direktyvų leidžiami pasirinkimai bei išimties. Tiesa, teisės aktų bei direktyvų perkėlimo į nacionalinę teisę, interpretavimo bei įgyvendinimo skirtumai yra stebimi ir tiriami, tačiau tik tuo atveju, jei direktyvos nuostatos yra pažeidžiamos keletą kartų. Komisija turi teisę imtis veiksmų prieš pažeidėją sutarties pagrindu; priešingu atveju privaloma apsiriboti siūlymais įgyvendinti tam tikrus teisės aktų nurodymus bei jų pagrindimus. Taigi problema slypi tame, jog Europos vertybinių popierių rinkos priežiūros institucijų komitetas nėra teisiškai įpareigojantys valstybių nacionalines priežiūros tarnybas ar rinkos dalyvius.
3. Dar vienas reikšmingas skirtumas, kuris vertinamas kaip neigiamas aspektas – skirtingos valstybių narių galimybės taikyti administracines, pinigines bei baudžiamąsias sankcijas pažeidėjams, žymūs šių sankcijų masto bei dydžio skirtumai.

4. Kalbant apie priežiūros veiksmų derinimą svarbus ne vien nacionalinių priežiūros institucijų derinimas. Svarbu yra užtikrinti priežiūros taisyklių reikalavimų ir rezultatų atitikimą, reikalingas suderintas teisės aktų priėmimo ir įgyvendinimo procesas, taip pat vienodą teisės aktų interpretavimą.
5. Vykstant sparčiai rinkų globalizacijai pabrėžiama būtinybė atsižvelgti į vertybinių popierių rinkos ir jos priežiūros pokyčius tarptautiniu mastu, neapsiribojant Europos Sąjungos valstybėmis. Taip pat pabrėžiama veiksmų koordinavimo būtinybė, siūloma veiksmus derinti nacionaliniu, Europos bei pasaulio lygmeniu.
6. Apibendrinant, būtinas veiksmingas priežiūros mechanizmas visose valstybėse narėse, aiškios priežiūros bei tyrimų procedūros, valstybių narių priežiūros institucijų, vertybinių popierių rinkų reguliuotojų, kitų priežiūros bei teisminių institucijų bendradarbiavimas (Wymeersch, 2009).

Pastaruoju metu iškeltas konsoliduotos vertybinių popierių rinkos priežiūros klausimas. Sprendžiant klausimą, ar konsoliduota priežiūra turėtų prasmę vertybinių popierių srityje, turėtų būti pabrėžtas skirtumas tarp organizacinių reikalavimų rinkos dalyviams ir pačių rinkų priežiūros. Kur pastarieji yra susiję, būti tikslinga pavesti daugiau užduočių už grupės priežiūrą atsakingai institucijai. BdB (2006) pranešime „Europos finansų rinkų priežiūros integracija“ teigiama, jog atsakomybę už finansų rinkų priežiūrą perkelti būtų naudinga tik tuo atveju, jei jos būtų pavestos Europos Sąjungos finansinių paslaugų institucijai, įgaliotai prižiūrėti visą Europos finansų sektorių.

Autorės vertinimu vertybinių popierių rinkos priežiūra turi pakankamą teisinį pagrindą, nacionalinių ir tarptautinių priežiūros institucijų organizacijų tinklą, tačiau nepaisant to ji, lyginant su bankų ir draudimo veiklos priežiūra, yra silpniausia ir turi daugiausia trūkumų.

Anot Howells ir Bain (2007), tai galima bandyti aiškinti skirtingais vertybinių popierių vystimosi ir plėtros tempais įvairiose šalyse. Tačiau ši tendencija taip pat būdinga ir kitiems finansų sektoriams.

Didžiausia problema autorės vertinimu yra priežiūros tarptautiniu mastu ignoravimas, kuomet kiekviena valstybė priežiūrą atlieka individualiai, neatsižvelgdama į tarptautinį kontekstą ir ignoruodama Europos Sąjungos institucijų bei Tarptautinės vertybinių popierių priežiūros institucijų organizacijos priimamus dokumentus.

3.2. Lietuvos finansų rinkų priežiūra

Lietuvos finansų rinkas prižiūri trys finansų institucijos: Lietuvos bankas, Draudimo priežiūros komisija ir Vertybinių popierių komisija.

Svarbu yra sukurti tokią finansų sektoriaus priežiūros sistemą, kuri atitiktų Europos Sąjungos reikalavimus finansų institucijų priežiūrai bei sudarytų sąlygas efektyvesnei finansų institucijų priežiūrai ir viso finansų sektoriaus stabilumui ir patikimumui.

3.2.1. Kredito įstaigų sektoriaus priežiūra Lietuvoje

Lietuvoje, kaip ir kitose postkomunistinėse šalyse, bankų sistema dar tik kuriama. Kuriant bankų sistemą, jos priežiūros ir kontrolės mechanizmą, kuris padės išvengti bankininkystės nestabilumo, negalima ignoruoti užsienio šalių patirties. Taip pat svarbu prižiūrėti, jog kredito įstaigos laikytųsi Bazelio bankų priežiūros komiteto rekomendacijų bei Tarptautinių finansinės atskaitomybės standartų.

Kredito įstaigų priežiūrą vykdo Lietuvos bankas. Lietuvos banko interneto svetainėje nurodytas kredito įstaigų priežiūros tikslas – „stebėti ar kredito įstaigos vykdo įstatymų ir Lietuvos banko teisės aktų nustatytus, bei Tarptautinių apskaitos standartų ir Bazelio komiteto sprendimų rekomenduojamus saugios ir patikimos bankininkystės standartus“ (Lietuvos bankas (LB), 2009). Lietuvoje veikia dviejų tipų kredito įstaigos – komerciniai bankai ir kredito unijos. Kredito įstaigų priežiūrą Lietuvoje vykdo Lietuvos banko Kredito įstaigų priežiūros departamentas. Šį departamentą sudaro penki skyriai: Licencijavimo, Finansinės veiklos vertinimo, Kredito įstaigų inspektavimo, Bankrutuojančių kredito įstaigų ir Metodikos ir informacijos skyrius (Vaškelaitis, 2003).

Kredito įstaigų priežiūrą Lietuvoje reglamentuoja keli įstatymai, apimantys bankų ir kredito unijų veiklą bei jos priežiūrą: Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas, Lietuvos Respublikos Lietuvos banko įstatymas, Lietuvos Respublikos bankų įstatymas, Lietuvos Respublikos centrinės kredito unijos įstatymas ir Lietuvos Respublikos kredito unijų įstatymas. Lietuvos Respublikos bankų įstatymo (2004) 2 str. apibrėžta komercinio banko sąvoka – tai „Lietuvos Respublikoje įsteigta kredito įstaiga, kuri turi licenciją verstis ir verčiasi indėlių ar kitų grąžintinų lėšų priėmimu iš neprofesionalių rinkos dalyvių ir jų skolinimu ir prisiima su tuo susijusią riziką bei atsakomybę“. Bankų sektorius yra svarbiausias sektorius finansų sistemai, jos stabilumui. Bankų sistemos turtas sudaro daugiau nei

keturis penktadalius Lietuvos finansų sistemos turto. Lietuvos bankas atlieka nuolatinę kredito įstaigų priežiūrą, bendradarbiauja su kitais centriniais bankais ir finansų rinkas prižiūrinčiomis institucijomis.

Kredito įstaigų priežiūros institucijos (Lietuvos banko) esminės funkcijos:

1. Bankams nustatyti privalomus ir minimalius kapitalo pakankamumo reikalavimus.
2. Įsitikinti, ar bankuose ir jų grupėse vyksta tinkami rizikos valdymo procesai, kai identifikuojamos, vertinamos, tikrinamos ir kontroliuojamos arba sumažinamos visos svarbios rizikos rūšys ir atsižvelgus į jas įvertinamas kapitalo pakankamumas.
3. Įsitikinti, ar bankai atlieka kredito rizikos valdymo procedūras, apimančias institucijos rizikos lygį, ir ar laikosi apdairios politikos.
4. Privalo nustatyti reikalavimus, kurie verstų bankus sukurti tokias sprendimų priėmimo procedūras, kurios sukurtų prielaidas apriboti su banku susijusių asmenų įtaką priimant sprendimus, išvengti privilegijų taikymo tokiems asmenims ir ribotų skolinimą su banku susijusiems asmenims.
5. Įsitikinti, ar bankų vidaus kontrolės sistema atitinka veiklos pobūdį ir mastą.
6. Priežiūros institucija turi turėti įstatymuose įteisintų poveikio priemonių, leidžiančių priežiūros institucijai laiku imtis veiksmų, kai kyla grėsmė saugiai ir patikimai banko veiklai. Išimtiniais atvejais turėtų būti įteisinta galimybė atšaukti banko licenciją arba rekomenduoti tai padaryti.
7. Gebėjimas konsoliduotai prižiūrėti bankų grupę, tinkamai kontroliuojant ir taikant reikiamus riziką ribojančius normatyvus visai bankų veiklai (LB, 2007).

Lietuvoje kredito įstaigų veiklos priežiūros taisyklėse numatoma: licencijavimo tvarka; veiklos riziką ribojantys normatyvai ir reikalavimai: kapitalo pakankamumas, likvidumas, maksimali atviroji pozicija užsienio valiuta ir tauriaisiais metalais; maksimali paskolos suma vienam skolininkui; nuolatinės bankų priežiūros metodai; informacijos atskleidimo reikalavimai; poveikio priemonės už nustatytų reikalavimų pažeidimus ir kt.

Bankų steigimo ir licencijavimo tvarką reglamentuoja Bankų įstatymas ir LB patvirtintos Banko licencijų išdavimo taisyklės. Apribojimų užsienio bankams steigti šalyje padalinius nėra. Reikalaujama, jog būtų aiškiai ir konkrečiai apibrėžta įstaigoms, licencijuojamoms ir prižiūrimoms kaip bankai, leistina veikla. Licencijas suteikianti institucija nustato reikalavimus licencijai gauti. Lietuvos banko valdybos patvirtintuose pagrindiniuose efektyvios bankų priežiūros principuose (2007) nurodyta, jog reikalavimai turėtų apimti banko nuosavybės struktūrą, banko ir jo grupės valdymą,

vadovų ir valdymo tinkamumą, veiklos ir strateginį planą, vidaus kontrolę ir rizikos valdymą, numatomą finansinę būklę, įskaitant kapitalo bazę ir kt. Jeigu banko savininkas arba patronuojanti organizacija yra užsienio bankas, jis turi iš anksto pasirūpinti priežiūrą toje užsienio valstybėje vykdančios institucijos pritarimu.

Bankų **veiklos riziką ribojantys normatyvai** ir konkretūs jų lygiai:

Kapitalo pakankamumo normatyvas – banko skaičiuotino kapitalo ir turto (aktyvų) bei nebalansinių įsipareigojimų, įvertintų pagal riziką santykis. Šis dydis turi būti ne mažesnis nei 8 procentai.

Likvidumo normatyvas – banko likvidaus turto santykis su einamaisiais įsipareigojimais. Minimalus dydis – 30 procentų.

Maksimalios atviros pozicijos užsienio valiuta ir tauriaisiais metalais normatyvas. Leistinas bendrosios (išskyrus eurus) atviros pozicijos dydis – ne daugiau nei 25 procentai banko kapitalo, vienos valiutos (išskyrus eurus) ar tauriųjų metalų atvirosios pozicijos dydis – ne daugiau nei 15 procentų banko kapitalo.

Maksimalios paskolos vienam skolininkui normatyvas. Šis dydis neturi viršyti 25 procentų banko kapitalo. Paskolų suma, suteikta jį patronuojančiai įmonei, kitoms šios patronuojančios įmonės dukterinėms įmonėms arba savo dukterinėms įmonėms, kiekvienam skolininkui negali viršyti 75 procentų banko kapitalo, jeigu Lietuvos bankas vykdo konsoliduotą visos finansinės grupės priežiūrą. Jeigu nevykdo – paskolos suma, banko suteikta jį patronuojančiai įmonei, kitoms šios patronuojančios įmonės dukterinėms įmonėms arba savo dukterinėms įmonėms, kiekvienam skolininkui negali viršyti 20 procentų banko kapitalo.

Didelių paskolų normatyvas. Banko suteiktų didelių paskolų bendroji suma neturi viršyti 800 procentų banko kapitalo.

Kiti priežiūros institucijos teisės aktais numatyti normatyvai (LB, 2009).

Esminės nuostatos dėl normatyvų nustatymo nurodomos Lietuvos Respublikos bankų įstatyme (2004):

- Normatyvų dydžiai ir skaičiavimo metodika nustatoma priežiūros institucijos teisės aktais.
- Priežiūros institucija gali nustatyti bankui individualius dydžius.

- Specializuotiems bankams priežiūros institucija gali netaikyti dalies ar visų išvardintų normatyvų dydžių, arba nustatyti kitokius normatyvus ir jų dydžius nei komerciniams bankams.
- Lietuva laikosi Bazelio bankų priežiūros komiteto rekomendacijų ir Europos Sąjungos direktyvų nuostatų; Lietuvos bankas gali nustatyti tik šioms dokumentas neprieštaraujančius kitus normatyvus.

Kapitalo pakankamumas

Bankams kapitalas reikalingas apsaugoti indėlininkų ir kreditorių interesams, išlaikyti fiksuotus aktyvus, užtikrinti stabilumą ir visuomenės pasitikėjimą. Kapitalo pakankamumas yra vienas svarbiausių rodiklių vertinant kredito institucijų veiklą. Lietuva nepriklauso Bazelio bankų priežiūros komitetui, tačiau laikosi šio komiteto rekomendacijų dėl kapitalo pakankamumo. Šalyje nustatytas 8 procentų kapitalo pakankamumo rodiklis. Visi komerciniai bankai šalyje įvykdo numatytą kapitalo pakankamumo reikalavimą. Per 2008 metus šis rodiklis Lietuvos bankų sistemoje padidėjo ir 2009 metų pradžioje siekė beveik 13 procentų. Kapitalo pakankamumo rodiklio padidėjimą įtakojo didesnis bankų kapitalas ir mažesnis kapitalo poreikis rinkos rizikai padengti (LB, 2009).

Prastėjant situacijai finansų rinkose blogėjo *kredito unijų* paskolų kokybė. Padidėjo specialieji atidėjiniai, šioms atidėjiniams patirtos išlaidos sąlygojo sumažėjusį pelną. Pažymėtina, jog kredito unijoms yra nustatytas didesnis nei bankams kapitalo pakankamumo normatyvas – ne mažiau nei 13 procentų. Kredito unijos šį reikalavimą įvykdė. Dar vienas skirtumas nuo bankų – du likvidumo rodikliai, t.y. likvidaus turto ir einamųjų įsipareigojimų santykis bei perskaičiuoto likvidaus turto ir kapitalo sumos bei perskaičiuotų einamųjų įsipareigojimų santykis. Abiejų likvidumo rodiklių reikalavimus kredito unijų sistema atitinka, viršija nustatytą minimumą. Didžiausios atvirosios pozicijos užsienio valiuta normatyvas taip pat įvykdytas (LB, 2009). Lietuvos centrinės kredito unijos paskolų portfelis auga sparčiai ir jo kokybė gera. Nors paskolų dalis turto struktūroje padidėjo, kapitalo pakankamumo ir likvidumo rodikliai išliko geri. Padeda su likvidumo problemomis susidūrusioms kredito unijoms, teikdama paskolas iš specialaus rezervo (likvidumo palaikymo). 2008 metais nepažeidė nei vieno Lietuvos banko nustatyto riziką ribojančio normatyvo (LB, 2009).

Kredito įstaigų priežiūros metodai:

Dokumentinė priežiūra. Kredito įstaigos Lietuvos banko Kredito įstaigų priežiūros departamentui privalo periodiškai pateikti ataskaitas apie riziką ribojančių normatyvų bei kitų reikalavimų vykdymą. Komerciniai bankai ir kredito unijos turi pateikti tokias ataskaitas: balanso, pelno (nuostolių), kapitalo pakankamumo; specialiųjų atidėjimų abejotiniems aktyvams poreikio ir kitas ataskaitas.

Inspektavimas. Bankų inspektavimas atliekamas pagal iš anksto sudarytą planą. Inspektavimo dažnumas priklauso nuo konkrečių kredito įstaigų finansinės situacijos bei rizikos valdymo kokybės, banko dydžio, veiklos sudėtingumo ir pan.; gerai valdomi bankai, kurių finansinė situacija, kapitalo bazė bei kiti indikatoriai yra geri, inspektuojami rečiau. Kredito įstaigų inspektavimo tvarka reglamentuota Lietuvos banko valdybos kredito įstaigų inspektavimo nuostatuose (2000). Nuostatuose detalizuojama inspektavimo organizavimo tvarka, inspektavimo sąlygų užtikrinimas, reikalavimai ir nurodymai dėl ataskaitos rengimo bei svarstymo, taip pat inspektavimo rezultatų įvertinimo. Atliekant bankų ir kredito unijų inspektavimą tikrinama, ar Lietuvos bankui pateiktos bankų ir kredito unijų finansinės ataskaitos parengtos teisingai, įvertinama šių institucijų veikla ir finansinė situacija, rizikos valdymo bei kitų sričių veiklos efektyvumas (LB, 2000). Inspektavimo privalumas – galimybė susidaryti realų vaizdą apie institucijos paskolų portfelį. Atliekant inspekcinę apžiūrą tikrinama paskolų išdavimo politika bei procedūros, sistema, rizikos laipsnis, finansinių ataskaitų duomenų teisingumas.

Dar vienas aspektas yra *vidinė bankų priežiūra*. Priežiūros institucijos pareiga – tikrinti, ar vidaus kontrolės sistema veikia pakankamai gerai. Vidaus kontrolė reglamentuojama Lietuvos banko valdybos nutarimu „Dėl bendrųjų banko vidaus kontrolės organizavimo nuostatų“ (2001). Šia kontrole siekiama užtikrinti vidaus taisyklių laikymąsi, visų rizikos rūšių, su kuriomis susiduria kredito institucija, rizikos vertinimą, turto apsaugą, išvengti klaidų, bankinių operacijų ir dokumentų teisingumą, tinkamą apskaitos politiką ir pan. Ji apima šiuos reikalavimus: visos operacijos turi būti fiksuojamos apskaitos dokumentuose, įtraukiamos į apskaitos registrus; apskaitos dokumentus turi pasirašyti įgalioti asmenys, o apskaitos dokumentai perkelti į finansines ataskaitas; turto inventorizacija; netikėti patikrinimai; darbuotojų mokymas bei priežiūra; kompiuterių programų naudojimo kontrolė bei kt. Vidaus kontrolė turi būti atliekama nuolat, tačiau ji gali būti išankstinė, momentinė bei paskesnioji. *Išankstinė kontrolė* savo pobūdžiu yra prevencinė, t.y. ja siekiama užkirsti kelią apgaulingiems duomenims, klaidoms, piktnaudžiavimui. *Momentinės kontrolės* esmė yra netikėtas patikrinimas, gali būti tikrinamos atskiros operacijos, turtas ir pan. *Paskesnioji kontrolė* yra pagalbinė priemonė, jei išankstinė bei momentinė kontrolė buvo neveiksmingos ir pažeidimai jau įvyko, t.y. taisomi pažeidimai, neteisingi apskaitos duomenys ir pan. (LB, 2001).

Lietuvoje veikiančių **užsienio bankų filialų priežiūrą** atlieka šiuos filialus įsteigusią bankų valstybėje esančios priežiūros institucijos. Tačiau atitinkamas vaidmuo tenka ir Lietuvos bankui – jis stebi ir analizuoja filialų finansinius rodiklius bei visą finansinę situaciją, jų įtaką Lietuvos finansų sektoriui, atlieka šių filialų patikrinimus. Apie aptiktus pažeidimus Lietuvos bankas informuoja filialą įsteigusią banką ir tos šalies priežiūros instituciją (LB, 2009). Konsoliduota priežiūra – tai visos grupės, kuriai priklauso patronuojantis bankas ir kredito įstaigos ar įmonės, kurias bankas kontroliuoja,

priežiūra, siekiant nustatyti ir įvertinti banko ir tų kredito įstaigų ar įmonių tarpusavio įtaką bei su tuo susijusią riziką. Konsoliduotos priežiūros tikslas nėra atskirų grupės narių priežiūra, ji skirta patronuojančio banko, kaip jungiančio grupę vieneto, priežiūrai bei riziką ribojančių normatyvų vykdymo kontrolei, siekiant patikimos bankų veiklos ir finansinio stabilumo. Patronuojantis bankas – bankas, turintis Lietuvos banko išduotą veiklos licenciją, kontroliuojantis kitas kredito įstaigas, finansų ir kitas įmones (LB, 2003).

Tam, kad priežiūra būtų efektyvi, priežiūros institucija turi turėti įstatymu numatytus įgaliojimus taikyti **poveikio priemones bei sankcijas**. Lietuvos Respublikos bankų įstatymas (2004) nustato, kokio poveikio priemonės gali būti panaudotos bankams už pateiktą neteisingą arba nepateiktą priežiūrai atlikti reikalingą informaciją bei dokumentus, normatyvų, teisės aktų pažeidimus ir pan.:

- Įspėjimas nurodant trūkumų ir pažeidimų pašalinimo terminus;
- Administracinės nuobaudos banko vadovams;
- Atribotas disponavimas Lietuvos banke esančiomis sąskaitomis;
- Banko filialo ar skyriaus veiklos sustabdymas arba panaikinimas;
- Banko valdybos narių nušalinimas, tarybos narių įgaliojimų sustabdymas arba nutraukimas;
- Laikinais uždrausti teikti tam tikras finansines paslaugas, sustabdyti ar panaikinti licencijos galiojimą ir kt.

Lietuvos bankas parenka poveikio priemonę atsižvelgdamas į pažeidimo, kurio pagrindu taikoma poveikio priemonė, turinį, apimtį, kartotinumą, šio pažeidimo ir taikomos poveikio priemonės įtaką indėlininkų ir kitų kreditorių interesams, pasekmes banko ir bankų sistemos saugumui, stabilumui ir patikimumui. Lietuvos bankas už Kredito unijos įstatymo ir kitų LR įstatymų bei teisės aktų, reglamentuojančių kredito unijų veiklą, pažeidimus, turi teisę taikyti kredito unijai ir jos vadovams atitinkamas sankcijas. Sprendimą priima Lietuvos bankas, atsižvelgdamas į pažeidimo pobūdį ir mastą, galimas pasekmes kredito unijai, jos patikimumui bei stabilumui.

Lietuvos banko interneto svetainėje pateikiamos ketvirtinės ir metinės ataskaitos, kurios apima kredito įstaigų priežiūrą. Remiantis minėtomis ataskaitomis galima apibendrintai aptarti **pagrindines kredito įstaigų priežiūros kryptis**:

1. *Kredito įstaigų licencijavimas, veiklos analizė, inspektavimas*. Lietuvos bankas vykdo nuolatinį finansinės būklės ir veiklos vertinimą, analizuoja veiklos finansinius rodiklius bei tendencijas, kontroliuoja, kaip vykdomi riziką ribojantys normatyvai. Yra vykdomi kredito įstaigų

patikrinimai (tarp jų ir kasmetiniai kapitalo pakankamumo vertinimo proceso tikrinimai), bendrieji bei tiksliniai inspektavimai, susitikimai su bankų vadovybe, kurių metu aptariamos bankų veiklos problemos, perspektyvos, svarbiausi klausimai, prireikus – intensyvioji priežiūra.

2. *Naujųjų kapitalo pakankamumo nuostatų įgyvendinimas.* 2006 metų birželį Europos Parlamentas ir Taryba patvirtino dvi esmines direktyvas: dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir vykdymo ir dėl investicinių įmonių ir kredito įstaigų kapitalo pakankamumo. Minėtos nuostatos Lietuvoje pradėtos taikyti 2008 metais. Remdamiesi jomis bankai apskaičiavo reguliuojamo kapitalo poreikį, įvertino vidaus kapitalo pakankamumą, iš naujo įvertino patiriamą riziką ir apskaičiavo šiai rizikai padengti reikalingą vidaus kapitalo poreikį. Lietuvos banko užduotis yra įvertinti kiekvieno banko individualiai rizikos valdymą, kapitalo jai padengti pakankamumą. Lietuvos bankas raštu išreiškė siūlymą 2008 metais bankų uždirbtą pelną palikti bankuose kapitalo bazei stiprinti.
3. *Testavimas nepalankiausiomis sąlygomis.* Šio metodo esmė: testavimo metu nustatomos rizikingiausios veiklos sritys, remiantis gautais rezultatais, kuriuos Lietuvos bankas aptaria su kiekvienu banku individualiai, yra įvertinamos bankų pasirinktos veiklos rizikos mažinimo programos. Lietuvos bankas finansinio stabilumo apžvalgoje (2009) pateikia likvidumo ir kredito rizikos testavimo nepalankiausiomis sąlygomis rezultatus (žr. 1 priedą): „bankų sistema turi pakankamas likvidaus turto atsargas neigiamiems likvidumo šokams absorbuoti“ (p. 34); “bankų sistema turi pakankamas kapitalo atsargas tikėtiniems paskolų portfelio nuostoliams dengti” (p. 37).
4. Atsižvelgiant į nestabilią situaciją finansų rinkose Lietuvos bankas pradėjo taikyti *papildomas priemones*: nuolat renkama informacija apie bankų aktyvų bei išipareigojimų pokyčius, aptikus žymesnių pasikeitimų bankai turi nurodyti priežastis ir priemones, kurios būtų taikomos atsiradus likvidumo problemoms; nuolatiniai susitikimai su bankų vadovais aptariant galimas problemas bei jų sprendimo būdus.
5. *Kredito įstaigų vidaus kontrolės ir rizikos valdymo stiprinimas.* Ypatingas dėmesys – kredito ir likvidumo rizikų valdymui. Lietuvos bankas raštu pasiūlė bankams taikyti konservatyvesnę kredito rizikos valdymą, taip pat priėmė papildomus teisės aktus, kuriais įpareigojo bankus peržiūrėti ir griežčiau įvertinti naudojamus rizikos valdymo procesus.
6. Priimtas Kredito unijų įstatymo pakeitimo įstatymas, kuriuo reglamentuoti svarbūs *kredito unijų veiklos aspektai*: sugriežtinti likvidumo bei kapitalo pakankamumo reikalavimai, reglamentuotos naujos riziką ribojančių normatyvų skaičiavimo taisyklės, paskolų vertinimo

reikalavimai, patobulinti didelių paskolų skaičiavimo reikalavimai, pakoreguoti didžiausios paskolos vienam skolininkui normatyvai, su kredito unijų steigimu, licencijavimu susiję ir kiti svarbūs klausimai. Dėl sudėtingos situacijos nekilnojamo turto rinkoje sugriežtinti reikalavimai nekilnojamu turto užtikrintoms paskoloms.

7. *Aktyvesnis bendradarbiavimas su užsienio priežiūros institucijomis.* Lietuvos bankas glaudžiai bendradarbiauja su kitų šalių (ypatingai Europos Sąjungos narių) finansų įstaigų priežiūros institucijomis vykdant banko grupės (skirtingose šalyse esančių, tačiau vienai grupei priklausančių kredito įstaigų) priežiūrą. Keičiamasi informacija apie patronuojančių bankų finansinę situaciją, bendradarbiaujama vykdant inspektavimus kredito įstaigose. Ganėtina nauja bendradarbiavimo forma – priežiūros institucijų kolegijos. Jos steigiamos vykdant banko grupės priežiūrą. Į kolegijas susivienija visų suinteresuotų šalių priežiūros institucijų atstovai. Pavyzdys galėtų būti pasirašyta sutartis tarp Lietuvos, Latvijos ir Estijos priežiūros institucijų dėl Kolegijos, kuri turės atlikti Snoro banko grupės priežiūrą, steigimo. Lietuvos bankas taip pat yra projekto, kurio tikslas techninė pagalba užsienio šalių centriniams bankams, narys. Prioritetinės šio projekto šalys – Gruzija, Baltarusija, Ukraina. Šių valstybių centrinių bankų darbuotojai konsultuojami, organizuojami mokymai. 2008 metais Lietuvos banke buvo Baltarusijos banko darbuotojų mokymai, kurių tikslas – šalies bankų sistema, svarbiausiais kredito įstaigų priežiūros aspektais bei normatyvais (konsoliduota, dokumentine priežiūra, Bazelis II programos reikalavimais ir pan.).
8. *Kredito įstaigų apskaitos ir atskaitomybės politikos tobulinimas.* Tikslas – geriau informuoti visuomenę ir palengvinti priežiūros institucijų darbą. Priimti teisės aktai, kuriais patobulintas informacijos apie kredito įstaigų priežiūrą atskleidimo mechanizmas, patikslinti reikalavimai skelbiamai informacijai: plačiau informuoti visuomenę apie rizikos valdymo ir vidaus kontrolės procesus bei rizikos, kuri reikšmingai įtakoja bankų finansinę būklę ir veiklos rezultatus, įvertinimą. Peržiūrėtas bei pakoreguotas finansinių duomenų pateikimo periodiškumas bei finansinės apskaitos ir atskaitomybės pagrindiniai principai. Taip pat Lietuvos banko ir Europos bankų priežiūros komiteto interneto svetainėse pateikta atnaujinta informacija kredito įstaigų priežiūros klausimais, tame tarpe statistiniai 2008 metų duomenys iliustruojantys kredito įstaigų priežiūrą, kredito, rinkos, operacinę rizikas (LB, 2009).

Kredito rizika yra didžiulis iššūkis šalies bankų sistemai vidutiniu laikotarpiu. Bankų paskolų kokybės pokyčius nusako keturi pagrindiniai rodikliai: atitinkamai paskolų, kurių mokėjimai uždelsti ne mažiau nei 60 dienų / paskolų vertės sumažėjimo, arba specialiųjų atidėjinių / nuvertėjusių paskolų ir paskolų portfelio santykis ir nuvertėjusių bei daugiau nei 60 dienų mokėti uždelstų – neveiksnių – paskolų rodiklis. Visi šie rodikliai 2008 metais, lyginant su ankstesniais, suprastėjo. Žymiai išaugo

atidėjiniai vartojimo paskoloms, šiek tiek – būsto paskoloms. Tačiau remiantis testavimo nepalankiausiomis sąlygomis rezultatais bankai turi pakankamai kapitalo padengti tikėtiniems paskolų portfelio nuostoliams. Netikėtiems nuostoliams padengti skirtos kapitalo atsargos taip pat didėja. Vadovaudamiesi kapitalo didinimo planais bankai toliau didina kapitalą. Stipri bankų kapitalo bazė būtina norint tinkamai pasiruošti galimiems kredito rizikos nuostoliams dėl galimai susiklostysiančios itin nepalankios makroekonominės aplinkos. 2009 metų pradžioje pagal apskaičiuotą *rinkos rizikai* padengti kapitalo poreikį bankų kapitalo dalis, tenkanti dengti rinkos riziką, sudarė 2,3 procento. Pažymėtina, jog žymiai padidėjo kapitalo poreikis padengti užsienio valiutos riziką, tačiau aktualiausia yra palūkanų normos rizika. Šiai rizikai padengti reikalingo kapitalo dalis taip pat padidėjo ir sudarė daugiau nei pusę viso rinkos rizikai padengti reikalingo kapitalo (virš 55 procentų). *Operacinė rizika* – tai rizika, atsirandanti dėl žmonių, sistemų, nepavykusių vidaus procesų arba išorinių įvykių. Šią riziką kaip atskirą rinkos rizikos rūšį bankai pradėjo vertinti ir skaičiuoti kapitalo poreikį jai padengti tik 2008 metais ir tai sietina su Bazelis II kapitalo pakankamumo sistema. Kapitalo poreikis operacinei rizikai padengti pagal Lietuvos bankų taikomus apskaičiavimo metodus tiesiogiai priklauso nuo grynųjų palūkanų ir grynųjų ne palūkanų pajamų dydžio. Lietuvos bankas reikalauja, kad operacinės rizikos valdymo sistema būtų nuolat tobulinama. Tai reiškia, kad bankai turi kaupti duomenis apie nuostolius dėl operacinės rizikos, paruoštų testavimo nepalankiausiomis sąlygomis planus ir pan. 2009 metų pradžios duomenimis visi bankai įvykdė nustatytą likvidumo normatyvą – realusis bankų sistemos likvidumo rodiklis siekė 39,1 procento. Likvidus turtas sudarė 18,6 procento bankų turto. *Likvidumo rizika* padidėjo dėl didesnio jautrumo vidaus rinkoje bei prastesnio priėjimo prie tarptautinės rizikos finansavimo šaltinių. Šios rizikos įtaką silpnina faktas, jog daugiausiai bankai skolinasi vidaus rinkoje bei iš patronuojančių bankų. Pastarieji skolindami patronuojamiesiems pagerino bankų likvidumą. Šalies bankų sistemoje yra pakankamas likvidumas. 2008 metais likvidumo rizika padidėjo dėl didėjančio indėlių atsiėmimo, tačiau ši neigiama tendencija slopsta (LB, 2009).

Atsižvelgiant į Bazelio bankų priežiūros komiteto atnaujintus bankų priežiūros principus 2007 metų liepos mėn. priimtas nutarimas „Dėl Bazelio bankų priežiūros komiteto patvirtintų pagrindinių efektyvios bankų priežiūros principų įgyvendinimo“. Dokumento esmė yra tobulinti svarbiausias bei problemines priežiūros sritis. Sudėtinga situacija pasaulio finansų rinkose paskatino sugriežtinti riziką ribojančius normatyvus. Šias nuostatas svarbu taikyti ir Lietuvoje. Visų pirma tai – kapitalo pakankamumo reikalavimai. Turi būti įvertinama bankų prisiimama rizika ir nustatomas kapitalo poreikis galimiems nuostoliams padengti. Taip pat būtina tobulinti rizikos valdymo procesus, įvertinti kapitalo pakankamumą pagal visas svarbias rizikos rūšis. Būtinai griežtesnis banko politikos, procedūrų ir praktikos, teikiant paskolas ir investuojant bei valdant paskolų ir investicijų portfelius, vertinimas. Tinkamas probleminių aktyvų valdymas, atidėjinių ir rezervų pakankamumas, ribotas skolinimas su banku susijusiems asmenims bei tinkama tokių paskolų priežiūra – tai taip pat

probleminės sritys Lietuvoje, kurios reikalauja griežtesnės priežiūros bei tobulinimo. Pabrėžiama, jog svarbi priežiūros institucijos atsakomybė yra stebėti ir vertinti, ar bankai tinkamai valdo šalies bei tarptautinių atsiskaitymų, rinkos, likvidumo, operacinę, palūkanų normų riziką ir atitinkamai prireikus nustatyti tam tikras rizikos ribas, papildomus kapitalo reikalavimus, likvidumo rizikos požiūriu – likvidumo problemų kontrolės planus. Dar vienas esminis bankų priežiūros elementas, ypatingą reikšmę įgaunantis vykstant globalizacijai bei rinkų integracijai, yra konsoliduota priežiūra. Lietuva nepasižymi didele tokio tipo priežiūros patirtimi, tai taip yra tobulintina sritis. Esminiai reikalavimai yra keitimasis informacija bei vienodų reikalavimų taikymas vietiniams ir užsienio valstybių bankams.

Priežiūros institucijai yra keliami vis didesni reikalavimai. Norint užtikrinti bankų priežiūros sistemos efektyvumą reikia, kad priežiūros institucija visapusiškai išmanytų individualių bankų, jų grupių ir visos bankų sistemos operacijas, dėmesį sutelkdama į sistemos saugumą, patikimumą, stabilumą.

3.2.3. Draudimo sektoriaus priežiūra Lietuvoje

Siekiant deramai įvertinti bei esant reikalui patobulinti mokumo vertinimo projektą Mokumas II, yra atliekamos kiekybinio poveikio studijos. Šis tyrimas atliekamas ir Lietuvoje. Remiantis jo rezultatais galima teigti, jog, nepaisant patirties trūkumo (Lietuvos draudimo rinka yra gana jauna), draudimo rinka yra pakankamai finansiškai pajėgi prisitaikyti prie ateities permainų. Didėja rizikos vertinimui, vidaus kontrolei skiriamas dėmesys. Taigi vyksta teigiami kokybiniai pokyčiai Lietuvos draudimo rinkoje. Lietuvos draudimo sektorius, lyginant su kitomis šalimis, yra dar jaunas ir turi didelių plėtros galimybių. Aplinkos sąlygos palankios draudimo rinkos augimui: „socialinis draudimas pereina į privatų sektorių, užsienio kapitalo įmonės įneša gerosios patirties, kelia kokybės reikalavimų, pastebima draudimo įmonių ir bankų integracija” (Lezgovko, Lastauskas, 2008, p. 135).

Lietuvoje draudimo veiklos priežiūra įteisinta 1990 m., priėmus Lietuvos Respublikos Draudimo įstatymą. Draudimo rinkos priežiūros teisinis reglamentavimas kinta ir tobulėja, tačiau organizacinis priežiūros modelis nesikeičia: draudimo veiklos priežiūrą atlieka specializuota priežiūros institucija. Draudimo veiklos priežiūrą reglamentuoja Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas ir Draudimo priežiūros komisijos priimti teisės aktai.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintų „Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisijos nuostatų“ (2004) pirmame str. apibrėžta draudimo priežiūros komisijos sąvoka – tai „biudžetinė įstaiga, atliekanti valstybės funkcijas draudimo, perdraudimo, draudimo ir perdraudimo tarpininkavimo veiklos priežiūros srityje“. Draudimo priežiūros komisijos (DPK) interneto svetainėje

nurodytas šios komisijos tikslas – „užtikrinti draudimo sistemos patikimumą, veiksmingumą, saugumą ir stabilumą, draudėjų, apdraustųjų, naudos gavėjų ir nukentėjusių trečiųjų asmenų interesų ir teisių apsaugą“.

Priežiūros komisija vykdo draudimo įmonių, perdraudimo įmonių, užsienio valstybių draudimo ir perdraudimo įmonių filialų, įsteigtų Lietuvos Respublikoje, bei draudimo brokerių įmonių ir užsienio valstybių nepriklausomų draudimo tarpininkų filialų, įsteigtų Lietuvos Respublikoje, veiklos priežiūrą. Priežiūros komisija taip pat vykdo draudimo įmonių, perdraudimo įmonių ir draudimo tarpininkų, teikiančių paslaugas ar įsteigusių filialus kitose Europos Sąjungos valstybėse narėse, veiklos priežiūrą. Priežiūros komisijos sprendimai, priimami atliekant Priežiūros komisijos funkcijas ir įgyvendinant Priežiūros komisijos teises, įforminami Priežiūros komisijos nutarimais (DPK, 2009).

Priežiūros komisija atlieka šias pagrindines funkcijas:

1. Rengia, tvirtina, keičia ir pripažįsta negaliojančiais draudimo, perdraudimo įmonių, draudimo tarpininkų, užsienio valstybių draudimo, perdraudimo įmonių filialų ir nepriklausomų draudimo tarpininkų filialų veiklą, tarp jų draudimo, perdraudimo įmonių, užsienio valstybių draudimo ir perdraudimo įmonių filialų finansinę atskaitomybę reglamentuojančius teisės aktus;
2. Išduoda ir panaikina veiklos licencijas ir leidimus, kurių išdavimas priskiriamas jos kompetencijai;
3. Stebi, analizuoja, tikrina, kaip draudimo, perdraudimo įmonės, draudimo brokerių įmonės, užsienio valstybių draudimo, perdraudimo įmonių filialai ir nepriklausomų draudimo tarpininkų filialai vykdo veiklą, laikosi teisės aktų;
4. Prireikus taiko atitinkamas poveikio priemones;
5. Organizuoja draudimo brokerių kvalifikacinius egzaminus ir peratestavimą;
6. Nustato draudimo liudijimų registravimo ir apskaitos taisykles;
7. Turi teisę kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškelimo nemokioms draudimo įmonėms;
8. Informuoja visuomenę svarbiais klausimais draudimo rinkoje;
9. Savo kompetencijos ribose atstovauja valstybės interesams Europos Sąjungos institucijose bendradarbiauja su kitomis finansų rinkų priežiūros bei vartotojų teisių gynimo institucijomis ir kt. (DPK, 2009).

Sėkmingam funkcijų atlikimui Komisijai suteikiama teisė priimti Draudimo įstatymą detalizuojančius teisės aktus; gauti visą reikiamą informaciją iš fizinių ir juridinių asmenų; naudotis tam tikros srities specialistų paslaugomis; atlikti prižiūrimų subjektų patikrinimus; pažeidėjams taikyti numatytas poveikio priemones; dalyvauti priežiūros institucijų organizacijose bei komitetuose ir kt.

Patikrinimų tvarką nustato Draudimo priežiūros komisija. Jie atliekami siekiant nustatyti, ar nėra pažeidžiami draudimo veiklą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimai. Atliekant patikrinimą Komisijos atstovai turi teisę įeiti į tikrinamas patalpas, gauti reikiamus paaiškinimus iš tikrinamų asmenų, tikrinti bei laikinai paimti reikiamus dokumentus, gauti iš kredito įstaigų duomenis apie tikrinamo objekto bei su juo susijusias finansines operacijas, pasitelkti ekspertų ar policijos pareigūnų pagalbą. Priežiūros komisija turi teisę taikyti šias poveikio priemones:

1. Įspėjimą ir nurodyti ištaisyti pažeidimus per tam tikrą terminą;
2. Administracines nuobaudas;
3. Reikalauti pateikti finansinės būklės atkūrimo planus; perleisti teises ir pareigas pagal draudimo sutartis; pakeisti stebėtojų tarybos, valdybos narius, administracijos vadovą, vyriausiąjį buhalterį ar aktuarą, taip pat likvidatorius;
4. Turto, dengiančio draudimo techninius atidėjinius, areštą;
5. Laikinais sustabdyti arba panaikinti draudimo brokerio pažymėjimo, taip pat licencijos arba leidimo veiklai galiojimą (LRS, 2009).

Kitų Europos Sąjungos valstybių draudimo ir perdraudimo įmonių bei draudimo tarpininkų, teikiančių paslaugas Lietuvoje, ir Europos Sąjungos valstybių draudimo bei perdraudimo įmonių ar draudimo tarpininkų filialų, įsteigtų Lietuvoje, priežiūrą vykdo tų valstybių priežiūros institucijos. Tačiau tam tikri įgaliojimai minėtų subjektų priežiūros procese yra suteikti ir Draudimo priežiūros komisijai. Ji turi teisę gauti funkcijoms atlikti reikiama informacija, atlikti patikrinimus, dalyvauti kilmės šalies priežiūros tarnybų vykdomuose patikrinimuose, taikyti numatytas poveikio priemones (įspėjimą, administracines nuobaudas, turto areštą, taip pat uždrausti vykdyti veiklą Lietuvos Respublikoje), rekomendacijas bei nurodymus dėl veiklos Lietuvos Respublikoje. Jei kitos Europos Sąjungos valstybės draudimo ar perdraudimo įmonė pažeidžia Lietuvos Respublikos teisės aktus, nepateikia informacijos Priežiūros komisijai, vykdo rizikingą veiklą, DPK pirmiausia įspėja šią draudimo įmonę dėl pažeidimų ir nustato jų pašalinimo terminus. Jei padėtis nėra ištaisoma nustatytais terminais ir tvarka, DPK apie tai praneša atitinkamos valstybės kompetentingai priežiūros institucijai ir nurodo imtis priemonių pažeidimams pašalinti (LRS, 2009).

Vienas iš svarbiausių finansų sektoriaus priežiūros tikslų yra vartotojų interesų apsauga. Todėl itin svarbi Draudimo priežiūros komisijos funkcija yra vartotojų ir draudikų ginčų, kylančių iš ar dėl draudimo sutarties, nagrinėjimas. Ginčai yra nagrinėjami raštu, Komisijai susirašinėjant su draudiku bei vartotoju, siekiant abi šalis tenkinančio sprendimo. Verta panagrinėti teigiamus ir neigiamus minėtų ginčų nagrinėjimo aspektus remiantis Draudimo įstatymo (2009) nuostatomis. Įstatymu numatomas 2 mėnesių kreipimosi į Komisiją terminas: „Vartotojai, prieš tai kreipęsi į draudiką ir gavę

jo galutinį neigiamą sprendimą dėl to paties ginčo dalyko, turi teisę kreiptis į Priežiūros komisiją tik per 2 mėnesius nuo neigiamo sprendimo gavimo. Jei per 2 mėnesius nuo vartotojo kreipimosi draudikas nepateikia jokio sprendimo, vartotojas per 2 mėnesius nuo šio termino pabaigos turi teisę kreiptis į Priežiūros komisiją“ (207 str.) ir 3 mėnesių ginčo nagrinėjimo terminas: „Ginčas turi būti išnagrinėtas per 3 mėnesius nuo vartotojo kreipimosi. Ypatingais atvejais, atsižvelgdama į ginčo sudėtingumą, Priežiūros komisija turi teisę pratęsti šį terminą, bet ne daugiau kaip 3 mėnesius“ (207 str.). Taip pat numatoma, jog Komisijos sprendimas turi tik rekomendacinį pobūdį. Autorės manymu, siekiant efektyvios priežiūros terminai turėtų būti numatomi trumpesni ir ginčai nagrinėjami operatyviau, o Komisijos sprendimai turėtų būti privalomojo pobūdžio. Beje, pažymėtina, jog aptikusi teisės aktų pažeidimų Komisija turi teisę taikyti atitinkamas poveikio priemones. Kiti teigiami aspektai yra nagrinėjimas neatlygintinai, ši nuostata padaro pagalbą prieinamą visiems. „Vartotojo teisė kreiptis į Priežiūros komisiją neatima teisės vartotojui tiesiogiai kreiptis į teismą“ (207 str.) – taip sudaromos geresnės teisminės gynybos galimybės.

Dar vienas svarbus aspektas šių dienų finansų rinkų priežiūroje – priežiūros institucijų bendradarbiavimas. Draudimo priežiūros komisija aktyviai bendradarbiauja su Europos Sąjungos valstybių priežiūros institucijomis draudimo ir perdraudimo priežiūros tobulinimo, Europos Sąjungos direktyvų perkėlimo į nacionalinę teisę klausimais. Daugelis autorių, pasisakančių šia tematika, sutinka, jog tiek teisinis priežiūros reglamentavimas, tiek pati priežiūra pasižymi trūkumais. Žilinskas (2008) išskiria tokius trūkumus:

1. Nėra aiškios strategijos, numatančios draudimo priežiūros reglamentavimo raidą;
2. Teisinis reglamentavimas kinta dėl integracinių tikslų, dažnai neįvertinant vykstančių esminių socialinių pokyčių.
3. Ydingas yra draudimo bei perdraudimo įmonių nuostolingumo ir sutarčių priežiūros, taip pat ginčų tarp draudiko ir draudėjo nagrinėjimo reglamentavimas. O efektyvi priežiūros veikla galima esant tinkamam teisiniam reglamentavimui.

Lietuvoje vykdoma draudimo priežiūros veikla ir priežiūros teisinis reglamentavimas turi trūkumų, kuriuos reikia taisyti. Galimas variantas yra keisti priežiūros organizacinį modelį, tačiau visų pirma būtų tikslingiausia pašalinti pagrindinius trūkumus. Geresnės Lietuvos draudimo rinkos priežiūros viltis siejama su naujuoju Europos Sąjungos mokumo projektu Mokumas II. Tai gairės ir reikalavimai, kaip tobulinti priežiūrą ir užtikrinti efektyvią bei patikimą draudimo rinkos veiklą. Autorės vertinimu, viena iš svarbiausių naujojo modelio nuostatų – orientacija į įmonių grupių vertinimą ir priežiūrą. Anksčiau priežiūra buvo daugiau kreipiama į atskirą įmonę, o dabar numatoma vertinti visą jų grupę, t.y. pagrindinę įmonę kartu su visomis antrinėmis. Lietuvai ši nuostata, arba reikalavimas, yra labai aktualus, nes daugelis šalyje veikiančių draudimo įmonių priklauso stambioms

Skandinavijos šalių ir Vakarų Europos draudimo bei perdraudimo kompanijoms. Taigi dėl šios priežasties pagal naujuosius Mokumas II reikalavimus Lietuvos įmonėse turėtų būti taikomi minėtųjų kompanijų, kurios turi sukaupusios didžiulę patirtį, rizikos valdymo modeliai, o tai sudarys sąlygas vietinėms draudimo įmonėms gauti geriausią rizikos valdymo sukauptos patirties pavyzdį. Be to, jau dabar numatoma, kad perimant minėtą patirtį ir modelius jie bus taikomi atsižvelgiant ir į vietinės rinkos ypatumus.

Linartas (2008) teigia, jog naujasis Europos Sąjungos projektas Mokumas II yra ypatingas iššūkis Draudimo priežiūros komisijai, kaip ir daugelio kitų šalių priežiūros institucijoms. Šis projektas žymiai koreguoja draudimo veiklos vertinimo reikalavimus, todėl iš naujo turi būti įvertinamos rizikos, įmonių turtas bei įsipareigojimai, keičiama visa draudimo sektoriaus veiklos vertinimo sistema ir reikalavimai. Komisijos pareiga yra prižiūrėti, kad draudimo įmonės turėtų pakankamą kapitalo kiekį padengti galimoms rizikoms, kad tinkamai būtų apskaičiuojamas mokumas. Mokumas II programa nustato naujus griežtus reikalavimus, kurių turės laikytis ir draudimo įmonės, ir priežiūros institucijos, tačiau tai ir kūrybinis procesas. Draudimo sektoriaus efektyvumo vertinimas nustatomas iš naujo, pagal naujas taisykles, Draudimo priežiūros komisijai tenka ypatinga užduotis šiame procese – dalyvauti modeliuojant draudimo veiklos vertinimą ir priežiūrą.

3.2.3. Vertybinių popierių sektoriaus priežiūra Lietuvoje

Lietuvos vertybinių popierių rinkos infrastruktūrą sudaro: Vertybinių popierių birža; finansų maklerio įmonės, investicijų valdymo bei konsultavimo įmonės; Centrinis vertybinių popierių depozitoriumas; kliringo bankas; emitentai; investuotojai; klientai ir vertybinių popierių komisija. *Kliringo bankas - Lietuvos banko mokėjimo sistema LITAS, užtikrinanti piniginių atsiskaitymų įvykdymą už sandorius su VP tarp FMĮ ir bankų pagal gautas iš Centrinio depozitoriumo atsiskaitymo nurodymus; Emitentai - tai fiziniai arba juridiniai asmenys (tarp jų ir Finansų ministerija ir Lietuvos bankas), savo vardu siūlantys leisti ar leidžiantys vertybinius popierius, siekiant pritraukti laisvas investuotojų lėšas (Lietuvos centrinis vertybinių popierių depozitoriumas (LCVPD), 2009).*

Lietuvos vertybinių popierių rinką prižiūri ir investuotojų apsaugos funkciją atlieka Seimo įsteigta Vertybinių popierių komisija. Šios institucijos veiklą reglamentuoja Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas, Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymas, Lietuvos Respublikos kolektyvinio investavimo subjektų įstatymas, Lietuvos Respublikos papildomo savanoriško pensijų kaupimo įstatymas, Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatymas, Lietuvos Respublikos kontroliuojančiųjų investicinių bendrovių įstatymas. Visi šie įstatymai reglamentuoja Vertybinių popierių funkcijas, teises ir pan. atitinkamose priežiūros srityse.

Apibendrinant galima išskirti pagrindinius uždavinius bei funkcijas:

Uždaviniai:

1. Prižiūrėti, kad finansinių priemonių apyvartoje būtų laikomasi sąžiningos prekybos taisyklių;
2. Imtis atitinkamų priemonių užtikrinti veiksmingą finansinių priemonių rinkų veikimą, investuotojų interesų apsaugą;
3. Teikti pasiūlymus dėl finansinių priemonių rinkų plėtrą skatinančios valstybės ekonominės politikos formavimo;
4. Skleisti informaciją finansinių priemonių rinkų veikimo klausimais;
5. Imtis kitų priemonių Finansinių priemonių rinkų įstatymui bei kitiems su finansinių priemonių rinka susijusiems teisės aktams įgyvendinti (VPK, 2009).

Funkcijos:

1. Rengti, tvirtinti, keisti ir pripažinti negaliojančiomis reguliuojamų rinkų, finansų maklerio įmonių, finansų patarėjo įmonių ir maklerių licencijavimą ir veiklą, finansinių priemonių apyvartą reglamentuojančias taisykles;
2. Teikti išaiškinimus bei rekomendacijas dėl finansinių priemonių apyvartos;
3. Išduoti veiklos licencijas, sustabdyti ar panaikinti jų galiojimą;
4. Stebėti, analizuoti, tikrinti finansų maklerio įmonių, reguliuojamų rinkų, Centrinio depozitoriumo, sąskaitų tvarkytojų veiklą;
5. Taikyti atitinkamas teisės aktų numatytas sankcijas už Finansinių priemonių rinkos įstatymo ir Vertybinių popierių komisijos nutarimų pažeidimus;
6. Bendradarbiauti ir keisti informacija su užsienio priežiūros bei kitomis institucijomis;
7. Vykdyti kitas įstatymais numatytas funkcijas (VPK, 2009).

Jų įgyvendinimą užtikrina teisės aktais suteiktos teisės: gauti funkcijoms atlikti reikalingus duomenis iš tikrinamų subjektų; vykdyti tyrimus ir patikrinimus vietoje, naudotis auditorių ir ekspertų pagalba; pririnkti samdyti teisininkus, buhalterius ar kitų sričių specialistus; reikalauti nutraukti teisės aktų nuostatas pažeidžiančią veiklą; kreiptis į teismą ginant viešąjį interesą; viešai atskleisti rinkos interesų apsaugai reikalingą informaciją bei kitos.

Remiantis apibendrinta teisės aktų informacija bei VPK 2008 m. veiklos ataskaita galima išskirti esmines vertybinių popierių rinkos priežiūros gaires ir svarbiausius aspektus:

1. Teisės aktų kūrimas ir tobulinimas. Vertybinių popierių komisija pagal savo kompetenciją rengia įstatymų projektus, įstatymus lydinčius teisės aktus, kuriais Lietuvos Respublikos teisės aktai, Europos Sąjungos direktyvos, nutarimus, taip pat oficialius aiškinimus siekiant užtikrinti vieningą teisės aktų taikymą. Naujovė yra 2008 metais Komisijos parengtos gairės, kuriomis detalizuojamos tam tikrų įstatymų bei Vertybinių popierių komisijos priimtų nutarimų normos. Pvz. Investicines paslaugas teikiančių ar investicinę veiklą vykdančių įmonių pareigos vykdyti kliento pavedimus geriausiomis klientui sąlygomis gairės, kurios detalizuoja reikalavimus dėl klientų pavedimų ir finansinių priemonių siekiant išvengti įtarimų dėl nesąžiningos veiklos ar per mažo klientų interesų paisymo.
2. Įstatymu suteikta teisė gauti visą priežiūrai reikalingą informaciją bei siekiant nustatyti, ar nėra pažeidžiami teisės aktai, atlikti patikrinimus. Tyrimai bei patikrinimai vietoje. Periodiškai yra atliekami kompleksiniai ir tiksliniai veiklos patikrinimai; taip pat vykdomi teminiai patikrinimai, pastarųjų esmė – tikrinti, ar ir kaip įgyvendinami Finansinių priemonių rinkų įstatymo reikalavimai. Vertybinių popierių komisija turi teisę atlikti patikrinimus, siekdama nustatyti, ar laikomasi teisės aktų reikalavimų. Atliekant patikrinimus komisijai įstatymu suteikti platūs įgaliojimai vykdyti savo funkcijas: teisė gauti su tiriamais pažeidimais susijusių asmenų paaiškinimus; atlikti patalpų revizijas, tikrinti apskaitos registrus, įsakymus, sutartis bei kitus svarbius dokumentus; laikinai paimti tuos dokumentus; gauti reikiamus, su tikrinamu objektu susijusius duomenis bei dokumentus iš bankų, valstybės institucijų bei kitų subjektų; pasitelkti ekspertizės įstaigų darbuotojų, policijos pareigūnų pagalbą. Taip pat komisija turi teisę kitos valstybės priežiūros tarnybų prašyti atlikti tam tikrus patikrinimus jų teritorijoje ir leisti juose dalyvauti Lietuvos vertybinių popierių komisijos atstovams.
3. Švietimas. Kadangi vienas pagrindinių finansų sektoriaus priežiūros tikslų yra klientų interesų apsauga, didelis dėmesys turi būti skiriamas jų švietimui bei informavimui. Vertybinių popierių komisijos rūpestis – informuoti apie finansinių priemonių rinkos veikimo principus, galima nauda bei rizika.
4. Licencijavimas.
5. Kapitalo pakankamumo priežiūra. Tam, kad įmonės būtų pajėgios vykdyti savo įsipareigojimus, yra būtina nustatyti galimas rizikas bei kapitalo poreikį joms dengti. Minimalaus pradinio kapitalo dydį lemia teikiamų paslaugų pobūdis. Būtina, jog, įvertinus visas rizikas, būtų pakankamas kapitalas vykdyti įsipareigojimus, jis negali būti mažesnis kapitalo poreikių rizikoms padengti suma.

6. Taikomos sankcijos. Natūralu, jog efektyviai priežiūrai būtinos sankcijos, t.y. aptikusi pažeidimų, apart nurodymo juos ištaisyti, komisija taiko pažeidėjui atitinkamas sankcijas – išpėjimą, piniginę baudą, licencijos sustabdymą, arba, blogiausiu atveju, panaikinti jos galiojimą. Priklausomai nuo pažeidimo masto, subjekto, kuriam taikoma sankcija ir galimų tos sankcijos pasekmių, vertybinių popierių komisija turi teisę taikyti tokias poveikio priemones: išpėjimą ir nurodymą pašalinti nustatytus pažeidimus bei trūkumus per tam tikra terminą; paskirti administracines baudas; sustabdyti arba panaikinti licencijos galiojimą dalies ar visų investicinių paslaugų teikimui; paskirti iš komisijos atstovą laikinai subjekto veiklos priežiūrai. Be abejo, yra reglamentuoti poveikio priemonių taikymo pagrindai, kuriais remiantis Vertybinių popierių komisija turi teisę taikyti pažeidėjui atitinkamas sankcijas, tai: nustatyti teisės aktų reikalavimų pažeidimai; išaiškėjęs faktas, jog komisijai buvo pateikta klaidinga informacija; komisijai nepateikti priežiūrai būtini duomenys; pasikeitusios ir reikalavimų nebeatitinkančios sąlygos dėl licencijos; duomenys apie tai, jog subjektas yra arba bus nebeatitinkamas vykdyti savo įsipareigojimus.
7. Vertybinių popierių komisijos bendradarbiavimas su kitomis priežiūros institucijomis ir tarptautinėmis organizacijomis – Europos Sąjungos bei kitų šalių. Komisija yra pagrindinių vertybinių popierių rinkos priežiūros organizacijų – Europos vertybinių popierių reguliavimo institucijų komiteto, Tarptautinės vertybinių popierių komisijų organizacijos, Tarptautinės pensijų sistemos priežiūros institucijų organizacijos – narė. Komisija aktyviai dalyvauja Europos vertybinių popierių reguliavimo institucijų komiteto darbo grupių veikloje, plenariniuose posėdžiuose. Taip pat ji aktyviai prisideda prie Europos Sąjungos direktyvų perkėlimo į nacionalinius teisės aktus darbo. Dar viena tarptautinio bendradarbiavimo forma – memorandumai. Paminėtinas Europos Sąjungos finansų rinkų priežiūros institucijų, centrinių bankų ir finansų ministerijų finansinio stabilumo bendradarbiavimo memorandumas bei Tarpusavio supratimo memorandumai (2008 metais buvo parengti Tarpusavio supratimo memorandumo dėl keitimosi informacija su Kazachstano ir Ukrainos priežiūros institucijomis projektai).
8. Tarpinstitucinis bendradarbiavimas. Priežiūros klausimais Vertybinių popierių komisija bendradarbiauja su įvairiomis Lietuvos Respublikos institucijomis, dalyvauja jos kompetencijai priklausančius klausimus nagrinėjančių komitetų veikloje. Tarkim, Vertybinių popierių komisijos ir Finansų ministerijos bendradarbiavimas finansinių krizių prevencijos srityje, komiteto atstovų įtraukimas į Audito priežiūros komiteto, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos sudarytą komiteto dėl pensijų kaupimo sistemos tobulinimo, veiklą.

Įstatymai gana nekonkretūs, būtina jų detalizacija, todėl, autorės manymu, sveikintinas dalykas yra Vertybinių popierių komisijos rengiamos gairės. Gairėse detalizuojama, kaip su finansinių priemonių rinka susijusių įstatymų (Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymas, Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas, Lietuvos Respublikos kolektyvinio investavimo subjektų įstatymas bei kiti) ir komisijos nutarimų reikalavimai turi būti interpretuojami ir praktiškai įgyvendinami.

Ypatingas dėmesys turėtų būti sutelkiamas į priežiūros institucijų bendradarbiavimo klausimą. Vertybinių popierių komisija bendradarbiauja su kitų valstybių priežiūros institucijomis vykdydama savo funkcijas, atlikdama tyrimus bei patikrinimus. Ji turi įstatymu suteiktą teisę kreiptis į kitas priežiūros institucijas dėl tam tikros informacijos pateikimo ar kitokios pagalbos. Analogiškai į Lietuvos vertybinių popierių komisiją gali kreiptis kitų šalių priežiūros institucijos. Jei komisija turi duomenų apie pažeidimus kitos valstybės teritorijoje, ji apie tai informuoja tos šalies atitinkamas priežiūros tarnybas. Vertybinių popierių komisija taip pat gali sudaryti bendradarbiavimo dėl keitimosi informacija susitarimus su trečiųjų šalių priežiūros tarnybomis. Bendradarbiavimas apima ir tarpinstitucinę keitimąsi informacija tarp vertybinių popierių komisijos ir kredito įstaigų bei draudimo įmonių priežiūros institucijų jų priežiūros funkcijoms atlikti. Vertybinių popierių komisija turi teisę atsisakyti bendradarbiauti, teikti informaciją ar kitokią pagalbą aukščiau nurodytoms institucijoms tik esant šioms sąlygoms: tai galėtų turėti neigiamų pasekmių Lietuvos valstybei, jos saugumui bei viešajai tvarkai arba jei dėl tiriamo objekto jau yra pradėtas teisminis procesas Lietuvos Respublikoje ar priimtas galutinis teismo sprendimas (Finansinių priemonių rinkų įstatymas, 2007).

Kalbant apie pačią Vertybinių popierių komisijos struktūrą reikia paminėti 2009 metais pradėtą reorganizaciją, kurios tikslas yra operatyviau reaguoti į pokyčius finansų rinkoje, tobulinti priežiūros kokybę, efektyviau paskirstyti finansinius išteklius bei mažinti prižiūrimiems subjektams tenkančią administracinę naštą. Naujojo modelio esmė – paprastesnė, aiškesnė struktūra, padaliniams funkcijos skirstomos pagal strateginius tikslus, didesnis tarnautojų įtraukimas į sprendimų priėmimo, įgyvendinimo ir tikslų siekimo procesą, poveikio vertinimu ir sąnaudų naudingumu grindžiami sprendimai (VPK, 2009).

Remiantis VPK 2008 m. veiklos ataskaita tikslinga išskirti kelis esminius praktinius aspektus:

Įgyvendindama Finansinių priemonių rinkų įstatymo reikalavimus Vertybinių popierių komisija prižiūri, jog finansinių priemonių reklama būtų teisinga ir neklaidintų investuotojų ir atlieka tyrimus. Pvz. 2008 metais dviem bankams – Danske ir Parex – komisija paskyrė sankcijas už investicinių paslaugų reklamos reikalavimų pažeidimus: akcentuojama nauda ir neinformuojama apie galimas rizikas. Sampo banko reklama neatitiko aiškumo reikalavimų, komisija atliko tyrimą ir padarė išvadas, jog ji nėra pakankamai suprantama, informatyvi ir aiški vidutiniam investuotojui. Manytina, jog

finansinių priemonių reklamos priežiūra yra būtina. Ji formuoja investuotojų požiūrį į tam tikras priemones bei jų elgseną, kas įtakoja viso finansų sektoriaus veiklos stabilumą bei efektyvumą.

Finansų maklerio ir valdymo įmonių priežiūra. Vykdydama dokumentinę priežiūrą, Vertybinių popierių komisija analizuoja prižiūrimų institucijų pateiktas kapitalo pakankamumo skaičiavimo ataskaitas. Šis priežiūros metodas ypatingai svarbus visų pirma dėl pakankamos kapitalo bazės reikšmės, kuri jau aptarta prie svarbiausių priežiūros gairių bei aspektų ir dėl susiklosčiusios sudėtingos situacijos finansų rinkose, kurios pasėkoje dalis institucijų susiduria su sunkumais siekiant užtikrinti pakankamą kapitalo poreikį. Reikalaujama, kad įmonės turėtų atitinkamą pradinį kapitalą, kuris priklauso nuo teikiamų paslaugų pobūdžio, bei tenkintų kapitalo pakankamumo reikalavimus. Pradinio kapitalo dydį įtakoja įstatinio kapitalo didinimas.

Finansų maklerio ir valdymo įmonių kapitalo pokyčiai 2008 metais pavaizduoti 2 lentelėje. 2008 metais, lyginant su 2007, bendras finansų maklerio įmonių pradinis kapitalas padidėjo 8,5 proc., o valdymo įmonių – 19,8 proc. Pradinio kapitalo didinimui didžiausios įtakos turėjo padidintas įstatinis kapitalas.

2 lentelė. Finansų maklerio ir valdymo įmonių pradinio kapitalo pokyčiai 2007-2008 metais

	Įmonių skaičius	PK, mln. LTL	VKPR, proc.	Įmonių skaičius	PK, mln. LTL	VKPR, proc.	Kapitalo pokytis, mln. LTL	VKPR pokytis, proc.
Finansų maklerio įmonės	13	75,7	1,35	12	82,1	1,49	6,4	10,4
Valdymo įmonės	10	45,9	3,86	14	56,6	2,9	10,7	-24,9
Viso	23	121,6		26	138,7		17,1	
	2007 m.			2008 m.				

Čia: PK – pradinis kapitalas;

VKPR – Vidutinis kapitalo pakankamumo rodiklis.

Šaltinis: VPK, 2009

Finansų maklerio įmonių vidutinis kapitalo pakankamumo rodiklis per 2008 metus pasidėjo, tai įtakojo didinamas įstatinis kapitalas bei subordinuotų paskolų įtraukimas į kapitalą, tačiau finansų nuosmukis ir prastesni veiklos rezultatai nulėmė atitinkamo valdymo įmonių rodiklio ženklų pablogėjimą. Vertybinių popierių komisija susitinka su kapitalo pakankamumo problemas patiriančiomis institucijomis, taiko atitinkamas poveikio priemones ir nustato atitinkamus terminus nurodo taisyti nukrypimus.

Kaip jau minėta, Vertybinių popierių komisija atlieka valdymo įmonių, investicinių bendrovių ir depozitoriumų veiklos priežiūrą. Vykdydama priežiūrą atlieka analogiškas kitų išvardintų subjektų priežiūrai funkcijas: priima ir keičia atitinkamus teisės aktus, teikia rekomendacijas, tvirtina pensijų fondų taisykles, išduoda licencijas bei leidimus, tikrina minėtų subjektų veiklą, aptikusi pažeidimus

pritaiko poveikio priemones, skiria pinigines baudas. Ji turi teisę gauti visą funkcijoms atlikti reikiamą informaciją bei duomenis, atlikti patikrinimus, o jų metu – įeiti į tikrinamas patalpas, tikrinti bei laikinai paimti dokumentus, gauti reikalingus asmenų paaiškinimus. 2008 metais įdiegta Pensijų fondų priežiūros informacinė sistema, kuri palengvina fondų turto investavimo atitikimo teisės aktų reikalavimams priežiūrą.

Vertybinių popierių komisija turi atitinkamus įgaliojimus ir Lietuvoje įsteigtų kitų valstybių licencijuotų finansų maklerio įmonių filialų atžvilgiu. Šių filialų priežiūrai neturi būti taikomi griežtesni reikalavimai nei vietinių finansų maklerio įmonių priežiūrai, tačiau jie turi laikytis Lietuvos Respublikos teisės aktų reikalavimų filialų veiklai, Vertybinių popierių komisija gali reikalauti atitinkamų duomenų iš užsienio valstybės finansų maklerio įmonės filialo Lietuvoje, reikalingų patikrinti, ar nepažeidžiami minėti reikalavimai, taip pat komisija turi teisę prašyti statistinių šio filialo duomenų, o nustačiusi pažeidimus – nurodyti juos pašalinti. Šalies, kurios finansų maklerio įmonės filialas įsteigtas Lietuvoje, priežiūros institucija turi teisę atlikti šio filialo patikrinimus, o vertybinių popierių komisija, nustačiusi pažeidimus – informuoti tos šalies priežiūros instituciją. Jei pažeidimų nepavyksta ištaisyti informavus atitinkamos valstybės priežiūros tarnybą ar pritaikius poveikio priemones, Vertybinių popierių komisijos pareiga yra užkirsti kelią pažeidimams ir prireikus uždrausti sandorių dėl finansinių priemonių sudarymą Lietuvos Respublikoje ir informuoti Europos Komisiją. Atitinkamai komisija turi teisę prašyti kitos šalies, kurioje veikia Lietuvos finansų maklerio įmonės, priežiūros institucijų duomenų apie šių įmonių filialų patikrinimus ar pati juos atlikti, gavusi duomenų apie pažeidimus, turi taikyti poveikio priemones ir informuoti atitinkamos šalies priežiūros institucijas, informuoti būtina ir tokiu atveju, jei naikinama finansų maklerio įmonės licencija. Visa tai taip pat remiasi tarptautiniu bendradarbiavimu, kurio svarba šiuolaikinių finansų rinkų priežiūroje jau akcentuota šiame darbe.

Pagrindiniai emitentų priežiūros tikslai bei sritys – tinkamo esminių įvykių atskleidimo priežiūra (Vertybinių popierių komisija prižiūri, jog informacija apie emitentų veiklą, finansinę būklę bei leidžiamus vertybinius popierius būtų atskleidžiama tinkamai, t.y. pagal įstatymo reikalavimus, užtikrinant skaidrumą) bei finansų apskaitos priežiūra, jog ši atitiktų Tarptautinių finansinės apskaitos standartų reikalavimus. Vertybinių popierių komisija stebi ir tikrina viešai skelbiamą informaciją, kuri yra susijusi su emitentų veikla, šią funkciją reglamentuoja Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas (2007). Komisija prižiūri prospekto rengimą, prospekto bei einamosios ir periodinės informacijos skelbimą, oficialių siūlymų įgyvendinimą. Ji atlieka tyrimus bei tikrinimus siekdama nustatyti, ar nepažeidžiami teisės aktų reikalavimai, ar tinkamai atskleidžiama finansinė informacija apie emitento būklę ir leidžiamus vertybinius popierius. Priežiūros funkcijoms tinkamai įgyvendinti komisijai suteikti įgaliojimai reikalauti paskelbti skelbtiną informaciją, prireikus pati tai padaryti, gauti visą reikalingą informaciją bei paaiškinimus, įpareigoti ištaisyti klaidinančius duomenis, atlikti tyrimus

bei patikrinimus, perduoti turimus duomenis teisėsaugos institucijoms, pasitelkti reikiamų sričių ekspertų pagalbą, patikrinimo metu įeiti į tikrinamas patalpas, tikrinti ar laikinai paimti reikiamus dokumentus, gauti paaiškinimus.

Vertybinių popierių prospektas yra vienas pagrindinių dokumentų, atskleidžiantis aktualią informaciją apie emitento finansinę situaciją, vertybinius popierius ir pan. Šį prospektą turi patvirtinti Vertybinių popierių komisija, priešingu atveju vertybinių popierių siūlymas negali būti pradedamas. Taip pat komisija atlieka patikrinimus ir prižiūri, kad būtų laikomasi prospektuose numatytų reikalavimų. 2008 metais patvirtinti šeši skolos vertybinių popierių prospektai (AB Swedbank, buvusio AB banko Hansabanko, taupymo obligacijų prospektas bei kiti). Vertybinių popierių prospektų nauda yra dvejopa: pateikiama išsami informacija, reikalinga investuotojams, be to, jų pagrindu emitentui gali būti suteikiama teisė be papildomo leidimo savo vertybinius popierius viešai siūlyti kitose šalyse. Pvz. AB DnB Nord banko obligacijų programos prospektas buvo persiųstas kaimyninių šalių (Latvijos, Estijos ir Lenkijos) priežiūros institucijoms, tokiu būdu bankas gali atitinkamus vertybinius popierius siūlyti šių valstybių rinkose. Aptikusi įstatymų ar Vertybinių popierių komisijos nutarimų pažeidimų, komisija taiko atitinkamas poveikio priemones pažeidėjams, skiria pinigines baudas (piniginės baudos už teisės aktų reikalavimų pažeidimus numatytos Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatyme, o jas komisija gali skirti vadovaudamasi Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymo nuostatomis). Komisija taip pat gali nurodyti laikinai sustabdyti arba nutraukti prekybą reguliuojamoje rinkoje konkrečiais vertybiniais popieriais. Dėl emitento, kurio vertybiniais popieriais leidžiama prekiauti Lietuvos reguliuojamoje rinkoje, tačiau jo buveinė yra kita valstybė, įtariamų pažeidimų, atitinkamai kaip finansų maklerio įmonės atveju, Vertybinių popierių komisija imasi atitinkamu atsargumo priemonių, apie pažeidimus praneša emitento buveinės valstybės priežiūros institucijai; jei tai nepadeda – imasi priemonių apsaugoti investuotojų interesus ir apie tai informuoja Europos Komisiją.

Vykdydama finansinių priemonių rinkos dalyvių veiklos priežiūrą, 2008 metais Vertybinių popierių komisija atliko iš viso 53 patikrinimus, inicijavo 20 juridinių asmenų bylų dėl Vertybinių popierių įstatymo, Finansinių priemonių rinkų įstatymo bei kitų finansinių priemonių rinką reglamentuojančių teisės aktų pažeidimų. Aptiktas vienas vertimosi licencijuojama veikla neturint veiklos licencijos atvejis. Vertybinių popierių komisija savo 2008 metų ataskaitoje įvardina, jog tai pažeidėjas vykdė reklamos kampaniją, neturėdamas šiai veiklai būtinos licencijos (pažeisti Kolektyvinio investavimo subjektų įstatymo reikalavimai), nukreiptą į nepatyrusius investuotojus, be to, kaupdama investuotojų lėšas nevaldė prisiimamos rizikos ir neturėjo ketinimų tai daryti. Akivaizdu, jog finansinių priemonių rinkoje atsiranda pažeidėjų, kurie siekia pasinaudoti investuotojų nepatyrimu, galbūt ir šios rinkos priežiūros spragomis. Todėl svarbu, kad Vertybinių popierių komisijos, kaip finansinių priemonių rinkos priežiūros institucijos, veikla būtų pakankamai efektyvi ir pažeidimai būtų

šalinami bei užkertamas jiems kelias. Aptartu atveju komisija nurodė nutraukti investicinių projektų veiklą, paskyrė piniginę baudą, o investuotojų įnašai jiems gražinti. Iš tiesų įtemptu laikotarpiu finansų rinkose, viena vertus, padaugėja norinčių neteisėtai pasipelnyti, o kita vertus, reklama bei gražiais pažadais galima lengviau paveikti nepatyrusius investuotojus, todėl būtina ypatingai akyla priežiūra ir atitinkamų sankcijų pažeidėjams griežtas taikymas, o tai turi ir prevencinį poveikį.

Vertybinių popierių komisija stebi rinką ir jos pareiga yra nustatyti ir iširti galimus piktnaudžiavimo ir manipuliavimo rinka, pasinaudojimo viešai neatskleista informacija atvejus. Tokių pažeidimų 2008 metais, lyginant su 2007, aptikta daugiau. Tai didžiausia dalimi įtakėjo nuosmukis finansų rinkose, sąlygojęs akcijų kainų vertybinių popierių biržoje nuosmukį. Paminėtinas pavyzdys galėtų būti draudimo kompanijai „PZU Lietuva“ paskirta pinigine bauda, nustačius manipuliavimo AB „Vilniaus degtinė“ akcijų rinka atvejį. Nustatyta, jog draudimo kompanija vertybinių popierių biržoje prekybos sesijos pabaigoje, sudarydama sandorį dėl minėtos bendrovės akcijų, dirbtinai 8,33 proc. padidino jų kainą, kas galimai sudarė tikrovės neatitinkantį akcijų vertės išpūdį.

Vertybinių popierių komisija 2009 metais vykdo programą „Vertybinių popierių rinkos ir pensijų fondų valstybinis reguliavimas ir priežiūra“. Pagrindiniai programos tikslai:

1. Finansinių priemonių rinką skatinančios valstybinės ekonominės politikos formavimas;
2. Su finansinių priemonių rinka susijusios informacijos skleidimas;
3. Geriausią tarptautiniu mastu pripažintą praktiką atitinkančios rinkos priežiūros užtikrinimas;
4. Tolesnė sėkminga integracija į Europos Sąjungą.

Programa siekiama tokiomis priemonėmis, kaip naudojimosi informacine duomenų kaupimo bei apdorojimo sistema skatinimas, aukštesnius kvalifikacinių reikalavimų darbuotojams kėlimas, valdymo informacinės sistemos naudojimas ir pan., užtikrinti VPK funkcijų kokybės gerinimą (VPK, 2009).

Įgyvendinant programą numatoma:

1. Parengti finansinių priemonių rinką reglamentuojančius teisės aktus, kuriais būtų perkeliamos ES direktyvos;
2. Užtikrinti nustatytų teisinių normų laikymosi priežiūrą;
3. Rinkti, analizuoti prižiūrimų subjektų finansines, kapitalo pakankamumo ataskaitas, prižiūrėti vertybinių popierių apyvartą, rengti apžvalgas bei ataskaitas, skleisti informaciją, susijusią su finansinių priemonių rinka;

4. Tobulinti licencijavimo tvarką reglamentuojančius teisės aktus, organizuoti investicinių kintamojo kapitalo bendrovių, valdymo įmonių, profesinių pensijų asociacijų veiklos patikrinimus, prižiūrėti, ar šie subjektai laikosi teisės aktų reikalavimų;
5. Įgyvendinti skaidrumo, informacijos pateikimo visuomenei reikalavimus, t.y. tobulinti informacijos atskleidimo reglamentavimą. Numatoma tikrinti, ar pateiktų ataskaitų informacija atitinka teisės aktais reglamentuojamus informacijos atskleidimo reikalavimus, kaupti duomenis apie emitentus, jų leidžiamus vertybinius popierius, esminius įvykius, oficialius siūlymus ir kita svarbią informaciją;
6. Tobulinti veiklos organizavimą (VPK, 2009).

Programos įgyvendinimui numatyti konkretūs kriterijai: teisės aktų projektų rengimas, kompleksiniai rinkos dalyvių patikrinimai, finansinių ataskaitų atitikimo tarptautiniams apskaitos standartams tikrinimas, interesantų skundų nagrinėjimas ir pan. Šia programa tikimasi užtikrinti efektyvią priežiūrą, investuotojų bei pensijų fondų dalyvių apsaugą, rinkos skaidrumą, konkurencijos sąlygas finansinių priemonių rinkoje bei galimybes plėsti šią rinką, taip pat ugdyti investavimo kultūrą. Autorės vertinimu, tai nėra nauji tikslai ar naujos Vertybinių popierių komisijos užduotys, galbūt labiau – apibendrinta informacija apie tai, kas jau yra daroma, išskiriant prioritетines sritis.

Autorės manymu, vertybinių popierių rinkos priežiūros sistemos vienas iš trūkumų yra keli įstatymai, reglamentuojantys vertybinių popierių rinkos priežiūrą bei Vertybinių popierių komisijos veiklą. Tarkim, Vertybinių popierių įstatyme yra numatytos konkrečios piniginės baudos ir jų dydžiai emitentams, kurias Vertybinių popierių komisija turi teisę skirti vadovaudamasi Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymo nuostatomis. Taigi piniginės baudos už teisės aktų reikalavimų pažeidimus numatytos viename teisės akte, o jų skyrimo tvarka – kitame. Manytina, jog visa tai turėtų būti reglamentuojama viename dokumente.

Taigi Lietuvos, kaip ir daugelio kitų pasaulio valstybių, finansų sektorius susidūrė su lėtėjančios ekonomikos ir pasaulinės finansų krizės iššūkiais. Pastarieji metai finansų rinkoms buvo sudėtingi, o priežiūros srityje pilni pokyčių. Pradėta taikyti naujas bankų Kapitalo pakankamumo direktyvos nuostatas skaičiuojant veiklos riziką ribojančius normatyvus, naujus reikalavimus draudimo rinkai pagal programos Mokymas II nuostatas. Didėja didelių finansinių institucijų grupių, finansinių konglomeratų, tarptautinio ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo reikšmė priežiūros procese.

2009 metų birželio mėnesį Lietuvoje lankėsi Tarptautinio valiutos fondo misijos nariai. Vienas iš pagrindinių misijos tikslų buvo įvertinti Lietuvos finansų sektoriaus stabilumą, bankų sektoriaus situaciją. Buvo pateiktos teigiamos išvados: nustatyta, jog Lietuvos bankas naudoja tinkamas priemones siekdamas apsaugoti bankų sektorių, t.y. sugriežtino reikalavimus kapitalui ir likvidumui,

taikomas potencialių paskolų problemų identifikavimas sudaro sąlygas laiku imtis atitinkamų priemonių ir pan. Lietuvos finansų sistemos priežiūra įvertinta kaip atitinkanti tarptautinius standartus.

Apibendrinant, finansų rinkas sudaro trys pagrindiniai segmentai: bankų ir kitų kredito įstaigų, draudimo, vertybinių popierių sektoriai. Aptarti jų veiklos bei priežiūros ypatumai leidžia daryti išvadas, jog šie sektoriai skiriasi daugeliu aspektų, todėl jiems reikalinga skirtinga priežiūra. Nacionaliniu lygmeniu taikomi įvairūs priežiūros modeliai bei struktūros, tačiau Europos Sąjungos ir tarptautiniu lygmeniu akivaizdus šių trijų segmentų priežiūros atskyrimas. Ši tendencija pastebima ir Lietuvos finansų rinkos priežiūros sistemoje. Tam, kad tokią priežiūrą padaryti efektyviai ir pritaikyti prie vykstančių globalizacijos, integracijos, rinkų evoliucijos procesų, skatinamas ir stiprinamas priežiūros tarnybų bendradarbiavimas bei veiksmų koordinavimas, stiprėja tarptautinių priežiūros institucijų organizacijų ir komitetų vaidmuo.

Siekiant užtikrinti priežiūros tikslų įgyvendinimą, būtina efektyviai veikianti kompleksiška priežiūros sistema, apimanti tinkamą teisinę bazę, pagrindinius kiekvienam sektoriui keliamus reikalavimus ir standartus, metodus, priemones, kriterijus ir pan. Be to, ji turi derėti su globalizacijos, integracijos, sparčios rinkų evoliucijos procesais ir jų pasekmėmis – didėjančiu skaičiumi finansinių grupių ir konglomeratų bei jų įtaka, išaugusia sistemine rizika, aukštais veiklos ir klientų interesų gynimo standartais, sudėtingų išvestinių finansinių priemonių plitimu. Išvardintos aplinkybės įtakoja poreikį tobulinti priežiūros sistemas, taikant jas prie dinamiškos aplinkos. Ši tendencija ypatingai išryškėjo prasidėjus finansų krizei. Pastaraisiais metais pasaulį sukrėtę finansiniai sunkumai akivaizdžiai įrodė, jog finansų sektoriaus priežiūra nėra pakankamai veiksminga ir patikima. Tobulinimo idėjų, planų kūrimo bei konkrečių veiksmų imtasi tiek nacionaliniu, tiek Europos Sąjungos, tiek tarptautiniu lygmeniu, tačiau akivaizdu, jog dar daug reikia nuveikti, norint užtikrinti efektyvią finansų rinkų priežiūrą, klientų interesų apsaugą, finansinį stabilumą ir pasirengti galimiems ateities iššūkiams.

4. EUROPOS SĄJUNGOS FINANSŲ RINKŲ PRIEŽIŪRA

Manytina, jog didžiausia pažanga priežiūros tobulinimo prasme yra pasiekta Europos Sąjungoje, jos patirtį prižiūrint finansų rinkas taiko daug kitų pasaulio valstybių. Todėl bandoma praktiškai pasigilinti į Sąjungos finansų rinkos priežiūros struktūras, procesus ir ypatumus.

4.1. Europos Sąjungos finansų rinkų priežiūros struktūra

Nėra vieno modelio, kuris būtų teisingiausias, geriausias, tinkamiausias visoms šalims. Kiekvienas turi tam tikrų privalumų bei trūkumų ir taikymo ypatumų. Siekiant nustatyti, koks ar kokie priežiūros modeliai yra plačiausiai taikomi Europos Sąjungoje bei kokios institucijos prižiūri pagrindinius finansų sektorius kiekvienoje konkrečioje šalyje, taip pat pagrindines Europos finansų rinkų priežiūros tendencijas, atliekamas tyrimas „Europos Sąjungos finansų rinkų priežiūra“.

Tyrimas atliekamas remiantis Donato Masciandro, Bocconi ir Lecce universitetų atstovo, 2004 metais atliktu tyrimu, kuriame analizuojamas centrinio banko vaidmuo finansų institucijų priežiūros veikloje ir finansų rinkų priežiūros institucijų koncentracija pasaulio mastu; Europos Sąjungos, Tarptautinio valiutos fondo oficialioje interneto svetainėje bei valstybių narių priežiūros institucijų tinklalapiuose pateikiama informacija, taip pat kita mokslinė literatūra.

Donato Masciandro, Bocconi ir Lecce universitetų atstovas, savo veikalė „Central Banks and Single Financial Authorities: Economics, Politics and Law“ atlieka Centrinio banko įtraukimo į finansinių institucijų priežiūrą taikydamas „the Central Bank as Financial Authority“ indeksą (CBFA). Yra trys pagrindiniai finansų sektoriai – bankai, vertybiniai popieriai ir draudimas. Atsižvelgiant į tai, kokia dalimi Centrinis bankas yra įtraukiamas į šių sektorių priežiūrą, analizuojamoms šalims yra priskiriamas atitinkamas indeksas: 1, kuomet Centrinis bankas nėra atsakingas už priežiūrą; 2, jeigu Centrinis bankas yra atsakingas už vieno iš minėtų sektorių priežiūrą; 3 – Centrinis bankas atlieka dviejų sektorių priežiūrą; 4 – Centrinis bankas atsakingas už visų trijų sektorių priežiūrą. Kuo didesnis šis indeksas, tuo daugiau sektorių yra priskirta centrinio banko priežiūrai.

Minėtas autorius savo analizei naudoja dar vieną indeksą – „Financial Authorities Concentration Index“ (FAC). Tai reiškia, jog nagrinėjamų šalių finansų sektoriaus priežiūra yra analizuojama remiantis ne vien Centrinio banko vaidmeniu, bet taip pat yra atsižvelgiama į tai, kiek ir kokios institucijos atlieka finansų institucijų priežiūrą. Pagal tai skiriamas atitinkamas indeksas: 1 – kiekvieno

sektorius priežiūrą atlieka nepriklausoma specializuota institucija, taigi iš viso trys priežiūros institucijos; 3 – viena institucija atlieka draudimo ir vertybinių popierių arba draudimo sektorius ir bankų priežiūrą, šiuo atveju bus reikalingos dvi priežiūros institucijos; 5 – viena institucija atsakinga už bankų ir vertybinių popierių sektorius priežiūrą, viso bus dvi priežiūros institucijos; 7 – visų trijų sektorių priežiūrą atlieka viena priežiūros institucija; 0 – kitais atvejais. Yra šalių, kuriose vieną sektorių prižiūri daugiau nei viena priežiūros institucija, todėl tokiais atvejais, jei šalyje yra bent vienas sektorius su dviem priežiūros institucijomis ir bent viena iš šių institucijų yra atsakinga už dar vieną sektorių, pridedamas 1. Analogiškai atimamas 1, jei yra bent vienas sektorius su dviem priežiūros institucijomis šalyje, tačiau nei vienas iš jų nėra atsakingas už kitą sektorių.

Remiantis šiuo tyrimu bei kitais aukščiau įvardintais šaltiniais pateikiama Europos Sąjungos valstybių finansų rinkų priežiūros modelių ir jų atmainų įvairovė, išvados bei pagrindinės tendencijos. 3 lentelėje pateikiami duomenys apie ES valstybių finansų sektorius prižiūrinčias institucijas ir CBFA bei FAC indeksai.

Pagal CBFA ir FAC indeksų rezultatus galima išskirti du pagrindinius modelius: šalys, pasižyminčios didelio laipsnio galių suvienijimu ir nežymiu centrinio banko įtraukimu (konsoliduota priežiūra) ir šalys su nežymiu galių koncentravimu, tačiau žymiu centrinio banko įtraukimu į priežiūros procesą (kelių prižiūrėtojų režimas su dominuojančiu centrinio banko vaidmeniu).

Taigi galima nustatyti koreliacinį ryšį tarp priežiūros koncentravimo ir centrinio banko įtraukimo: tarp indikatorių yra atvirkštinė priklausomybė. Pagrindinės priežastys, kodėl vengiama konsoliduotos priežiūros su žymiu centrinio banko vaidmeniu, yra tikimybė, jog centriniam bankui prižiūrint draudimo ir vertybinių popierių veiklą, jam būdinga paskutiniojo skolintojo funkcija išplis į kitas institucijas; kita priežastis yra nerimas dėl pernelyg galingos biurokratinės struktūros sukūrimo.

Išimtis Airija ir Čekija ir Slovakija, kuriose finansų rinkų priežiūrą atlieka centrinis bankas, todėl abu indeksai (galių koncentravimo ir centrinio banko įtraukimo) yra dideli.

Centrinių bankų vaidmuo. Teigiama, jog centrinių bankų vaidmuo finansų institucijų priežiūros procesuose auga ir kai kuriose šalyse jie prižiūri ne vien kredito įstaigas, bet perima kitų sektorių priežiūros funkcijas. Manoma, jog šiuos procesus lemia centrinių bankų nepriklausomumas, saugumas, galimybės palaikyti finansų sistemos likvidumą (LRV, 2009).

Tyrimo rezultatai atskleidžia, jog Europos Sąjungos valstybės pasižymi skirtingu centrinių bankų įtraukimo į priežiūros procesą intensyvumu, tačiau visais atvejais jų vaidmens priežiūros procese nederėtų ignoruoti. Šalių centriniai bankai paprastai aktyviai dalyvauja sisteminės rizikos valdymo bei krizių prevencijos procesuose, todėl manoma, jog į priežiūros procesus jie turėtų būti įtraukti. Dėl finansų sektorius tarpvalstybinės konvergencijos didėja makro priežiūros reikšmė, o šią funkciją centriniai bankai gali atlikti tik disponuodami pakankama informacija, gaunama vykdant priežiūrą; ji apima finansų institucijų rizikos valdymą, finansinius rodiklius ir kt. (LRV, 2009).

3 lentelė. Europos Sąjungos valstybių atskirų finansų sektorių priežiūros institucijos, CBFA ir FAC indeksai (2009 m.)

Europos Sąjungos valstybė	Pagrindinių finansų sektorių priežiūros institucija			CBFA indeksas	FAC indeksas
	Bankai	Vertybiniai popieriai	Draudimas		
Airija	CB	CB	CB	4	7
Austrija	B	B	B	1	7
Belgija	B	B	B	1	7
Bulgarija	CB	V	D	2	1
Čekija	CB	CB	CB	4	7
Danija	B	B	B	1	7
Estija	B	B	B	1	7
Graikija	CB	V	D	2	1
Ispanija	CB, BV	CB, V	D	3	1
Italija	CB	CB, V	D	3	2
Jungtinė Karalystė	B	B	B	1	7
Kipras	CB	V	D	2	1
Latvija	B	B	B	1	7
Lenkija	B	B	B	1	7
Lietuva	CB	V	D	2	1
Liuksemburgas	BV	BV	D	1	5
Malta	B	B	B	1	7
Nyderlandai	CB	CB, V	D	3	2
Portugalija	CB	V	D	2	1
Prancūzija	CB, BA1, BA2, BA3	V	D	3	1
Rumunija	CB	V	D	2	1
Slovakija	CB	CB	CB	4	7
Slovėnija	CB	V	D	2	1
Suomija	B	B	B	1	7
Švedija	B	B	B	1	7
Vengrija	B	B	B	1	7
Vokietija	B	B	B	1	7
	Viso: CB – 12 šalių; B – 12; BV – 1; CB, BV – 1; CB, BA – 1.	Viso: CB – 3 šalys; B – 12; BV – 1; V – 7; CB, V – 4.	Viso: CB – 3 šalys; B – 12; D – 12.	Viso: 1 – 13 šalių; 2 – 7; 3 – 4; 4 – 3.	Viso: 1 – 9 šalys; 2 – 2; 5 – 1; 7 – 15.

Čia: B – bendra priežiūros institucija visiems trimis sektoriams;

CB – centrinis bankas;

BA – institucija, atsakinga tik už bankų sektoriaus priežiūrą;

D – institucija, atsakinga tik už draudimo rinkos priežiūrą;

V – institucija, atsakinga tik už vertybinių popierių rinkos priežiūrą;

BV – institucija, atsakinga už bankų ir vertybinių popierių rinkos priežiūrą;

VD – institucija, atsakinga už vertybinių popierių ir draudimo rinkos priežiūrą.

Šaltinis: sudaryta pagal Masciandro, 2005; ECB, 2009; LRV, 2009

Net jei neatlieka riziką ribojančios priežiūros, nacionaliniai centriniai bankai yra itin svarbūs finansinio stabilumo užtikrinimo kontekste. Krizių prevencijos srityje centriniai bankai atlieka svarbų vaidmenį per sistemos finansinio stabilumo monitoringą ir ekonominius ryšius (Jurkowska-Zeidler, 2008). Manytina, jog apibendrinti argumentai įrodo centrinių bankų įtraukimo į finansų rinkų priežiūrą poreikį; įtraukimo mastą kiekviena valstybė pasirenka atsižvelgdama į konkrečias sąlygas ir aplinkybes.

4 lentelėje pateikiamos ES valstybių finansų rinkų priežiūros struktūros remiantis apskaičiuotais indeksais.

4 lentelė. Europos Sąjungos valstybių finansų rinkų priežiūros struktūros

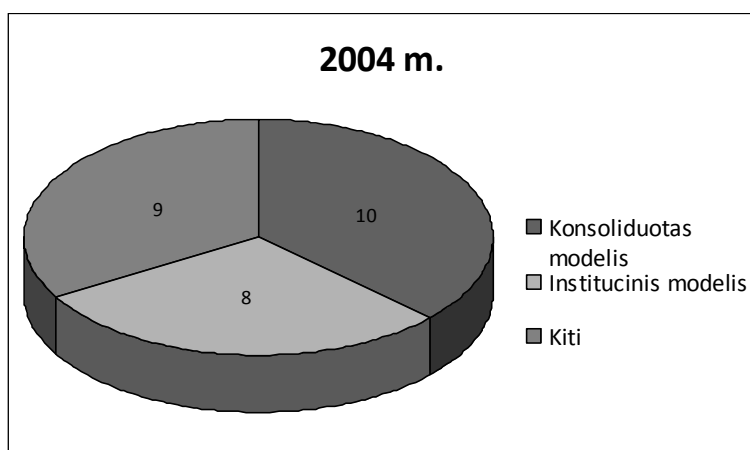
Priežiūros kombinacijos pagal prižiūrimus sektorius	Šalys	Šalių skaičius	Procentas nuo bendro valstybių skaičiaus
Bankų, vertybinių popierių ir draudimo rinkos priežiūrą atlieka viena priežiūros institucija / Konsoliduota priežiūra	Austrija, Belgija, Čekija, Danija, Estija, Jungtinė Karalystė, Latvija, Lenkija, Malta, Slovakija, Suomija Švedija, Vengrija, Vokietija, Airija	15	56 proc.
Kiekvieno iš sektorių (bankų, vertybinių popierių ir draudimo rinkos) priežiūrą atlieka skirtingos priežiūros institucijos – iš viso trys priežiūros institucijos / Institucinė priežiūra	Graikija, Kipras, Lietuva, Rumunija, Slovėnija, Portugalija, Bulgarija	7	26 proc.
Kiti variantai	Italija, Ispanija, Liuksemburgas, Nyderlandai, Prancūzija	5	18 proc.
Centrinis bankas atlieka bent vieno sektoriaus priežiūrą	Airija, Bulgarija, Čekija, Graikija, Ispanija, Italija, Kipras, Lietuva, Nyderlandai, Portugalija, Prancūzija, Rumunija, Slovakija, Slovėnija.	14	52 proc.

Apibendrinant, valstybių, kuriose finansų rinkų priežiūra atliekama konsoliduotai, t.y. visus sektorius prižiūri viena institucija (bet ne centrinis bankas), Europos Sąjungoje yra 15. Išimtis – Airija, Čekija ir Slovakija; šiose šalyse visą priežiūrą atlieka centrinis bankas. Valstybių, kuriose atskirus sektorius prižiūri trys skirtingos institucijos, yra š.

Valstybių, kuriose bankų veiklos priežiūrą atlieka centrinis bankas, yra 14.

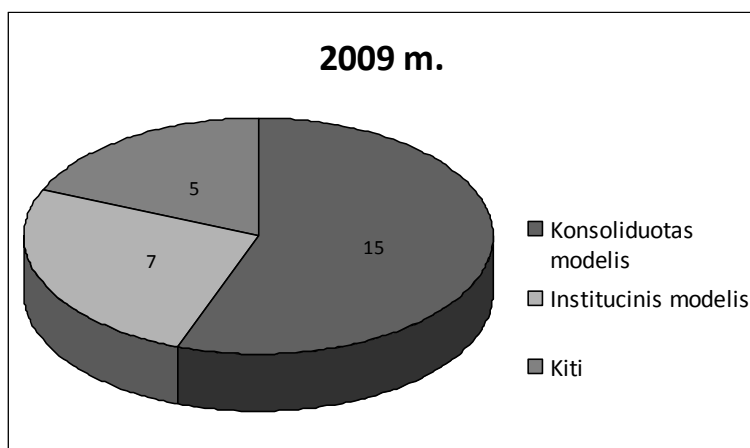
Institucinis priežiūros modelis skirtingų finansų sektorių priežiūrą paskiriant atskiroms institucijoms ir kiti yra rečiau taikomi tarp Sąjungos valstybių.

Palyginimui pateikiami 2004 ir 2009 m. duomenys apie Europos Sąjungos valstybių priežiūros modelius (2004 metų analizę žr. 2 priede):

6 pav. Europos Sąjungos valstybių finansų rinkų priežiūros modelių paplitimas 2004 m.

2004 metais pastebimi nežymūs konsoliduoto ir institucinio priežiūros modelio paplitimo ES valstybių finansų rinkų priežiūros sistemoje skirtumai.

7 pav. Europos Sąjungos valstybių finansų rinkų priežiūros modelių paplitimas 2009 m.

6 ir 7 paveikslai akivaizdžiai iliustruoja finansų rinkų priežiūros konsolidavimo tendencijas tarp Europos Sąjungos valstybių. 2004 – 2009 m. penkios ES valstybės įvykdė finansų sektoriaus priežiūros reformas ir pritaikė konsoliduotos priežiūros modelį.

Dar vienas esminis pastebėjimas, jog tarp vienodą priežiūros modelį ar jo modifikaciją pasirenkančių valstybių nenustatytos bendros charakteristikos, t.y. skiriasi jų dydis, išsivystymo lygis, įstojimo į Europos Sąjungą metai ir pan.

Priežiūros konsolidavimo tendencijos tarp Europos Sąjungos valstybių akivaizdžios, tačiau yra kitas esminis klausimas – ar konsolidacija lemia efektyvesnę priežiūrą. Siekiant atsakyti į šį klausimą atliktas tyrimas:

- Bankų, draudimo įmonių ir vertybinių popierių rinkos dalyvių priežiūros efektyvumui įvertinti pasirinkti pagrindiniai efektyvios bankų priežiūros, efektyvios draudimo priežiūros ir efektyvios vertybinių popierių priežiūros principai.

- Remiantis Tarptautinio valiutos fondo pateikiamomis ataskaitomis, kuriose detaliai įvertinamas pagrindinių priežiūros principų pagrindiniuose atskirų valstybių finansų sektoriuose įgyvendinimo lygis, bankų, draudimo ir vertybinių popierių rinkos priežiūrai suteikiamas atitinkamas koeficientas nuo 4 (aukštas įgyvendinimo lygis) iki 1 (neįgyvendinta).
- Tiriamos Europos Sąjungos valstybės, iki 2002 m. (imtinai) įdiegusios konsoliduotos finansų rinkų priežiūros modelį ir valstybės, kuriose kiekvieno finansų sektoriaus priežiūrą atlieka skirtinga (-os) priežiūros tarnyba (-os) (institucinis modelis). Pagal konsolidavimo apimtį suteikiamas integravimo koeficientas: 1 – konsoliduota priežiūra; 0 – skirtingus finansų sektorius prižiūri atskiros institucijos.
- Siekiant nustatyti, ar tarp priežiūros efektyvumo ir konsolidacijos yra ryšys, apskaičiuoti koreliacijos koeficientai.

Pastaba: siekiant adekvačiai įvertinti konsolidavimo procesų pasekmes, į tyrimą įtrauktos tik tos Sąjungos šalys, kurių Tarptautinio valiutos fondo bazėje pateikiamos ataskaitos yra ne senesnės nei 2003 m.

Apibendrinti tyrimo rezultatai pateikiami 5 lentelėje.

5 lentelė. ES valstybių BPPP, DPPP, VPPPP įgyvendinimo efektyvumo ir priežiūros konsolidacijos procesų ryšys

	BPPP	DPPP	VPPPP	Integracijos koeficientas
Austrija	4	4	4	1
Danija	4	4	4	1
Vokietija	4	4	4	1
Malta	3	2	3	1
Jungtinė Karalystė	4	3	4	1
Slovėnija	3	2	4	0
Portugalija	4	4	4	0
Kipras	4	2	3	0
Graikija	4	2	4	0
Italija	4	3	3	0
Ispanija	4	4	4	0
Koreliacijos koef.	-0,04	0,31	0,15	

Čia: BPPP – pagrindinių efektyvios bankų priežiūros principų įgyvendinimo koeficientas;

DPPP – pagrindinių efektyvios draudimo įmonių priežiūros principų įgyvendinimo koeficientas;

VPPPP – pagrindinių efektyvios vertybinių popierių rinkos priežiūros principų įgyvendinimo koeficientas.

Šaltinis: IMF, 2003-2006

Visi apskaičiuoti koreliacijos koeficientai patenka į intervalą (> -0.4 ir $< +0.4$); šios reikšmės reiškia, jog statistinio ryšio nėra. Tai leidžia daryti išvadas, jog šie objektai yra statistiškai nepriklausomi, t.y. pagrindinių bankų, draudimo ir vertybinių popierių sektoriaus priežiūros principų įgyvendinimo lygis nepriklauso nuo priežiūros konsolidavimo apimties.

Remiantis gautais rezultatais ir suformuluotomis tyrimo sąlygomis, galima daryti tolesnes išvadas, jog priežiūros procesų konsolidavimas pats savaime nelemia efektyvesnės priežiūros.

Žvelgiant iš istorinės perspektyvos, daugumoje Europos Sąjungos šalių veikė tradicinio finansų rinkų skirstymo į tris atskirus sektorius nulemtas institucinis priežiūros modelis su skirtingais bankų, draudimo ir vertybinių popierių rinkos prižiūrėtojais. Finansų rinkų integracijos, globalizacijos, išvestinių finansinių priemonių bei finansinių konglomeratų plitimas daugelį šalių paskatino peržiūrėti egzistuojančią institucinę priežiūros sistemą ir ją keisti geriau šiuolaikines finansų rinkų sąlygas atitinkančiu modeliu. Daugėja Europos Sąjungos valstybių, kurios pasirenka konsoliduotos priežiūros modelį. Tačiau remiantis atlikto tyrimo rezultatais galima teigti, jog vien modelio pakeitimas nėra efektyvesnės priežiūros garantas.

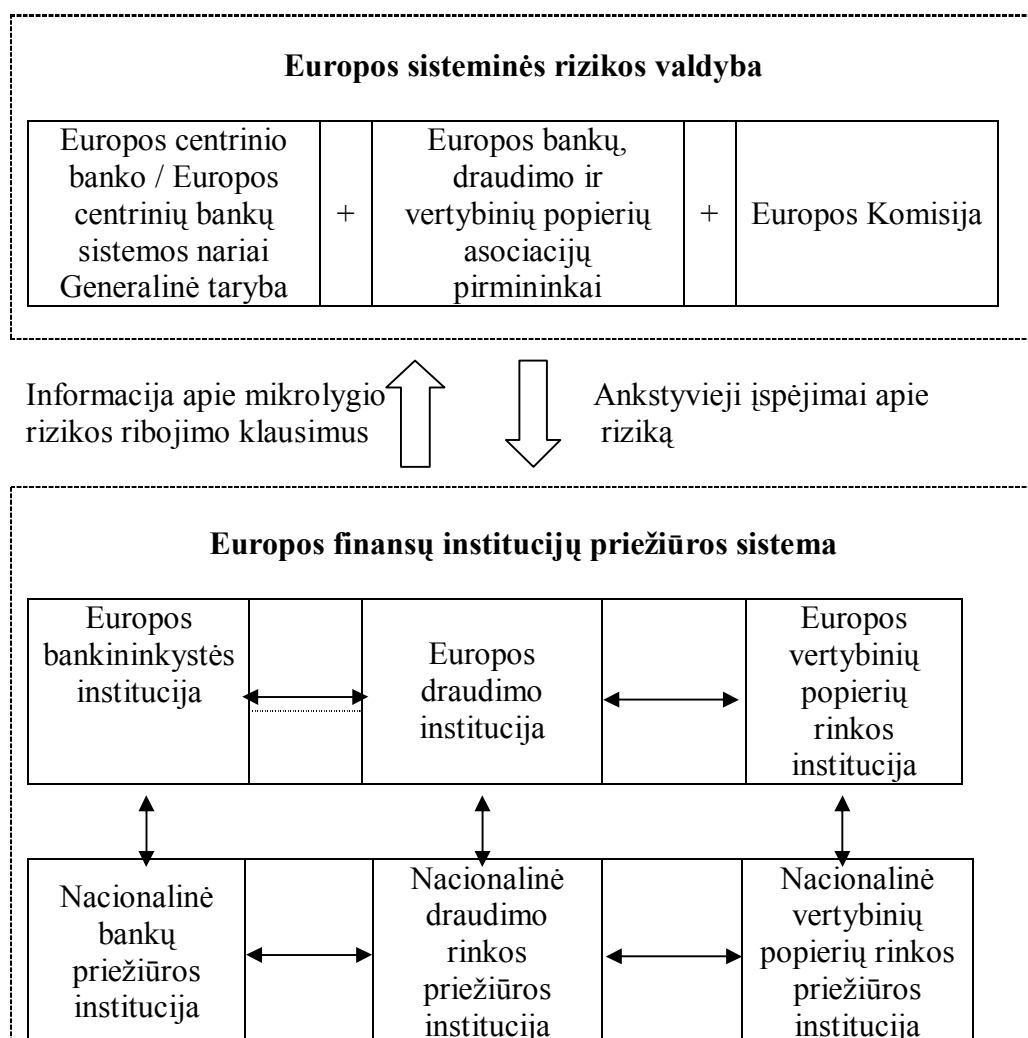
Tyrimo rezultatai:

- Pateikti duomenys patvirtina tendenciją konsoliduoti finansų rinkų priežiūrą patikint ją vienai priežiūros institucijai.
- Tyrimų rezultatai patvirtina teiginį, jog egzistuoja plati priežiūros modelių bei jų modifikacijų įvairovė.
- Tyrimų rezultatai patvirtina svarbų centrinių bankų vaidmenį priežiūros procese. Tačiau konsoliduojant finansų rinkų priežiūrą jis paprastai pasikeičia, t.y. dominuoja arba konsoliduota priežiūra su nežymiu centrinio banko įtraukimu į priežiūros procesą, arba sudėtinė kelių institucijų priežiūra su žymiu centrinio banko vaidmeniu.
- Kalbant apie struktūrą, kuomet finansų įstaigų priežiūroje dalyvauja dvi institucijos, bankų ir vertybinių popierių sektoriaus priežiūra yra išskiriama daugelyje šalių. Anot Donato Masciandro, tai galima paaiškinti didesne bankų tarpininkavimo ir vertybinių popierių rinkos svarba prieš draudimo rinką.
- Nėra universalus visoms valstybėms idealiai tinkančio priežiūros modelio; nenustatytos bendros tam tikrą priežiūros modelį ar jo modifikaciją pasirenkančių valstybių charakteristikos.
- Nustatyta, jog tarp pagrindinių bankų, draudimo ir vertybinių popierių sektoriaus priežiūros principų įgyvendinimo lygio ir priežiūros konsolidavimo apimties nėra statistinio ryšio. Remiantis gautais rezultatais galima daryti tolesnes išvadas, jog priežiūros konsolidavimas pats savaime neužtikrinti efektyvesnės finansų rinkų priežiūros.

Analizuojant ne atskirų Sąjungos valstybių, o Europos Sąjungos, kaip bendro vieneto, finansų rinkų priežiūros sistemą, pažymėtina, jog priežiūra vykdoma pagal institucinį modelį, t.y. bankų, draudimo ir vertybinių popierių sektoriaus atskirai. Sąjungos mastu pradedamos priežiūros sistemos reformos, kurių tikslas – efektyvesnė priežiūra ir finansinio stabilumo užtikrinimas. Tačiau verta atkreipti dėmesį, jog priežiūros konsolidacija nėra numatyta.

Naujoji Europos finansų rinkų priežiūros sistemos struktūra

Finansų krizė išryškino priežiūros trūkumus. Europos Sąjungos kontekste esminės priežiūros sistemos problemos yra skirtingos nacionalinės taisyklės ir europinių institucijų ignoravimas. Siekdama ištaisyti Europos finansų rinkos priežiūros sistemos trūkumus ir užtikrinti finansinį stabilumą, EK ėmėsi veiksmų kurti naują priežiūros sistemą. Ši sistema pagrįsta J. De Larosiere ataskaita (EK, 2009). 8 paveiksle pateikiama naujosios priežiūros struktūros schema.

8 pav. Naujoji Europos finansų rinkų priežiūros sistemos struktūra

Šaltinis: adaptuota pagal Larosiere, 2009, p. 57

Esminis naujosios struktūros ypatumas – privalomasis rekomendacijų ir standartų pobūdis. Šis ypatumas itin svarbus, nes iki šiol Sąjungos rekomendacijos buvo rekomendacinio pobūdžio, todėl kildavo daug nesklandumų dėl skirtingo standartų interpretavimo, taikymo ir pan. Europos sisteminės rizikos valdyba turės teisę teikti rekomendacijas bei išpėjimus, kurių laikytis privaloma (EK, 2009). Naujųjų Europos finansų priežiūros institucijų pagrindinės užduotys, apart perimtų iš CEBS, CEIOPS ir CESR, apima teisiškai įpareigojantį tarpininkavimą tarp nacionalinių priežiūros institucijų, teisiškai privalomų priežiūros standartų ir individualioms institucijoms skirtų techninių sprendimų priėmimą, stiprų koordinacinį vaidmenį krizės situacijose, priežiūros institucijų kolegijų kontrolę ir koordinavimą, specifinių Europos Sąjungos institucijų (kredito reitingų agentūrų ir kt.) priežiūrą ir licencijavimą bei kt. (Larosiere, 2009). Tikėtina, jog artėjanti reforma ir priežiūra, vykdoma pagal patobulintą struktūrą pakels Europos Sąjungos finansų rinkų priežiūros efektyvumo lygį bei geriau užtikrins finansinį stabilumą. Teigiama vertinčiau tai, jog naujųjų priežiūros institucijų funkcijos žymiai išplėstos, apima gerokai platesnę priežiūros sritį, platesnius įgaliojimus, jų sprendimams bei rekomendacijoms suteiktas privalomasis pobūdis, t.y. teisiškai įpareigojantis. Autorės nuomone būtent to trūko Sąjungos finansų institucijų priežiūros sistemai.

Be to, manytina, jog kredito reitingų agentūrų vaidmuo priežiūros procese buvo nepakankamai įvertintas.

Kredito reitingų agentūros. Kredito reitingai – neatsiejama rizikos valdymo dalis. Kredito reitingai naudojami priimant įstatymus, taisykles ir formuojant priežiūros politiką (Joint Forum, 2009). Jais naudojasi finansų specialistai ir investuotojai, priimdami sprendimus investuoti (Gauzes, 2009). Tai nulemia svarbų kredito reitingų agentūrų vaidmenį finansų rinkų priežiūros procese. Anot Gauzes (2009), nuomonės ir reitingus dėl institucijų ir vertybinių popierių vertės teikiančios kredito reitingų agentūros neįvertino prastėjančios finansų rinkų situacijos ir skelbė pernelyg optimistines, realybės neatitinkančias prognozes. Be to, šių agentūrų kredito reitingų suteikimo ir jų monitoringo tvarkos, procedūros bei kokybė vertintina kaip nepakankama. Visa tai taip pat įtakojo finansų krizę.

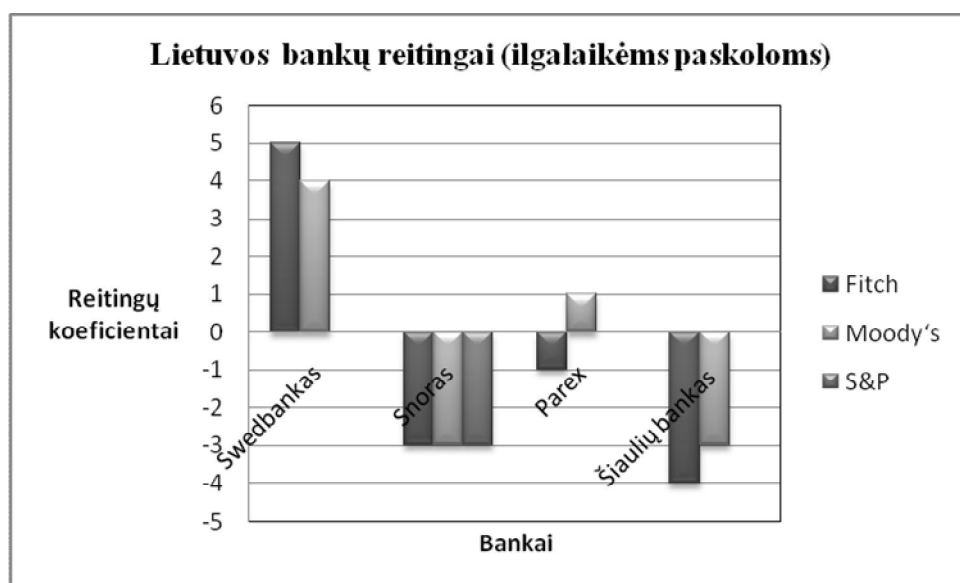
Esminiai su kredito reitingų agentūrų veikla susiję trūkumai:

- Neprižiūrima ir nekontroliuojama jų veikla
- Neįvertinama kredito rizika, ypač susijusi su struktūrizuotais produktais
- Nesugebėjimas atitinkamai pritaikyti suteikiamų reitingų
- Taikomų reitingavimo modelių netinkamumas
- Pernelyg didelė tolerancija
- Ne visuomet pakankama analitikų kvalifikacija
- Tinkamos suteiktų reitingų kokybės priežiūros trūkumas
- Bendrijos vertinimus teikia geografinė ir žinių apie ją prasme toli esančios agentūros

Siekiant praktiškai įvertinti ir palyginti agentūrų reitingavimą, atliekamas palyginamasis trijų kredito reitingų agentūrų suteikiamų reitingų tyrimas. Lyginami trijų agentūrų duomenys:

- Standard&Poor's
- Moody's
- Fitch

Reitingų koeficientai suteikiami remiantis agentūrų reitingų sistemomis (žr. 3 priedą), atskaitos tašku pasirinkus žemiausiąjį investicinį reitingą. 7 paveiksle pateikiami skirtingų kredito reitingų agentūrų Lietuvos bankui suteikti reitingai.

9 pav. Lietuvos bankų reitingai (ilgalaikėms paskoloms) pagal Standard&Poor's, Moody's ir Fitch (2006 m.)

Šaltinis: sudaryta pagal MRU, 2007

Apibendrinant gautus rezultatus galima teigti, jog agentūrų suteikti reitingai tik iš dalies sutampa. Skirtumai pastebimi, pvz. Parex bankui Moody's suteikė žemesnįjį investicinį reitingą (Baa3), tuo tarpu Fitch – neinvesticinį, arba spekuliacinį (BB+), reitingą.

Pastebimos įvairios pastangos tobulinti šių agentūrų veiklą. Pvz. IOSCO sudarė Kredito reitingų agentūrų veiklos kodeksą (angl. Code of Conduct Fundamentals for Credit Rating Agencies). Dokumentas nustato esminius agentūrų metodologijos principus: skaidrumas, informacijos atskleidimas ir naudojimas, interesų konfliktų vengimas ir pa. (Casey, 2008). Tačiau pasak Gauzes (2009), agentūrų priežiūrai vien elgesio kodekso nebepakanka, reikia taikyti privalomąją teisinę galią turinčias taisykles.

EK reglamento dėl kredito reitingų agentūrų veiklos priežiūros projektas – tai žingsnis link reguliuojamos sistemos. Gauzes (2009) išvelgia teigiamų ir neigiamų projekto aspektų. Teigiami:

reikalavimai dėl agentūrų registravimo, priežiūros ir jų veiklos reglamentavimo; Europos finansinės padėties vertinimus bus leista skelbti Europoje registruotoms agentūroms; registravimas “vieno langelio” principu. Tačiau autorius abejoja dėl dviejų aspektų – registravimo būdo pasirinkimo ir priežiūros, dokumentas numato sudėtingas registracijos ir priežiūros procedūras. Taip pat diskutuotinas klausimas dėl Bendrijoje įregistruotų agentūrų kokybiškos veiklos – Europoje mažai kredito reitingų agentūrų, be to, abejojama, ar jos pajėgios reitinguoti trečiųjų šalių įstaigas, kreditus ar finansines priemones. Visgi tikimasi, jog šis naujas reikalavimas skatins agentūrų konkurenciją ir agentūrų, kurių pagrindinė buveinė registruota Europoje, steigimą. Kredito reitingų agentūros prilyginamos oligopolijoms, todėl jų konkurencijos skatinimas, taip pat registravimas, veiklos reglamentavimas ir priežiūra – itin teigiami reiškiniai.

Grįžtant prie naujosios Europos Sąjungos finansų rinkų priežiūros struktūros reikia pastebėti, jog Europos vertybinių popierių rinkų institucija bus įgaliota atlikti tiesioginę kredito reitingų agentūrų priežiūrą (EK, 2009). Tai dar vienas esminis reformos privalumas.

Apibendrinant, globali finansų krizė paskatino Europos Sąjungos institucijas imtis priežiūros proceso tobulinimo reformos. EK pateikė naujosios priežiūros sistemos koncepciją, pagrįstą J. De Larosiere ataskaita. Tikimasi, jog reforma pakels Europos Sąjungos finansų rinkų priežiūros efektyvumo lygį bei geriau užtikrins finansinį stabilumą.

Be to, pažymėtina, jog reikšminga priežiūros efektyvumo trūkumo dalis yra nepakankamai veiksminga ir patikima kredito reitingų agentūrų veikla. Reformos bei teisinio reglamentavimo pakeitimai, apimantys jų registravimą, tiesioginę veiklos priežiūrą bei kitus aspektus, yra būtini.

4.2. Lietuvos finansų institucijų priežiūros modelis

Globalizacijos bei integracijos procesų įtakoje finansų rinkos ir sąlygos jose sparčiai keičiasi. Vykstančių procesų bei pasaulį sukūrusios finansų krizės akivaizdoje tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu mastu dėmesys nukrypo į finansų rinkų veiklos ir jos priežiūros tobulinimą. Efektyvi finansų institucijų veikla yra būtina finansinio stabilumo sąlyga, todėl visuotinai pripažintas poreikis tobulinti finansų sektoriaus priežiūrą. Lietuvoje, nepaisant vykstančių pokyčių, priežiūros modelis nesikeičia. Šalyje veikia institucinis modelis, tai reiškia, jog trijų pagrindinių finansų sektorių – kredito įstaigų, draudimo ir vertybinių popierių rinkos – priežiūra yra patikėta skirtingoms institucijoms. Europos Sąjungos ir tarptautiniu mastu šis modelis vertinamas kaip nebeatitinkantis šiuolaikinių sąlygų ir tendencijų: vyksta rinkų integracijos procesai, daugėja finansų institucijų, neapsiribojančių veikla vienoje šalyje ar viename iš pagrindinių finansų sektorių, nyksta ribos tarp šių sektorių, daugėja didelių finansinių grupių ir finansinių konglomeratų. Manoma, jog institucinis modelis vargiai gali

užtikrinti efektyvią priežiūrą tokiaame kontekste. Galimas problemos sprendimo variantas yra konsoliduota priežiūra.

Pažymėtina, jog dabartinis Lietuvos finansų rinkų priežiūros modelis atitinka Europos Sąjungos, kaip bendro vieneto, priežiūros struktūrą, t.y. bankų, draudimo ir vertybinių popierių sektorius prižiūri atskiros priežiūros institucijos. Europos Sąjunga ruošiasi priežiūros reformai, Lietuva – taip pat. Tačiau esminis skirtumas, jog Sąjungoje išliks atskirų finansų sektorių atskira priežiūra, ji stiprinama kitu būdu – įkuriant institucijas, atsakingas už mikrolygio bei makrolygio rizikos ribojimais pagrįsta priežiūrą ir pan., tuo tarpu Lietuva ruošiasi įdiegti konsoliduotos priežiūros modelį.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė nutarimo “Dėl Lietuvos Respublikos finansų rinkos priežiūros institucijų sujungimo koncepcijos patvirtinimo” projektą ir “Lietuvos Respublikos finansų rinkos priežiūros institucijų sujungimo koncepciją” (2009). Esminės koncepcijos nuostatos:

- Kredito įstaigų, draudimo ir vertybinių popierių rinkos priežiūros institucijų sujungimas sudarytų sąlygas instituciškai bendrai finansų sektoriaus priežiūrai
- Draudimo priežiūros komisijos ir Vertybinių popierių komisijos pagrindinės funkcijos, teisės ir pareigos pereitų Lietuvos bankui; šios institucijos kaip juridiniai asmenys pasibaigtų
- Lietuvos banke priežiūros funkcijoms atlikti būtų įsteigtas naujas atskiras struktūrinis padalinys
- Šis padalinys bus atsakingas už kredito įstaigų, draudimo, perdraudimo įmonių, draudimo tarpininkų, finansų maklerio, finansų patarėjo, valdymo įmonių, vertybinių popierių emitentų, reguliuojamų rinkų priežiūrą
- Priežiūros tarnybos pagrindinės funkcijos: licencijavimas, reikiamos informacijos kaupimas ir analizė, finansinės prižiūrimų institucijų būklės vertinimas remiantis šia informacija, inspektavimas, atitinkamų poveikio priemonių taikymas, bendradarbiavimas su užsienio valstybių priežiūros ir kitomis institucijomis, valstybės atstovavimas ES institucijose
- Priežiūros tarnybai vadovautų kolegialus valdymo organas, atsakingas už kokybišką priežiūros funkcijų vykdymą
- Valdybos narius, tarp jų ir pirmininką, pareigoms skirtų ir atleistų Respublikos Prezidentas Lietuvos banko valdybos pirmininko teikimu
- Naujoji priežiūros tarnyba veiktų nepriklausomai ir priežiūros srities sprendimus priimtų savarankiškai
- Tarnybos veikla būtų finansuojama iš Lietuvos banko lėšų
- Šiuo metu veikiančią Finansų įstaigų bei draudimo įmonių veiklos reglamentavimo ir priežiūros koordinavimo komisiją pakeistų nauja institucija – Finansų rinkos priežiūros politikos koordinavimo komitetas. Šis komitetas būtų įsteigtas kaip atskiras išorinis politikos formavimo ir stebėjimo organas, koordinuojantis valstybės politiką finansų sektoriaus

priežiūros srityje. Jo funkcijos taip pat apimtų pasiūlymų dėl su priežiūra susijusių teisės aktų pakeitimo ar papildymo rengimą bei kitas funkcijas.

Finansų rinkos priežiūros institucijų sujungimo koncepcijoje (2009) taip pat bandoma numatyti galimus naujosios priežiūros sistemos privalumus ir trūkumus, kurie pateikti 6 lentelėje.

6 lentelė. **Naujosios konsoliduotos Lietuvos priežiūros sistemos galimi privalumai ir trūkumai**

Tikėtini naujosios priežiūros sistemos teigiami pokyčiai	Tikėtini naujosios priežiūros sistemos neigiami pokyčiai
• Bus pasiekta masto ekonomija, kuri leis optimizuoti priežiūros procesus, sukurti efektyvią visų sektorių priežiūros techninę bazę • Bendra finansų rinkos dalyvių priežiūros sistema padės užtikrinti bendrą visuomenės švietimo programą finansų rinkos klausimais • Atsižvelgiant į kiekvieno finansų sektoriaus išsivystymo lygį ir kitas tendencijas pavyks efektyviau paskirsti priežiūrai skirtus išteklius • Optimizuotas atskirų finansų sektorių priežiūros procesų koordinavimas, sisteminės rizikos valdymas • Paprastesnis ir lengvesnis veiksmų koordinavimas, bendradarbiavimas su kitomis priežiūros tarnybomis • Bus įdiegtas bendras teisės aktų rengimo ir derinimo procesas.	• Gali suprastėti priežiūros kokybė, sutrikti ES teisės nuostatas į nacionalinę teisės sistemą perkeliančių teisės aktų rengimo procesas • Nerimas dėl ateities neapibrėžtumo gali kvalifikuotus specialistus paskatinti palikti priežiūros institucijas • Naujoji priežiūros tarnyba tam tikrą laiką gali nesugebėti operatyviai reaguoti į finansų rinkos pasikeitimus • Galima tendencija, jog pradės dominuoti kredito įstaigų priežiūra ir nukentės kitų sektorių priežiūros efektyvumas • Dėl duomenų bazių jungimo procesų gali suprastėti naudojimosi duomenimis kokybė.

Šaltinis: LRV, 2009

Mokslinėje literatūroje aptinkama įvairių argumentų už ir prieš Lietuvos finansų sektoriaus priežiūros konsolidavimą. Pvz. D. ir V. Raškiniai (2002) teigia, jog trijų esamų priežiūros tarnybų sujungimas į vieną, “nustatant aiškų naujos tarnybos pavaldumą ir atsakomybę, būtų suprantamesnis visuomenei” (55 psl.), pateisinamas, priimtinas, leistų sumažinti sąnaudas ir lemtų didesnę priežiūros veiksmingumą, o Žilinskas (2008) argumentuoja, jog įdiegus šį sektorių nukentėtų draudimo sektoriaus priežiūrą. Yra daugiau argumentų už konsoliduotą finansų institucijų priežiūros modelį Lietuvoje. Tai visų pirma šalies dydis. Nedidelėms valstybėms šis modelis yra tinkamas pasirinkimas. Kitas aspektas – institucinės priežiūros sąlygotų trūkumų pašalinimas priežiūrą paskyrus vienai institucijai. Įvardinti argumentai už konsoliduotos priežiūros modelį, jų yra nemažai ir jie yra reikšmingi. Tačiau turi būti įvertinama ir kita medalio pusė – nėra idealaus modelio, visi turi privalumų bei trūkumų.

Nederėtų atsižvelgti tik į laukiamus teigiamus pokyčius, neigiamos konsolidavimo pasekmės taip pat gali turėti rimtų padarinių. Manytina, jog pasirinkusi konsoliduotą priežiūrą Lietuva susidurtų su

sunkumais. Pagrindinis yra kredito įstaigų sektoriaus dominavimas, sąlygojantis draudimo ir vertybinių popierių rinkos priežiūros efektyvumo sumažėjimą. Finansų rinkos priežiūros institucijų sujungimo koncepcijoje (2009) numatyta nepriklausoma ir savarankiška priežiūros institucijos veikla, tačiau taip pat reglamentuojama, jog „tam tikrus su Priežiūros tarnybos funkcijomis susijusius klausimus spręstų Lietuvos banko valdyba, kad Priežiūros tarnyba savo veikla ir sprendimais nepažeistų Lietuvos banko institucinio ir finansinio nepriklausomumo“ (39 str.). Iš tiesų įdiegus naująją priežiūros sistemą dėl tikėtino kredito įstaigų priežiūros dominavimo gali stipriai nukentėti draudimo ir vertybinių popierių sektoriaus priežiūros efektyvumas, ypač draudimo. Visi finansų sektoriai yra skirtingi, todėl skiriasi ir reikalingos priežiūros pobūdis, ypač savo esme skiriasi draudimo sektoriaus priežiūra nuo kitų dviejų sektorių priežiūros. Taip pat galima įžvelgti grėsmę dėl pernelyg didelės, biurokratinės ir todėl nelanksčios struktūros. Be to, keičiant organizacinę priežiūros modelį turėtų būti pakeisti visi dabartiniai kredito įstaigų, draudimo įmonių ir vertybinių popierių rinkos dalyvių veiklą, priežiūrą ir priežiūros institucijų veiklą reglamentuojantys teisės aktai. Tai gali įnešti daug painiavos į finansų sistemą.

Taigi derėtų iškelti esminį klausimą, ar naujoji struktūra užtikrins ar bent padės pasiekti efektyvesnę finansų rinkų priežiūrą. Yra pakankamai rimtų argumentų dėl galimų neigiamų padarinių finansų sistemai. Žilinskas (2008) teigia, jog dalį problemų galima išspręsti keičiant priežiūros organizacinį modelį. Tačiau pakeitus modelį, bet neišsprendus pagrindinių priežiūros problemų nebus sudarytos efektyvios priežiūros prielaidos, netgi priešingai – gali sukelti neigiamas pasekmes jautriame finansų sektoriuje.

Taigi iš teorinės perspektyvos sunku pasakyti, ar konsoliduota priežiūra šaliai būtų tinkamas variantas. Akivaizdu, jog priežiūros sistemą tobulinti reikia, tačiau yra kitų, ne tokių kardinalių variantų. Finansų priežiūros institucijų operatyvaus bendradarbiavimo, keitimosi informacija bei ekonomiškumo problemoms spręsti yra kitų priemonių. Žilinskas (2008) tvirtina, jog alternatyva konsoliduotai finansų rinkų priežiūrai galėtų būti visų priežiūros institucijų patalpinimas viename pastate ir pan.

Remiantis darbe išanalizuota teorine medžiaga bei atliktais tyrimais, pateikiamos Lietuvos finansų institucijų priežiūros **tobulinimo perspektyvos**:

- Autorės manymu, Lietuvos finansų sektoriaus priežiūros modelį šiuo metu keisti nėra tikslinga. Siūloma organizacinės priežiūros struktūros nekeisti ir palikti Lietuvos bankui, Vertybinių popierių komisijai ir Draudimo priežiūros komisijai esamas priežiūros funkcijas;
- Lietuvos Respublikos finansų rinkos priežiūros institucijų sujungimo koncepcijoje (2009) numatyto Finansų rinkos priežiūros politikos koordinavimo komiteto, kaip atskiro išorinės politikos formavimo ir stebėjimo organo, koordinuojančio valstybės politiką finansų sektoriaus priežiūros srityje, įsteigimas, suteikiant jam plačius igaliojimus priežiūros koordinavime;

- Manytina, jog naudinga priemonė būtų priežiūros institucijų veiklos efektyvumo vertinimo standartai ir sistemos, kad būtų galima praktiškai įvertinti bei palyginti šių institucijų priežiūrinę veiklą, nustatyti ir ištaisyti silpnąsias puses bei trūkumus. Todėl siūloma įdiegti priežiūros institucijų veiklos ir efektyvumo vertinimo programas;
- Rekomenduotina stiprinti pagrindinių efektyvios bankų, draudimo ir vertybinių popierių rinkos priežiūros principų įgyvendinimą. Be to, verta atkreipti dėmesį, jog, remiantis bankų, draudimo ir vertybinių popierių sektorių priežiūros skirtumais, šie principai sudaryti atskirai kiekvienam sektoriui, o ne bendri;
- Vertybinių popierių rinkos dalyviams pritaikyti Bazelio reikalavimams bankų kapitalo pakankamumui ir mokumo vertinimo sistemai Mokumas II analogiškus reikalavimus;
- Autorės vertinimu dabartinėje situacijoje teisingiausia būtų imtis priemonių tobulinti esamą Lietuvos finansų rinkos priežiūros struktūrą, pertvarkyti teisinę aplinką, sureguliuoti reglamentavimą, o galimas priežiūros modelio keitimas turėtų būti paremtas išsamiais jo poveikio tyrimais, bet ne vien teoriniu galimų teigiamų ir neigiamų pokyčių įvardijimu.

Apibendrinant, Lietuvos finansų rinkų priežiūrą atlieka trys priežiūros institucijos: kredito įstaigas prižiūri Lietuvos bankas, draudimo įmones – Draudimo priežiūros komisija, o vertybinių popierių rinkos priežiūrą atlieka Vertybinių popierių komisija. Lietuvos modelis atspindi Europos Sąjungos, kaip bendro vieneto, finansų sektoriaus priežiūros struktūrą.

Dėl pokyčių finansų rinkose, globalizacijos, integracijos procesų, didėjančios naujų finansinių priemonių įvairovės Europos Sąjungos ir pasaulio mastu daugėja valstybių, kurios pasirenka konsoliduotas finansų rinkų priežiūros modelį. Lietuvos Respublikos Vyriausybė taip pat 2009 m. Patvirtino nutarimo “Dėl Lietuvos Respublikos finansų rinkos priežiūros institucijų koncepcijos patvirtinimo” projektą, išreikšdama ketinimą konsoliduoti šalies finansų rinkos priežiūrą. Minėtame nutarime yra aptariami galimi naujosios priežiūros struktūros teigiami ir neigiami padariniai; įvairūs autoriai, pasisakantys Lietuvos finansų sektoriaus priežiūros klausimais, taip pat pateikia skirtingų nuomonių dėl Lietuvai tinkamiausio priežiūros modelio.

Manytina, jog priežiūros konsolidacija gali turėti reikšmingų neigiamų padarinių, todėl tikėtina, jog dabartinėmis sąlygomis teisingiausia būtų ne keisti patį priežiūros modelį, o tobulinti esamą. Konsoliduotas finansų sektoriaus priežiūros modelis nėra vertinamas kaip netinkamas Lietuvos finansų sistemai, tačiau manoma, jog sustiprinti finansų sektoriaus priežiūrą galima visų pirma išsprendus esamas problemas ir pašalinus trūkumus, o priežiūros modelio keitimas turėtų būti paremtas išsamiais galimo jo poveikio tyrimais.

IŠVADOS

1. Nepaisant to, jog yra argumentų prieš priežiūrą ir reguliavimą, jis yra būtinas. Akivaizdu, jog finansų institucijų veikla išties sudėtinga ir apima daug aspektų, turi didžiulę įtaką visai finansų sistemai, nuo jos priklauso indėlininkų bei investuotojų pasitikėjimas. Jų teikiamos paslaugos taip pat reikšmingai įtakoja valstybės ekonominę situaciją. Dėl šių priežasčių finansų įstaigoms yra keliami griežti reikalavimai ir jų veikla turi būti nuolat prižiūrima.
2. Pagrindiniai finansų sektoriai (kredito įstaigų, draudimo ir vertybinių popierių) pasižymi esminiais skirtumais, o tai yra pagrindas atskirai jų priežiūrai. Tiek Europos Sąjungos, kaip bendro vieneto, tiek pasaulio finansų rinkos bendra priežiūra yra atliekama pagal institucinį modelį, t.y. atskirus finansų sektorius prižiūri skirtingos institucijos. Autorės nuomone, tai yra tinkama priežiūros struktūra.
3. Europos Sąjungos valstybių ir kitų pasaulio šalių finansų rinkų priežiūra pasižymi gausia priežiūros modelių ir įvairių jų atmainų įvairove. Nėra universalus visoms valstybėms idealiai tinkančio priežiūros modelio; nenustatytos bendros konkretų priežiūros modelį ar jo modifikaciją pasirinkusių valstybių charakteristikos. Kiekvienas turi tam tikrų privalumų bei trūkumų ir taikymo ypatumų. Priežiūros modelio pasirinkimą lemia konkretus kiekvienos šalies finansų rinkų kontekstas, susiklosčiusios teisinės, istorinės, ekonominės, politinės sąlygos bei aplinkybės ir pan.
4. Pastaraisiais metais pasaulį sukrėtusi finansų krizė atskleidė priežiūros veiklos efektyvumo trūkumus ir spragas: ji vis dar vykdoma orientuojantis į individualias finansų institucijas, o ne dideles ir įtakingas jų grupes, Europos Sąjungos ir pasaulio organizacijų priimti standartai valstybėse tik dalinai įgyvendinami, ignoruojama tarptautinio bendradarbiavimo reikšmė.
5. Didžiulę reikšmę globalizacijos, integracijos, finansų rinkų evoliucijos procesų kontekste įgyja bendradarbiavimo, veiksmų koordinavimo, informacijos mainų tarp priežiūros bei kitų institucijų procesai. Svarbi problema – reikšmingi skirtumai tarp valstybių įgyvendinant tarptautinius ar Europos Sąjungos standartus, rekomendacijas, kitus priežiūros srities teisės aktus, teisės aktų suteikiamos įvairios įgyvendinimo pasirinkimo galimybės, interpretuojamos nuostatos.
6. Sveikintinos finansų rinkų priežiūros iniciatyvos – Bazelio bankų priežiūros komiteto, Tarptautinės draudimo priežiūros institucijų asociacijos ir Tarptautinės vertybinių popierių komisijų organizacijos sudaryti efektyvios bankų, draudimo ir vertybinių popierių rinkos priežiūros principai, bankų kapitalo pakankamumo ir priežiūros vertinimo sistema Bazelis II ir

mokumo vertinimo sistema Mokumas II. Tikimasi, jog ateityje jų nuostatas ir reikalavimus perims daugelis pasaulio šalių.

7. Spartūs globalizacijos ir integracijos procesai paskatino finansų rinkų priežiūros konsolidavimo tendencijas, tačiau iškyla esminis klausimas, ar tai užtikrina efektyvesnę priežiūrą. Mokslinėje literatūroje pateikiama nemažai teorinių argumentų už ir prieš konsolidavimą, tačiau vienareikšmiško atsakymo, ar tai efektyvu, nėra.
8. Siekiant nustatyti priežiūros efektyvumo ir finansų rinkų priežiūros konsolidavimo ryšį atliktas Europos Sąjungos valstybių, pasirinkusių konsoliduotą bei integruotą priežiūros modelį, tyrimas. Manoma, jog pagrindinių efektyvios bankų, draudimo ir vertybinių popierių rinkos priežiūros principų įgyvendinimas yra reikšmingas efektyvios priežiūros rodiklis, todėl statistiniais metodais tirtas koreliacinis ryšys tarp minėtų principų įgyvendinimo lygio ir integracijos apimties. Nustatyta, jog tarp kintamųjų statistinio ryšio nėra, t.y. konsolidavimo procesai patys savaime nėra efektyvesnės priežiūros garantas.
9. Tyrimų rezultatai taip pat patvirtina svarbų centrinių bankų vaidmenį priežiūros procese. Tačiau pažymėtina, jog, konsoliduojant finansų rinkų priežiūrą, jis paprastai pasikeičia – dominuoja arba konsoliduota priežiūra su nežymiu centrinio banko įtraukimu į priežiūros procesą, arba sudėtinė kelių institucijų priežiūra su žymiu centrinio banko vaidmeniu.
10. Nacionaliniu, Europos Sąjungos ir tarptautiniu mastu atsakingos institucijos ėmėsi finansų rinkų priežiūros tobulinimo idėjų generavimo, planų kūrimo bei konkrečių veiksmų. Tačiau akivaizdu, jog dar daug turi būti nuveikta, norint užtikrinti efektyvią finansų rinkų priežiūrą, klientų interesų apsaugą, finansinį stabilumą ir pasirengti galimiems ateities iššūkiams.
11. Lietuvos finansų sektoriaus priežiūros modelis atitinka ES, kaip bendro vieneto, ir pasauliniu mastu vykdomos bendros finansų rinkos priežiūros struktūrą, t.y. kredito įstaigų, draudimo ir vertybinių popierių sektoriaus priežiūra yra atskirta ir ją vykdo skirtingos institucijos. Tam pagrindą sudaro istorinis kontekstas ir šių finansų sektorių skirtumai. Šalies Vyriausybė išreiškė ketinimą įdiegti konsoliduotos priežiūros modelį, visos finansų rinkos priežiūros funkcijas perduodant Lietuvos banke įkurtam padaliniiui. Autorės nuomone, šiuo metu tai nėra tinkamiausias pasirinkimas. Kol nebus išspręstos esminės priežiūros problemos ir pašalinti trūkumai, organizacinę priežiūros modelio struktūrą siūloma palikti. Magistro baigiamajame darbe pateikiamos Lietuvos finansų institucijų priežiūros tobulinimo perspektyvos.

LITERATŪRA

I. Norminė literatūra:

1. CEBS's technical advice on liquidity risk management (second part). <http://www.cebs.org/Publications/Advice/2008/CEBS%E2%80%99S-TECHNICAL-ADVICE-ON-LIQUIDITY-RISK-MANAGEMENT.aspx> [žiūrėta 2009 01 12]
2. Core principles for effective banking supervision. <http://www.bis.org/publ/bcbs30a.pdf> [žiūrėta 2008 11 05]
3. Core Principles for Effective Deposit Insurance Systems - final paper. <http://www.bis.org/publ/bcbs156.htm> [žiūrėta 2009 09 05]
4. Europos Parlamento teisėkūros rezoliucija dėl iš dalies pakeisto pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl draudimo ir perdraudimo veiklos pradėjimo ir jos vykdymo (Mokumas II) (nauja redakcija). <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2009-0251+0+DOC+XML+V0//LT> [žiūrėta 2009 09 10]
5. Insurance core principles and methodology. www.iaisweb.org/_temp/Insurance_core_principles_and_methodology.pdf [žiūrėta 2009 08 14]
6. Komisijos komunikatas - Europos finansų priežiūra. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0252:FIN:LT:HTML> [žiūrėta 2009 11 05]
7. Kredito įstaigų inspektavimo nuostatai. <http://www.lb.lt/acts/Result.asp?F=120000720104&Y=1999&M=4&D=8&Ye=2009&Me=10&De=20&SS=Ie%F0koti&P=39> [žiūrėta 2008 11 14]
8. Lietuvos banko valdybos nutarimas „Dėl Bazelio bankų priežiūros komiteto patvirtintų pagrindinių efektyvios bankų priežiūros principų įgyvendinimo“. <http://www.lb.lt/docs/word/12007072699.doc> [žiūrėta 2009 09 10]
9. Lietuvos banko valdybos nutarimas „Dėl bendrųjų banko vidaus kontrolės organizavimo nuostatų“. <http://www.lb.lt/acts/Result.asp?F=120011206178&Y=1999&M=4&D=8&Ye=2009&Me=10&De=20&SS=Ie%F0koti&P=33> [žiūrėta 2009 11 10]
10. Lietuvos banko valdybos nutarimas „Dėl finansinių ataskaitų konsolidavimo ir konsoliduotos priežiūros taisyklių patvirtinimo“. <http://www.lb.lt/acts/Result.asp?F=120040722128&Y=1999&M=4&D=8&Ye=2009&Me=10&De=20&SS=Ie%F0koti&P=20> [žiūrėta 2009 09 10]

11. Lietuvos Respublikos bankų įstatymas.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=350605&p_query=Komerchini%F8%20bank%F8%20%E1statymas&p_tr2=2 [žiūrėta 2009 09 10]
12. Lietuvos Respublikos centrinės kredito unijos įstatymas.
http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=232082 [žiūrėta 2009 09 10]
13. Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=340569&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2009 05 06]
14. Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisijos nuostatai.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=225080 [2008 11 14]
15. Lietuvos Respublikos įmonių, priklausančių priklausiančių finansų konglomeratui, papildomos priežiūros įstatymas.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=238366&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2009 11 10]
16. Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=325068&p_query=&p_tr2= 2008 11 01]
17. Lietuvos Respublikos Finansinių priemonių rinkų įstatymas.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=341029 [žiūrėta 2009 09 10]
18. Lietuvos Respublikos finansinio tvarumo įstatymas / Projektas.
www.ecb.eu/ecb/legal/pdf/lt_draft_law_con_2009_32.pdf [žiūrėta 2009 12 02]
19. Lietuvos Respublikos kolektyvinio investavimo subjektų įstatymas.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=340537 [žiūrėta 2009 09 10]
20. Lietuvos Respublikos kredito unijų įstatymas.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=350761&p_query=&p_tr2= 2008 11 14]
21. Lietuvos Respublikos Lietuvos banko įstatymas.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=230458 [žiūrėta 2009 09 10]
22. Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=350606 [žiūrėta 2009 09 10]
23. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos finansų rinkos priežiūros institucijų sujungimo koncepcijos patvirtinimo.“
http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=7851&p_org=16&p_fix=&p_gov=
[žiūrėta 2009 11 30]

24. Methodology for Assessing Implementation of the IOSCO Objectives and Principles of Securities Regulation. http://www.estandardsforum.org/about_standards/objectives-and-principles-of-securities-regulation [žiūrėta 2009 08 14]
25. Multilateral Memorandum of Understanding. Concerning Consultation and Cooperation and the Exchange of Information. www.sec.gov/about/offices/oia/oia_bilateral/iosco.pdf [žiūrėta 2009 02 19]
26. Objectives and Principles of Securities Regulation. www.iosco.org/library/pubdocs/pdf/IOSCOPD154.pdf [žiūrėta 2008 11 05]
27. Principles for Sound Liquidity Risk Management and Supervision. <http://www.bis.org/publ/bcbs144.pdf> [žiūrėta 2009 09 05]
28. The High-Level Group of Financial Supervision in the EU / Chaired by Jacques de Larosiere. ec.europa.eu/commission_barroso/president/.../statement_20090225_en.pdf [žiūrėta 2009 11 02]

II. Specialioji literatūra:

1. Aran H., Patel A. B. Global financial markets revolution: the future of exchanges and global capital markets. – Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2006. – xv, 206 p. – ISBN 1403946213
2. Buškevičiūtė E., Leškevičiūtė A. Rizikos valdymas draudimo įmonėse // Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai. – Vilnius, 2008, Nr. 2008.2/2, p. 59-79. – ISSN 1822-7966
3. Deltuvaitė V. Koncentracijos įtakos bankų sistemos finansiniam stabilumui tyrimas // Ekonomika ir vadyba. – Kaunas, 2009, Nr. 2009. 14, p. 156-165. – ISSN 1822-6515
4. Casu B. et al. Introduction to banking. – Harlow : Financial times : Prentice Hall, 2006. – xxxi, 526 p. – ISBN 9780273693024 0273693026
5. Čihak M., Podpiera R. Is One Watchdog Better Than Three? International Experience with Integrated Financial Sector Supervision // IMF Working Paper. – International Monetary Fund, 2006, Nr. WP/06/57, p. 32. – URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2006/wp0657.pdf>
6. Fight A. Understanding international bank risk. – Chichester : John Wiley, 2003. – x, 235 p. – ISBN 0470847689
7. Handbook of central banking and financial authorities in Europe: new architectures in the supervision of financial markets / Edited by Donato Masciandaro. – Cheltenham ; Northampton (Mass.) : Edward Elgar, 2005. – xiv, 566 p. – ISBN 1843767899
8. Howells, P., Bain K. Financial markets and institutions / 5th ed. – Harlow: Financial times: Prentice Hall, 2007. – xv, 432 p. – ISBN 0273709194 9780273709190
9. Jurkowska-Zedler A. The Role of Central Banks in Financial Supervision. The European Union Perspective // Faculty of Law and Administration, University of Gdansk. – Lublin, 2008, Nr.

- 13-20, p. 9. – ISBN 978-83-227-2885-7. – URL: www.law.muni.cz/edicni/Days-of-public-law/.../Jurkowska_Zeidler.pdf
10. Kane E. J. Basel II: A Contracting Perspective // J Finan Serv Res. – MA: Springer, 2007, Nr. 32:39–53, p. 39-53, DOI 10.1007/s10693-007-0020-5
11. Karpavičienė E. ir kt. Bankų strateginis valdymas: Naujos kapitalo sutarties ir subalansuotos bankininkystės principų taikymas // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. – Kaunas, 2004, Nr. 32/2004, p. 16. – ISSN 1392-1142. – URL: <http://www.ceeol.com/aspx/issuedetails.aspx?issueid=f55c57dd-768c-4aaa-805d-165553200e28&articleId=4bfe9372-6ac9-4900-8c0f-fa2d0b1ca4a9>
12. Karpavičienė E. ir kt. The Specifics of Operational Risk Assessment Methodology Recommended by Basel II // Engineering economics. – Kaunas, 2006, Nr. No 3 (48), p. 7-17. – ISSN 1392-2785
13. Kropas S., Kropienė R. Europos pinigai. – Vilnius: Lietuvos bankas, 2005. – 351 p. – ISBN 9986651409
14. Lezgovko A., Lastauskas P. Draudimo verslo plėtra: teoriniai aspektai ir rinkos plėtros prielaidos // Verslas: teorija ir praktika. – Vilnius: Technika, 2008, t. 9, Nr. 2, p. 125-136. – ISSN 1822-4202. – URL: <http://www.btp.vgtu.lt/lt/3/NR/PUB/13175>
15. Raškinis D., Raškinis, V. Finansų įstaigų priežiūra: tendencijos ir alternatyvos // Pinigų studijos. – Kaunas, 2002, Nr. 2, *Ekonomikos teorija ir praktika*, p. 45-57. – URL: <http://212.59.24.64/Bendra%20prieziura/prieziura15.pdf>
16. Vaškelaitis V. Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas : teorija ir praktika : monografija. – Vilnius: Lietuvos mokslas, 2003. – 363 p. – ISBN 9986795214
17. Žilinskas T. Finansų rinkų priežiūros konsolidacija ir galima jos įtaka draudimo priežiūros veiklai // Socialinių mokslų studijos. – Vilnius, 2009, Nr. 1(1), p. 113–128. – ISSN 2029–2244. – URL: www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/sms/archyvas/dwn.php?id=153402

III. Elektroniniai šaltiniai:

1. Annual Report 2008 / INTERNATIONAL ORGANIZATION OF SECURITIES COMMISSIONS: Report from the Chairman of the Executive Committee / Jane Diplock AO. <http://www.iosco.org/about/> [žiūrėta 2009 09 15]
2. Background to the Solvency II Project. http://ec.europa.eu/internal_market/insurance/solvency/background_en.htm [žiūrėta 2009 09 05]

3. Bankų kapitalas ir priežiūros sistema – kriterijai, rodikliai. http://www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/katedros/bankininkystes_ir_investiciju_katedra/2007m/paskaitos/bankuprieziurossistema.ppt [žiūrėta 2009 09 15]
4. Bankų veiklos riziką ribojantys normatyvai ir reikalavimai. <http://www.lb.lt/lt/apie/prieziura.html> [žiūrėta 2009 11 08]
5. Cameron D. European Banking Survey 2004. http://books.google.lt/books?id=Nve9rmU8CvIC&pg=PA191&lpg=PA191&dq=European+Banking+Survey+cameron&source=bl&ots=zeupvMwb8Y&sig=HK1iQg7gPzmsfD3r1pfpVJW2cTg&hl=lt&ei=XpsgS-3aI8_0_AagjcDkDA&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=10&ved=0CDIQ6AEwCQ#v=onepage&q=European%20Banking%20Survey%20cameron&f=false [žiūrėta 2009 10 30]
6. Charter of the Committee of European Securities Regulators. – CESR, 2008, Nr. CESR/08-375d. – URL www.cesr.eu/popup2.php?id=4676 [žiūrėta 2009 11 08]
7. Draudimo priežiūros komisija. Veikla: Pagrindinės funkcijos. <http://www.dpk.lt/apie.funkcijos.php> [žiūrėta 2008 11 08]
8. Draudimo veiklos rezultatai. "Draudimas Lietuvoje" - 2008 metų apžvalga. <http://www.dpk.lt/rezultatai.apzvalga.php> [žiūrėta 2009 08 14]
9. European integration of financial market supervision. www.bankenverband.de/pic/.../sp0606_wp_aufsichtsstruktur_en.pdf [žiūrėta 2008 11 05]
10. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Europos finansinių institucijų etinio ir socialinio aspektų. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:100:0084:01:LT:HTML> [žiūrėta 2009 10 30]
11. Financial Stability Forum Recommends Actions to Enhance Market and Institutional Resilience. <http://www.bis.org/press/p080412.htm> [žiūrėta 2009 09 05]
12. Gauzes J-P. PRANEŠIMAS 2009 m. balandžio 1 d. dėl pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl kredito reitingų agentūrų (COM(2008)0704 – C6-0397/2008 – 2008/0217(COD)). <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A6-2009-0191&language=LT#title2> [žiūrėta 2009 11 02]
13. Griežtės kredito reitingų agentūrų veiklos priežiūra. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?language=LT&type=IM-PRESS&reference=20090420STO53942> [žiūrėta 2009 11 08]

14. Financial Stability Review June 2009. – European Central Bank, 2009, p. 226. – ISSN 1830-2017. – URL: <http://www.ecb.int/pub/pub/prud/html/index.en.html>
15. Finansinio stabilumo apžvalga 2009 m. http://www.lb.lt/lt/ekonomika/fin_stabilumas/fin_stabilumas.htm [žiūrėta 2009 11 25]
16. Komisija priima teisės aktų pasiūlymus griežtinti Europos finansų priežiūrą. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/1347&format=HTML&aged=0&language=LT&guiLanguage=en> [žiūrėta 2009 10 30]
17. Komisijos personalo darbinis dokumentas - lydimasis dokumentas Pasiūlymas Europos parlamento ir Tarybos direktyva dėl draudimo ir perdraudimo veiklos pradėjimo ir jos vykdymo - Solvency II. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=SEC:2007:0870:FIN:LT:HTML> [žiūrėta 2008 11 14]
18. Kredito įstaigų priežiūra. <http://www.lb.lt/lt/apie/prieziura.html> [žiūrėta 2009 11 08]
19. Lietuvos banko 2008 metų ataskaita. <http://www.lb.lt/lt/leidiniai/index.htm> [žiūrėta 2009 10 30]
20. Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisija. Funkcijos ir uždaviniai. <http://www.vpk.lt/lt/veikla/funkcijos-ir-uzdaviniai/?print=1> [žiūrėta 2009 10 30]
21. Lietuvos vertybinių popierių rinka ir depozitoriumo vaidmuo joje. http://www.csdl.lt/lt/apie_cd/sistema/vaidmuo.php [žiūrėta 2009 11 02]
22. Linartas A. Draudikų "Bazelis" - "Mokumas II". <http://archyvas.vz.lt/news.php?strid=1002&id=491489> [žiūrėta 2008 11 05]
23. Linartas A. Draudimo įmonės rengiasi europiniam rinkos perversmui. <http://archyvas.vz.lt/news.php?strid=1002&id=868391> [žiūrėta 2009 10 30]
24. Pasiūlymas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas dėl Bendrijos finansų sistemos makrolygio rizikos ribojimo priežiūros ir Europos sisteminės rizikos valdybos steigimo. [www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009.../com_com\(2009\)0499_lt.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009.../com_com(2009)0499_lt.pdf) [žiūrėta 2008 12 02]
25. Pasiūlymas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas kuriuo įsteigiama Europos Bankininkystės institucija. http://ec.europa.eu/prelex/detail_dossier_real.cfm?CL=lt&DosId=198624 [žiūrėta 2008 12 02]
26. Pasiūlymas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas kuriuo įsteigiama Europos draudimo ir profesinių pensijų institucija. http://ec.europa.eu/prelex/detail_dossier_real.cfm?CL=lt&DosId=198625 [žiūrėta 2008 12 02]

27. Pasiūlymas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas kuriuo įsteigiama Europos vertybinių popierių ir rinkų institucija. http://ec.europa.eu/prelex/detail_dossier_real.cfm?CL=lt&DosId=198626 [žiūrėta 2008 12 02]
28. Projektas „Mokumas II”. <http://www.dpk.lt/mokumas2.php?part=2> [žiūrėta 2009 02 19]
29. Publication of the report on EU banking structures (13 October 2008). http://www.ecb.int/press/pr/date/2008/html/pr081013_1.en.html [žiūrėta 2009 11 20]
30. Quality of Financial Sector Regulation and Supervision Around the World. *IMF Working Paper No. 08/190*. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1266523# [žiūrėta 2008 11 02]
31. Report of the Financial Stability Forum on Enhancing Market and Institutional Resilience. http://www.financialstabilityboard.org/publications/r_0804.pdf [žiūrėta 2009 09 15]
32. Rinkos aktualijos: AB banko "Snoras" grupė diegs pasaulyje pripažintą kapitalo rizikos valdymo programinę įrangą. <http://www.konsultacijos.lt/next.php?nr=41&news=827&page=81> [žiūrėta 2009 09 15]
33. Towards a new structure for EU financial supervision. www.dbresearch.com/PROD/.../PROD0000000000214976.pdf [žiūrėta 2008 10 15]
34. Vertybinių popierių komisijos ataskaita ir finansinių priemonių rinkos tendencijos (2008 m.). <http://www.vpk.lt/lt/ataskaitos-ir-publikacijos/komisijos-metu-ataskaitos/14076/>
35. Vertybinių popierių rinkos ir pensijų fondų valstybinis reguliavimas ir priežiūra. http://www.vpk.lt/uploads/progr_aprasymas.doc [žiūrėta 2009 09 18]
36. Wymeersch E. “Preparing for the Future” Speech at the CESR Conference 23 February 2009. <http://www.cesr-eu.org/index.php?page=groups&mac=0&id=57> [žiūrėta 2009 11 02]

Sakalauskaitė L. Finansų institucijų priežiūra: Lietuvos ir užsienio patirtis / Verslo nuosavybės ekonomikos magistro baigiamasis darbas. Vadovė lekt. D. Zaleckienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, Bankininkystės ir investicijų katedra, 2009. – 111 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuota ir įvertinta Lietuvos ir užsienio valstybių politika finansų rinkų priežiūros srityje bei patirtis prižiūrint šias rinkas. Pirmajame skyriuje apžvelgiami finansų institucijų priežiūros pagrindai: samprata, reikšmė, teisinis reglamentavimas, naujoji Lamfalussy teisės aktų leidybos ir priežiūros struktūra. Antrajame skyriuje analizuojami pagrindiniai finansų rinkų priežiūros modeliai, jų privalumai, trūkumai, paplitimas, taikymo ypatybės, taip pat aptariami pagrindiniai priežiūros kriterijai. Trečiajame skyriuje analizuojama Europos ir pasaulio patirtis prižiūrint finansų rinkas, išskiriant tris pagrindinius finansų sektorius – bankų, draudimo ir vertybinių popierių. Atliekamas tyrimas siekiant nustatyti, įvertinti ir susisteminti Europos Sąjungos finansų rinkos priežiūrą, nustatyti finansų sektoriaus konsolidavimo įtaką priežiūros efektyvumui. Apžvelgiamos ateities perspektyvos finansų rinkų priežiūros srityje. Ketvirtajame skyriuje pateikiama Lietuvos finansų sektoriaus priežiūros sistema, jos vertinimas bei tobulinimo galimybės remiantis užsienio patirtimi.

Pagrindiniai žodžiai: finansų rinkų priežiūra, priežiūros modeliai, priežiūros efektyvumas, konsoliduota priežiūra, finansinis stabilumas.

Sakalauskaitė L. Financial institutions' supervision: experience of Lithuania and other countries / Master's Work in Business Ownership Economics. Supervisor lect. D. Zaleckienė. – Vilnius: Department of Banking and Investments, Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University, 2009. – 111 p.

ANNOTATION

In this Master's Work politics and experience of Lithuania and other countries in the field of financial market supervision is analyzed and evaluated. The first chapter provides review of the basis of financial institutions' supervision: conception, importance, reglamentation, new legislation and supervision structure by Lamfalussy. In the second chapter main models of financial market supervision and their advantages, disadvantages, spreading, specific conditions of application and basic criteria are analyzed. The third chapter gives analization of European and international experience in financial markets supervision, separating three main financial sectors – banks, insurance and securities. This chapter also provides research of European financial market supervision and consolidation process' impact on efficiency of financial supervision as well as the review of future perspectives in the field of financial supervision. The last chapter provides the review and evaluation of Lithuanian financial sector supervision as well as tobulinimo galimybes according to European and international experience.

Key Words: financial markets supervision, models of financial supervision, efficiency of supervision, consolidated supervision, financial stability.

Sakalauskaitė L. Finansų institucijų priežiūra: Lietuvos ir užsienio patirtis / Verslo nuosavybės ekonomikos magistro baigiamasis darbas. Vadovė lekt. D. Zaleckienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, Bankininkystės ir investicijų katedra, 2009. – 111 p.

SANTRAUKA

Magistro baigiamajame darbe aptariama Lietuvos ir pasaulio finansų rinkų priežiūros politika ir patirtis. Efektyvi finansų įstaigų priežiūra yra viena pagrindinių finansinį stabilumą užtikrinančių priemonių. Nuo to, kaip veiksmingai yra atliekama priežiūra, žymia dalimi priklauso finansų sistemos stabilumas. Tai susiję reiškiniai, pastaraisiais metais patirtas nestabilumas finansų rinkose parodo, jog priežiūros sistemoje esama ydų, todėl ją reikia tobulinti. Efektyvios finansų rinkų priežiūros struktūros pasirinkimo ir įgyvendinimo klausimas aktualus ir Lietuvai, ir kitoms pasaulio šalims. Pasaulyje taikomi įvairūs finansų institucijų priežiūros metodai, priemonės ir modeliai, tačiau nėra vienareikšmiško atsakymo, kuris jų yra geriausias bei tinkamiausias.

Darbo tyrimo objektas – Lietuvos ir pasaulio finansų rinkų priežiūros reglamentavimas, metodai, priemonės, modeliai, savybės ir ypatumai, efektyvios finansų sektoriaus priežiūros prielaidos. Darbo tikslas yra išanalizuoti ir kritiškai įvertinti Lietuvos ir pasaulio finansų rinkų priežiūrą, susisteminti gausią priežiūros tematika pateikiamą informaciją ir sudaryti bendrą priežiūros vaizdą. Tikslui pasiekti keliami tokie uždaviniai: pateikti finansų rinkų priežiūros sampratą ir apibūdinti svarbą, išanalizuoti pagrindinius priežiūros modelius, apibūdinti jų privalumus, trūkumus bei taikymo ypatybes, aptarti pasaulio finansų rinkų priežiūrą, ypatingą dėmesį skiriant Europos Sąjungos priežiūrai, įvertinti finansų institucijų priežiūrą Lietuvoje, pateikti siūlymus jos tobulinimui.

Magistro baigiamajame darbe apžvelgiami finansų institucijų priežiūros pagrindai; analizuojami pagrindiniai finansų rinkų priežiūros modeliai, Europos ir pasaulio patirtis prižiūrint finansų rinkas; apžvelgiamos ateities perspektyvos finansų rinkų priežiūros srityje; pateikiama Lietuvos finansų sektoriaus priežiūros sistema, jos vertinimas bei tobulinimo galimybės remiantis užsienio patirtimi. Taip pat darbe atliekamas tyrimas siekiant nustatyti, įvertinti ir susisteminti Europos Sąjungos finansų rinkos priežiūrą, nustatyti finansų sektoriaus konsolidavimo įtaką priežiūros efektyvumui.

Tyrimo rezultatai patvirtina tendencijas tarp Europos Sąjungos valstybių konsoliduoti finansų rinkų priežiūrą, tačiau paneigia statistinį ryšį tarp pagrindinių efektyvios priežiūros principų įgyvendinimo lygio ir konsolidavimo apimties. Abejotina, ar vien organizacinio modelio pakeitimas galėtų užtikrinti efektyvią finansų rinkų priežiūrą – šią sąvoką apima daug elementų, reikalingas kompleksiškas jų įgyvendinimas.

Sakalauskaitė L. Financial institutions' supervision: experience of Lithuania and other countries / Master's Work in Business Ownership Economics. Supervisor lect. D. Zaleckienė. – Vilnius: Department of Banking and Investments, Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University, 2009. – 111 p.

SUMMARY

Master's Work provides review of politics and experience of Lithuanian and other countries' financial markets supervision. Effective supervision of financial institutions is one of the main measures for financial stability. Financial system's stability depends on the way supervision is organized and its efficiency. Recent global financial crisis reveals shortcomings and defects of financial supervision and the need to improve and strengthen it. The topic of effective financial markets' supervision's structure and implementation has great importance for Lithuania as well as for other countries. There is a wide variety of financial supervision's methods, measures and models in financial markets, but there is no clear and one meaning answer which of them is the best and most suitable.

The object of this Master's Work is financial markets supervisions' reglamentation, methods, measures, models, features and peculiarities, conditions of effective supervision of Lithuania and other countries. The goal of this Work is to analyze and evaluate Lithuanian and other countries' financial markets supervision, systematize wide variety of literature providing information about supervision, to construct the common view of financial markets supervision. The main goal is further divided into such tasks: to provide conception and describe importance of financial supervision, to analyze main models, describe both advantages and disadvantages, conditions of application, to give the review of international financial markets supervision, especially of European Union, to evaluate Lithuanian financial supervision, provide siūlymus for the improvement.

Master's Work gives a review of the basis of financial institutions' supervision; analysis of main models and structures of supervision; European and international experience in the field of financial supervision; review of future perspectives; description, evaluation and improvement galimybių of Lithuanian financial sectors' supervision according to other countries' experience. This Work also provides research of European financial market supervision and consolidation process' impact on efficiency of financial supervision.

The results confirm financial supervision's consolidation tendencies among European Union member states, though negate statistical connection between the level of implementation of the main principles of effective banks', insurance and securities supervision and the scale of consolidation. Doubtably only the change of organizational model could guarantee effective supervision of financial

markets – a lot of other elements are included into this conception and there is a need for complex implementation.

1 PRIEDAS

Likvidumo ir kredito rizikos testavimo nepalankiausiomis sąlygomis Lietuvoje rezultatai (2009)

Testavimas nepalankiausiomis sąlygomis

Likvidumo rizikos testavimo nepalankiausiomis sąlygomis scenarijai

Likvidumo rizikos testavimas nepalankiausiomis sąlygomis		
- staigus indėlių mažėjimas	10 % – standartinis šokas 15 % – blogesnio atvejo šokas 20 % – blogiausio atvejo šokas	Šoko dydžiai pagrįsti remiantis Lietuvos ir kitų šalių istorine patirtimi.
- staigus indėlių mažėjimas, kurį iš dalies kompensuoja patronuojantieji bankai	Indėlių mažėjimas 10 %, 15 % ir 20 %; patronuojantieji bankai kompensuoja 50 % indėlių mažėjimo	Reali patirtis parodė, kad patronuojantieji bankai kompensavo didžiąją dalį staigaus indėlių sumažėjimo patronuojamuosiuose bankuose.
- staigus indėlių mažėjimas, kurį visiškai kompensuoja patronuojantieji bankai	indėlių mažėjimas 10 %, 15 % ir 20 %; patronuojantieji bankai kompensuoja 100 % indėlių mažėjimo	Reali patirtis parodė, kad patronuojantieji bankai kompensavo didžiąją dalį staigaus indėlių sumažėjimo patronuojamuosiuose bankuose.

1 pav. Likvidumo rizikos testavimo nepalankiausiomis sąlygomis scenarijai

Testavimas nepalankiausiomis sąlygomis

Bankų sistema turi pakankamas likvidaus turto atsargas neigiamiems likvidumo šokams absorbuoti

	Likvidumo šoko dydis		
	10 %	15 %	20 %
Pirmas scenarijus: perskaičiuotas bankų sistemos vidutinis likvidumo rodiklis	34,1	29,4	24,2
<i>palyginti su faktiniu likvidumo rodikliu</i>	-8,3	-13,0	-18,2
<i>palyginti su perskaičiuotu likvidumo rodikliu, 2008 m. duomenimis</i>	3,0	2,7	2,4
<i>palyginti su perskaičiuotu likvidumo rodikliu, 2007 m. duomenimis</i>	-1,4	-1,6	-1,7
Antras scenarijus: perskaičiuotas bankų sistemos vidutinis likvidumo rodiklis	37,1	34,3	31,4
<i>palyginti su faktiniu likvidumo rodikliu</i>	-5,3	-8,1	-11,1
<i>palyginti su perskaičiuotu likvidumo rodikliu, 2008 m. duomenimis</i>	3,1	2,9	2,8
<i>palyginti su perskaičiuotu likvidumo rodikliu, 2007 m. duomenimis</i>	-1,4	-1,6	-1,7
Trečias scenarijus: perskaičiuotas bankų sistemos vidutinis likvidumo rodiklis	39,9	38,7	37,4
<i>palyginti su faktiniu likvidumo rodikliu</i>	-2,5	-3,7	-5,0
<i>palyginti su perskaičiuotu likvidumo rodikliu, 2008 m. duomenimis</i>	3,2	3,1	3,0
<i>palyginti su perskaičiuotu likvidumo rodikliu, 2007 m. duomenimis</i>	-1,4	-1,5	-1,6

2 pav. Likvidumo rizikos testavimo nepalankiausiomis sąlygomis rezultatai

Testavimas nepalankiausiomis sąlygomis

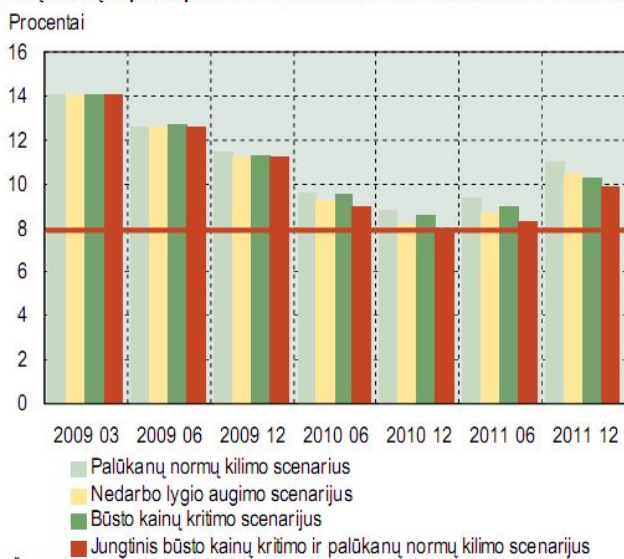
Kredito rizikos testavimo nepalankiausiomis sąlygomis scenarijai

Testavimo scenarijus	Šoko dydis
1. Būsto kainų kritimo scenarijus	30 % – standartinis šokas 40 % – blogiausio atvejo šokas
2. Palūkanų normų kilimo scenarijus	3,1 proc. p. – standartinis šokas 6,1 proc. p. – blogiausio atvejo šokas
3. Nedarbo lygio augimo scenarijus	3,2 proc. p. – standartinis šokas 4,8 proc. p. – blogiausio atvejo šokas
4. Jungtinis (Būsto kainų kritimo ir palūkanų normų kilimo) scenarijus	Būsto kainų (30 %) ir palūkanų normų (3,1 proc. p.) šokai Būsto kainų (40 %) ir palūkanų normų (6,1 proc. p.) šokai

3 pav. Kredito rizikos testavimo nepalankiausiomis sąlygomis scenarijai

Bankų sistema turi pakankamas kapitalo atsargas tikėtiniems paskolų portfelio nuostoliams dengti

Vidutinis penkių bankų kapitalo pakankamumo rodiklis absorbavus tikėtinius kredito nuostolius

4 pav. Kredito rizikos testavimo nepalankiausiomis sąlygomis rezultatai

Šaltinis: Lietuvos banko apskaičiavimai.

2 PRIEDAS

Europos Sąjungos valstybių finansų rinkų priežiūros struktūros (2004 m.)

1 lentelė. Europos Sąjungos valstybių atskirų finansų sektorių priežiūros institucijos, CBFA ir FAC indeksai (2004 m.)

Europos Sąjungos valstybė	Pagrindinių finansų sektorių priežiūros institucija			CBFA indeksas	FAC indeksas
	Bankai	Vertybinių popieriai	Draudimas		
Airija	CB	CB	CB	4	7
Austrija	B	B	B	1	7
Belgija	BV	BV	D	1	5
Bulgarija	CB	V	D	2	1
Čekija	CB	V	D	2	1
Danija	B	B	B	1	7
Estija	B	B	B	1	7
Graikija	CB	V	D	2	1
Ispanija	CB, BV	CB, V	D	3	1
Italija	CB	CB, V	D	3	2
Jungtinė Karalystė	B	B	B	1	7
Kipras	CB	V	D	2	1
Latvija	B	B	B	1	7
Lenkija	BA	BA, V	D1, D2	1	1
Lietuva	CB	V	D	2	1
Liuksemburgas	BV	BV	D	1	5
Malta	B	B	B	1	7
Nyderlandai	CB	CB, V	D	3	2
Portugalija	CB	V	D	2	1
Prancūzija	CB, BA1, BA2, BA3	CB, V	D	3	1
Rumunija	CB	V	D	2	1
Slovakija	CB	VD	VD	2	2
Slovėnija	CB	V	D	2	1
Suomija	BV	BV	D	1	5
Švedija	B	B	B	1	7
Vengrija	B	B	B	1	7
Vokietija	B	B	B	1	7
	Viso: CB – 12 šalių; B – 9; BV – 3; BA – 1; CB, BV – 1; CB, BA – 1.	Viso: CB – 1 šalis; B – 9; BV – 3; V – 8; VD – 1; CB, V – 4; BA, V – 1.	Viso: CB – 1 šalis; B – 9; D – 16; VD – 1.	Viso: 1 – 13 šalių; 2 – 9; 3 – 4; 4 – 1.	Viso: 1 – 11 šalių; 2 – 3; 5 – 3; 7 – 10.

Žymėjimai: B – bendra priežiūros institucija visiems trims sektoriams;

CB – centrinis bankas; BA – institucija, atsakinga tik už bankų sektoriaus priežiūrą;

D – institucija, atsakinga tik už draudimo rinkos priežiūrą; V – institucija, atsakinga tik už vertybinių popierių rinkos priežiūrą;

BV – institucija, atsakinga už bankų ir vertybinių popierių rinkos priežiūrą;

VD – institucija, atsakinga už vertybinių popierių ir draudimo rinkos priežiūrą.

Šaltinis: sudaryta pagal Masciandro, 2005

2 lentelė. Europos Sąjungos valstybių finansų rinkų priežiūros struktūros (2004 m.)

Priežiūros kombinacijos pagal prižiūrimus sektorius	Šalys	Šalių skaičius	Procentas nuo bendro valstybių skaičiaus
Bankų, vertybinių popierių ir draudimo rinkos priežiūrą atlieka viena priežiūros institucija / Konsoliduota priežiūra	Austrija, Danija, Estija, Jungtinė Karalystė, Latvija, Malta, Švedija, Vengrija, Vokietija, Airija	10	37 proc.
Kiekvieno iš sektorių (bankų, vertybinių popierių ir draudimo rinkos) priežiūrą atlieka trys skirtingos priežiūros institucijos / Institucinė priežiūra	Bulgarija, Čekija, Graikija, Kipras, Lietuva, Portugalija, Rumunija, Slovėnija.	8	30 proc.
Kiti variantai	Belgija, Ispanija, Italija, Lenkija, Liuksemburgas, Nyderlandai, Prancūzija, Slovakija, Suomija.	9	33 proc.
Centrinis bankas atlieka bent vieno sektoriaus priežiūrą	Airija, Bulgarija, Čekija, Graikija, Ispanija, Italija, Kipras, Lietuva, Nyderlandai, Portugalija, Prancūzija, Rumunija, Slovakija, Slovėnija.	14	52 roc.

3 PRIEDAS

Kredito reitingų agentūrų Standard&Poor's, Moody's ir Fitch reitingų sistemos

3 lentelė. Kredito reitingų agentūrų Standard&Poor's, Moody's ir Fitch reitingų apibūdinimai

Moody's	S&P	Fitch Ratings	Apibūdinimas
Aaa	AAA	AAA	Aukščiausias saugumo lygis
Aa1	AA+	AA+	Aukštas saugumo lygis
Aa2	AA	AA	
Aa3	AA-	AA-	
A1	A+	A+	Aukštesnis investicinis reitingas
A2	A	A	
A3	A-	A-	
Baa1	BBB+	BBB+	Žemesnis investicinis reitingas
Baa2	BBB	BBB	
Baa3	BBB-	BBB-	
Ba1	BB+	BB+	Neinvesticinis (spekuliacinis) reitingas
Ba2	BB	BB	
Ba3	BB-	BB-	
B1	B+	B+	Labai spekuliacinis reitingas
B2	B	B	
B3	B-	B-	
Caa1	CCC+	CCC	Bloga būklė
Caa2	CCC	-	
Caa3	CCC-	-	
Ca	CC	CC	Ypač spekuliacinis reitingas
C	C	C	Galimas įsipareigojimų nevykdymas
-	-	DDD	Įsipareigojimų nevykdymas
-	-	DD	
-	D	D	

Šaltinis: MRU, 2007

4 lentelė. Lietuvos bankų reitingai (ilgalaikėms paskoloms):

Banko pav.	CRA	Fitch	Moody's	S&P
SEB Vilniaus		A		
Swedbankas		A	A1	
DnB Nord		A		
Snoras		BB-	Ba3	BB-
Parex		BB+	Baa3	
Šiaulių bankas		B+	Ba3	

Šaltinis: MRU, 2007